حق موجود و مشهود

...لک الکتاب لا ریب فیه

...ژدهٔ ہدایت و اصحاب معرفت و حقیقت را نوید سعادت بلوکہ

...ن لباب مستطاب لب اللباب احادیث و قرآن گلشن ازہار ذوق و وجدان

...زن اسرار توحیدی مسمیٰ بہ مقابیس المجالس المعروف بہ

...فریدی

حصہ دوم

...لب مدار غوث روزگار سلطان العارفین خلیفۃ اللہ فی السموات والارضین مرکز فلک الولایۃ والعرفان المتصرف فی الاکوان روح المعرفت قلب الحقیقۃ نور محض وجود بحت ذات مقدس حضور اقدس قبلۂ اہل توحید حضرت خواجہ غلام فرید رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ جمع کردہ بندہ رکن الدین پر ہار سوکئی ثبتہ اللہ تعالیٰ علی الصدق والیقین است بفرمان ہدایت بنیان سند الکاملین حجۃ الواصلین قطب الموحدین شیخ الاسلام محبوب الٰہی مورد انوار نامتناہی حضرت خواجہ محمد بخش سجادہ نشین دام فیضہ و متع اللہ الناس بطول بقائہ بحسن توجہ افتخار الملک فخر الامراء صاحبزادہ محمد عبد العلیم خان صاحب بہادر امیر ٹونک سلمہ

در مطبع مفید عام آگرہ باہتمام محمد قادر علیخان صاحب طبع شد
۱۳۲۱ھ

موجود و مشهود

الکتاب لا ریب فیہ

رہ ہدایت و اصحاب معرفت و حقیقت را نوید سعادت باد کہ

تاب لب الالباب احادیث و قرآن گلشن ازہار ذوق و وجدان

مسمی بہ مقابیس المجالس المعروف بہ

اشارات فریدی
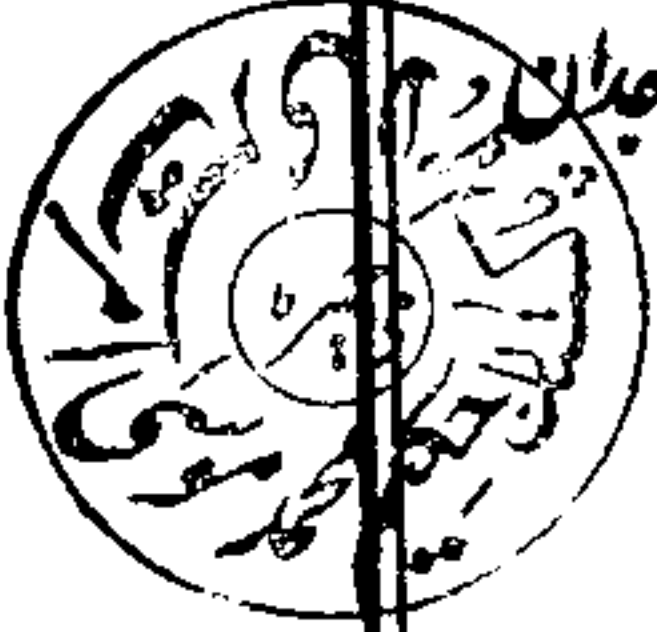
حصہ دوم

از ملفوظات قطب مدار غوث روزگار سلطان العارفین خلیفۃ اللہ فی السموات والارضین مرکز فلک الولایۃ
والعرفان المتصرف فی الاکوان روح المعرفت قلب الحقیقۃ نور محض وجود بحت ذات مقدس حضور
اقدس قبلہ اہل توحید حضرت خواجہ غلام فرید رضی اللہ تعالی عنہ کہ جمع کردہ بندہ رکن الدین
پرہار سونکی ثبتہ اللہ تعالی علی الصدق والیقین است بفرمان ہدایت بنیان سند الکاملین حجۃ
الواصلین قطب الموحدین شیخ الاسلام محبوب الٰہی مورد انوار نامتناہی حضرت خواجہ محمد بخش
سجادہ نشین دام فیضہ و متع اللہ الناس بطول لقائہ بحسن توجہ افتخار الملک فخر الامراء
صاحبزادہ محمد عبد العلیم خان صاحب بہادر امیر ٹونک سلمہ ربہ

در مطبع مفید عام آگرہ باہتمام محمد قادر علیخان صوفی طبع شد

سنہ ۱۳۲۱ھ

بسم الله الرحمن الرحیم
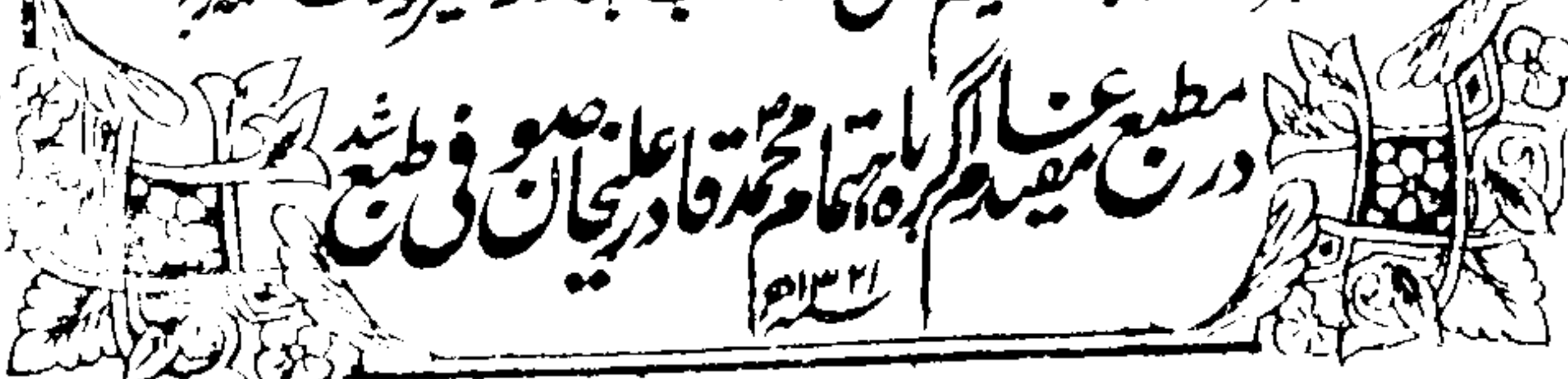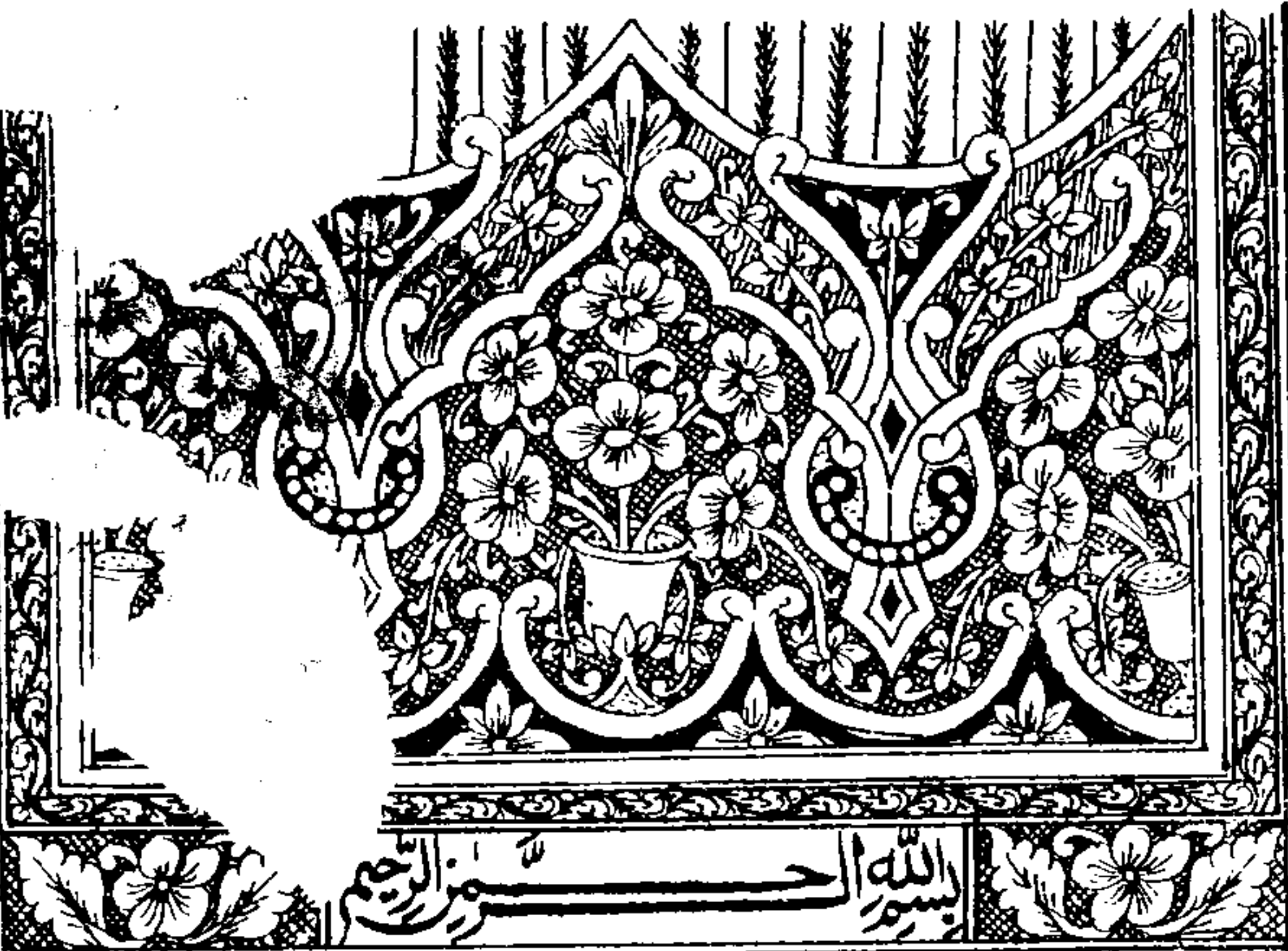
الحمد لله الذی تقدس ذاته عن تشبیه المثل والمثال بل تنزه من تنزیه العقل والخیال ومع هذا ظهر وتجلی بالاشکال والصلوٰة والسلام علیٰ مظهره الاتم وتعینه الاقدم فی البکرة والاٰصال وعلیٰ آله واصحابه واولیائه القائمین مقامه لمتابعة الکمال۔ اما بعد فیقول العبد المفتقر الی الله ذی الجلال۔ رکن الدین البرہار السونکی ثبته الله المتعال علی الصدق والیقین فی جمیع الاحوال که ازینجا جزو دوم از مقابیس المجالس شروع کرده می آید حق سبحانه وتعالیٰ ذات منبع البرکات شیخ کامل مکمل ختم الاولیا فی العالمین سلطان المشائخ فی الارضین غوث الاعظم فرد الافخم قبلهٔ ارباب التجرید کعبهٔ اصحاب التفرید حضرت مولٰنا وشیخنا حضور خواجه غلام فـــرید را ابد الاباد دارادتا از وجود مسعود الیشان که نسخه الیست جامعه که بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ اشارت بسوے اوست وصحیفه السیت کامله که والطور وکتاب مسطور فی رق منشور عبارت از وست این حروف عالیات واین کلمات زاکیات حسب موارد ومواقع صدور نمایند وبر قلب این ساکن زاویهٔ خمول نزول فرمایند که چون آن معانی نورانی محفوظة الذهن را بلباس ترقیم وترسیم

درآرد و هر یکے از پیر برادران نفعی عظیم و حظی فخیم بردارد و منه البدایة والیه النهایة **مقبوس**
اول بوقت عصر روز یک شنبه و بیست و ششم ماه محرم الحرام سال یک ہزار و سه صد و
دوازده ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین
نیست میسر گردید جزو یکه بشنوانیدن آن وعده منعقد شده بود بالفارسید یعنی این بنده
بخواند و حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه و نفعنا و ایاکم بلقائه حرف بحرف و لفظا بلفظ سماع
فرمودند و در چند مواضع اصلاح هم نمودند **بعد ازان** بوقت مغرب دربان بیامد و عرض کرد
که یا حضرت یکے جوان بر دروازه ایستاده است نیاز میرساند و عرض می سازد که وے را
وظیفه تلقین فرمایند حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه فرمودند که او را بگوئی که نزد فرزندم برود
و از و شان بپرسد بعد از ساعت دربان باز آمد و عرض گذار گردید که شخصے بر دروازه ایستاده است
و بیان می کند که من نومسلم هستم یعنی اکنون اسلام آورده ام و برائے مرید شدن آمده ام
فرمودند بیاید بیامد و پیش حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه نشست پس هر دو دست او را با هر دو دست
مبارک خویش گرفتند چنانکه باطن کف دستہائے حضور بر ظاہر پشت دستہائے مرید
ملاصق گردید و روس انامل دست حق پرست حضور تا به بند دستہائے مرید رسید پس سه بار
رالکیب آوردند و هرچه کردند کردند بعد ازان فرمودند که بگو توبه میکنم از هر گناه گفت توبه میکنم از هر گناه بدین طور سه بار
از وے توبه کنانیدند **بعد ازان** پرسیدند که نماز می خوانده باشی مرید عرض کرد آرے میخوانم
پس حضور فرمودند که عقب هر نماز درود شریف ده بار و سورت اخلاص ده بار و بعد از نماز عشا
کلمه طیبه صد بار میخوانده باش **مقبوس دوم** بوقت عصر روز سه شنبه چهاردهم ماه صفر المظفر
سال مذکوره دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین
نیست حاصل شد حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه و نفعنا و ایاکم بلقائه وضو میفرمودند

وشخصے آبے راکہ از اعضا مبارک حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرو می چکید اندر یک جام برگرفت
چون قدرے جمع کرد برخاست و برفت و من نیز عقب او رفتم و گفتم کہ این آب برائے چہ کار خواہی
برد گفت یک بیمار دارم برائے حصول شفا او را خواہم نوشانید تا اینجا ہر چہ نوشتہ آمد حال آن زمان
است کہ حضور در چاہ چڑان شریف مسند آرا بودہ اند بعد ازان بندہ راقم الحروف بغریب
خانہ روانہ شدہ است مقبوس میوم بوقت مغرب شب خمیس نہم جمادی الاولیٰ سال
مذکور دولت پا بوس و زیارت حضور حضرت اقدس کہ ہیچ سعادتے و ہیچ عبادتے
بہتر ازین نیست دست داد ایام عرس حضور حضرت فخر الاولین والآخرین خواجہ فخر العالم رضی اللہ
تعالیٰ عنہ بودہ است و حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ بر صحن مسجد
معلّٰی کہ قریب روضہ منورہ است رخ مبارک بسوئے مشرق نمودہ نشستہ اند و مردمان ہر طرف
دست بستہ بدیدار مطلع الانوار آن قطب مدار مشغول گشتہ اند اندرین اثنا یک زن بیامد
و یک چوڑا سرمہ را پیش کردہ عرض ساخت کہ بر سرمہ دست مبارک خود مساس فرمایند پس
حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ انگشت سبابہ را بر آن چوڑا بگردانید بعد ازان جوانی بیامد
و روئے خود بر اقدام فیض قوام حضور خواجہ مالید و سخت نالید و عرض گذارش کرد کہ پسر من بیمار است
و اکنون حالتش آنچنان زبون و نزار است کہ از صحت او مایوس و نا امید شدہ ایم حضور توجہ فرمایند
و برین آب کلامے خواندہ دم نمایند تا بیمار را بنوشانیم و ہمان شخص یک آوند پر از آب بر دست
می داشت پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ آوند آب را از وے بگرفتند و صورت فاتحہ با تسمیہ
یک بار و آیات شفا را ہر یک آیت یک بار و کلمہ تمجید یک بار خواندند و بر آن آب دم نمودہ آن
جوان را بدادند و فرمودند کہ ہر روز ازین آب بنوشد بعد ازان اذان گفتہ شد چون مؤذن اشہد ان
محمد رسول اللہ دو بار گفت پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ہر دو ابہام را بر چشمان حق

نگران نهادند **بعد ازان** نماز مغرب گذاردند هرگاه از نماز فارغ شده برخاستند و بسمت روضه
مقدسه روانه شدند و بر آستان شریف رسیده بوضع سجود تقبیل عتبهٔ فیض رتبه ساختند
و در حالت تقبیل بقدر سه تسبیح دیر و درنگ فرمودند زیرآنکه وقتیکه حضور خواجه ابقاه الله
تعالیٰ ببقائه بآستان بوسی شروع نمودند این بندهٔ کمترین برای معلوم کردن اینکه در تقبیل
عتبه چه قدر مکث و دیر میفرمایند تسبیح سبحان ربی الاعلیٰ خواندن شروع کردم چون سه بار خواندم
حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ از آستان بوسی فارغ شده هر دو رخساره را بر جائیکه بوسه داده
بودند مالیدند اول رخساره یسار را بعده رخساره یمین را آنگاه برخاستند و اندرون روضه
مقدسه رفته از طرف پائین مزارات منبع البرکات والفیوضات برکنارهٔ کٹاره بحالت قیام
بغیر انحنا بوسه دادند و آغاز بوسه دادن از مزار نوربار حضرت خواجه قبلهٔ ارباب ولایت حضرت
قاضی شریعت بیضا صاحب الروضه رضی الله تعالیٰ عنه کردند و اختتام تقبیل بر مزار
فیض آثار حضور حضرت خواجه صاحب الوصال رحمة الله علیه **بعد ازان** بسر انهٔ
مزارات آمده محاذی مزار مطلع الانوار حضرت خواجه غریب نواز محبوب الٰہی رضی الله تعالیٰ عنه
دوزانو شده بنشستند و بقدر یک نیم پاس سر بگریبان برده آهسته بخواندند آنگاه بے آنکه
دست بدعا برداشته باشند برخاستند و از سرانهٔ مزارات شریف برکنارهٔ کٹاره بوسه دادند ابتدای تقبیل از
مزار حضرت خواجه مولانا صاحب الوصال و ختم بر مزار حضور حضرت خواجه قبله شیخ المشائخ صاحب الروضه
رضی الله تعالیٰ عنهما نمودند بعد ازان بیرون آمدند و مع خاصان خویش و بعده مع خاص خویش رفتند
دریان و دربان بند ساخت هرکس بیرون دروازه باستاد بعد از یک ساعت این بندهٔ کمترین
را طلب فرمودند اندر رفتم و مشرف الخدمت گشته بنشستم اندرین اثنا یک شخص را بیعت
فرمودند بدین طریق که آن شخص مرید را روبروی خود نشانده مراقبه نمودند و سورت اخلاص

چند بار خواندند و چیزے دیگر نیز خواندند مگر آہستہ کہ شنودہ نمیشد بعدہ دست وے را
گرفتہ بیعت کردند و فرمودند کہ بگو توبہ کردم از ہر گناہ توبہ کردم از ہر گناہ توبہ کردم از ہر گناہ مرید ہم ہمچنان پیہ
بگفت بعد ازان فرمودند کہ نماز را مدام ادا خواہی کن و عقب ہر نماز درود شریف دہ بار
و سورہ اخلاص دہ بار می خواندہ باشی و بعد از نماز عشاء کلمہ طیبہ سہ صد بار و سورت اخلاص
نیز سہ صد بار بخوانی بعد ازان یکے از خادمان عرض کرد کہ یا حضرت مخلوق بیشمار برائے مرید
شدن بر دروازہ ایستادہ است پس حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی چادر مبارک خود را بہر دو
دست گرفتہ در حجرہ شریف نہادند و مدتے مراقبہ نمودہ چیزے آہستہ بخواندند آنگاہ خادمے
را فرمودند کہ این چادر مرا بردار و بیرون برو تا کہ ہر یکے از مرید شوندگان ہمین چادر را بدست
خویش مس کنند و مسح نماید و چادر را ہر گز نہ کشائی چنانکہ پیچیدہ شدہ است پیچیدہ داری پس
خادم چادر متبرکہ را برداشتہ بدر رفت و باشارتے کہ مامور بود مردمان بیرون استادہ را
بچادر شریف بیعت کنانید و باز آمدہ ردائے مبارک را بخدمت حضور حضرت خواجہ
بزرگ القاہ اللہ تعالی رسانید باید دانست کہ ہماوقت در وجود مسعود حضور حضرت خواجہ
القاہ اللہ تعالی ببقائہ آن قدر جلال مشاہدہ کردم کہ از ہیبت و دہشت آن نظر بروے
مبارک آنجناب سیرے نتوانستم کرد تا اینجا ہرچہ نوشتہ آمد اندوختہ آن زمان ست کہ حضور
خواجہ القاہ اللہ تعالی ببقائہ در کوٹ شریف اقامت پذیر بودہ اند بعد ازان این بندہ راقم الحروف
پدر ود کردہ بوقت مغبوس چہارم بوقت عشاء شب دوشنبہ بیست و ششم جمادی الاولے
سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست
میسر گردید حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی ببقائہ و نفعنا وایاکم بلقائہ بوظیفہ مشغول بودند بعد
فراغت از وظیفہ معمولہ این آیت باین ترتیب اِنَّ اللّٰہَ یُمْسِکُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

اَنْ تَزُوْلَا وَلَئِنْ زَالَتَا اِنْ اَمْسَكَهُمَا مِنْ اَحَدٍ مِّنْ بَعْدِهٖ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ط مع تسمیہ پنجبار خوانده بر روس انامل اصابع ہر دو دست دمیده بر چشمان خود مالیده اند ہمیان پنجبار کردند مجموع بیست و پنجبار شد وقتیکه این اوراق جهة تصحیح پیش حضور بر خواندم عرض کردم که قبله برائے کدام امر این آیت را خوانده بر چشمان دم کرده میشود فرمودند برائے حدت نظر و تیزی دید و از برائے دفع امراض جمیع چشم بعد از ہر نماز پنج بار خوانده دمیده بود ند فرمودند که ہمان روز این عمل از من شده بود آنرا یک جا قضا کردم عرض کردم این غلام را ہم رخصت است میخوانده باشد فرمودند آرے رخصت است آنگاه باہل مجلس شاغل بمحادثت شدند این بنده موقعه جلوس ندید برخاست و بر وثاق خویش آمد۔

مقبوس پنجم بوقت عشا شب چہار شنبه بیست و ہشتم ماه جمادی الاولی سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست میسر گردید سخن در مجلس ہمایون درین میرفت که فلان شہر کہنه است و فلان شہر نو است حضرت خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه ونفعنا و ایاکم بلقائه فرمودند که شہر ڈادر قریب بزمانه نبوی صلی الله تعالی علیه وسلم تعمیر شده است و بنا جیسلمیر را نیز ہشت صد سال گذشته باشد و لیکن ہم شہریست کہنه وَمَارُوْ وَاوْتَارُوْ که ہر دو خواہران بودند ہم از ساکنان یکی ہستند و مارو در معشوقه میان ڈہوله بوده است و ڈہوله نام شخصے است ہندو که در ملک کچ بہج حکومت میداشت و فی زماننا ہم معشوق را ڈہوله گویند و گاہے نام مارو که معشوقه ڈہوله است با نام ڈہوله که عاشق مارو است مرکب ساخته می گویند میرا مارو ڈہوله و ازین ترکیب مطلق معشوق را مراد میدارند مقبوس ششم بوقت مغرب شب سه شنبه ششم ماه جمادی الاخری سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بہتر

ازین نسبت میسر گردید حضور حضرت خواجه القاه الله تعالی ببقائه و نفعنا و ایاکم بلقائه با وراد
و وظائف شاغل بودند و جاے نشستن خیلے تنگ بود که حضار مجلس بسیار جمع شده
حلقه بسته بودند پس لپشت حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه بنشستم و رائے خود نظر
فرمودند بنده را نشسته دیدند بدست حق پرست خویش اشارت نمودند که اینجا بازنشین و جائے
اشارت کرده شده بردوش راست حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه واقع بود پس
بامر امتثال نموده همانجا بازنشستم ازینجا این مسئله معلوم شد که هر که پس لپشت کسے نشیند به
آنکس روانیست که آن نشیننده را عقب لپشت خود گذارد بلکه خود منحرف گردد یا آن نشیننده
راگوید که دیگر جا بازنشیند تا اینجا هرچه نوشته آمد فوائد آن زمان است که حضور خواجه القاه الله تعالی
ببقائه در بهاولپور نزد نواب صاحب صادق محمد خان صاحب عباسی بتقریب دعوت
وے رونق افزا بوده اند بعد ازان این بنده راقم الحروف بغریب خانه روانه شده است۔
مقبوس هفتم۔ بوقت عشا شب دوشنبه تاریخ سیزدهم ماه رمضان المبارک
سال مذکور دولت پائے بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نسبت
میسر گردید حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه و نفعنا و ایاکم بلقائه سبحه در دست مبارک کرده
در عالم تحیر مشغولے کمال می داشتند و از واردات اسرار غیبیه آثار هیبت و جلال بر چهره مطلع الانوار
آنحضرت الجنان ظاهر گردیده بودند که ناظران را تاب دیدار نبود زیرا که بر ذات مبارک حضور خواجه
القاه الله تعالی ببقائه آناً فاناً حیرت بر حیرت می افزود و با وجود این حالت پر عظمت و جلالت که
بهیچ کس ملتفت نمے شدند این غلام را باین لفظ که خیر است سرفراز و ممتاز فرمودند و باز بتحیب
عالم غیب آورده مشغول شدند بعد از ساعتے سبحه مبارک را بر سر نهاده برخاستند و فرمودند اے برادران
برخیزید تا نماز بخوانیم صفوف بستند و اقامت گفتند چون صلوٰة مکتوبه خلف امام

ادا کردہ شد ہر کس برخاست و دو رکعت سنت رواتب فرادی فرادی ادا ساختہ نشست بعدہ اول حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ این دعا را خواندن شروع فرمودند آنگاہ امام و دیگر مصلیان متصل آنحضرت دعا را آغاز نمودند دعا اینست: سبحان ذی الملک والملکوت سبحان ذی العزۃ والعظمۃ والھیبۃ والقدرۃ والکبریاء والجبروت سبحان الملک الحی الذی لاینام ولایموت سبوح قدوس ربنا ورب الملٰئکۃ والروح اللھم اجرنا من النار یا مجیر یا مجیر یا مجیر والصلوٰۃ بر حضرت خواجہ عالم سرور کائنات محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم نیز گفتند بعد ازان حافظ قرآن مجید پیش امام شد و شارع در افتتاح ترویحہ گردید پس تمام نماز تراویح بدہ سلام یعنی دوگانہ دوگانہ گزاردہ شد و بر سر ترویحہ اخیرہ دعای مذکورہ خواندہ شود دست بدعا برداشتہ دعای معمولہ بخواندیم چنانچہ عقب ہر عبادت خواندہ شود و بر سر ہر چہار رکعت می نشستیم و بقدر خواندن دعا مسطورہ دیر درنگ کردیم نہ زیادہ ازین و در بیست رکعت یک سیپارہ از قرآن شریف خواندہ شد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ چہار رکعت تراویح از اول چار رکعت از آخر استادہ خواندند و دوازدہ رکعت درمیانہ نشستہ گذاردند زیرآنکہ بپشت پاے مبارک حضرت ایشان بثور خورد برآمدہ بودند ازین سبب تکلیف میشد و نمی توانست کہ بسیار دیر استادہ مانند سے و دیگر نماز از فرض و سنت و وتر استادہ ادا فرمودند و چون از نماز فارغ شدیم ہر کس بوثاق خود رفت و حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ ہمچنان بآن حال کمال کہ در ابتدا مقبوس مشغول گشت بخلوت خاص منزوی گردیدند مقبوس ہشتم بوقت عصر روز چہارشنبہ پانزدہم ماہ رمضان المبارک سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادت و سعادت الیق و فائق ترازین نیست حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم

بلقائیه بر نیارپائی چو بیرون نشست و وضو می نمودند همه حضار مجلس از خادمان وغیره نماند فسبة استاد
بودند مزار و فقیر حاضر بود او را فرمودند که اے جوان دلیشب وقت سحر بر دروازه مناجات
حکیم سنائی صاحب گفتے من شنیده ام اکنون هم بگو پس آن فقیر دست بسته
مناجات بالحان بخواند مناجات این است مناجات

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدائی
نروم من بجز آن راه که تو آن ره نمائی

همه درگاه تو جویم همه در کار تو پویم
همه توحید تو گویم که بتوحید سزائی

تو خداوند یمینی تو خداوند یساری
تو خداوند زمینی تو خداوند سمائی

تو زن و جفت نجوئی تو خور و خفت نخواهی
احدا بی زن و جفتی ملکا کامروائی

نه نیازت بولادت نه بفرزند تو حاجت
تو جلیل الجبروتی تو امیر الامرائی

تو کریمی تو رحیمی تو سمیعی تو بصیری
تو معزی تو مذلی ملک العرش بجائی

همه را عیب تو پوشی همه را غیب تو دانی
همه را رزق رسانی که تو با جود و عطائی

نه بدے خلق تو بودی نه بود خلق تو باشی
نه تو خیزی نه نشینی نه تو کاهی نه فزائی

نه سپهری نه کواکب نه بروجی نه دقائق
نه مقامی نه منازل نه نشینی نه بپائی

بری از چون و چرائی بری از عجز و نیازی
بری از صورت و رنگی بری از عیب و خطائی

بری از خوردن و خفتن بری از تهمت مردن
بری از بیم و امیدی بری از رنج و بلائی

تو علیمی تو حکیمی تو خبیری تو بصیری
تو نماینده فضلی تو سزاوار ثنائی

نتوان وصف تو گفتن که تو در وصف نگنجی
نتوان شرح تو کردن که تو در شرح نیائی

احد لیس کمثله صمد لیس بضدی
لمن الملک تو گوئی که سزاوار خدائی

لب و دندان سنائی همه توحید تو گوید
مگر از آتش دوزخ بودش زود رهائی

چون آن شخص مناجات را تمام کرد حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه فرمودند
شیخ حکیم سنائی قدس سره از اعاظم مشایخ بوده اند در اول از زمرهٔ توانگران و دولتمندان
بودند و در فن شعرگوئی کمالے عظیم پیدا گشتند و گوی بلاغت از معاصران خود برده اند تا که
بواسطهٔ شعر پردازی و سخن آوری که در مدح و ثنا بادشاهان قصائد میگفتند ملازم بادشاهان
شدند و بدین سبب در بارگاه بادشاهان قرب بسیار می داشتند آنگاه این بیت
بخواندند **بیت**

عطار روح بود و سنائی دو چشم او	ما از پئے سنائی و عطار آمدیم

بعد ازان فرمودند که سبب توبه او شان این بود که یک شب قصیده در مدح بادشاهے گفته
بودند و بصدر الشب که تار و تاریکی بود و ابر هم فضائے آسمان را در گرفته جهت انشاد قصیده
بخدمت بادشاه روانه شدند اتفاقاً در اثنا راه از دروازه حجره مجذوبے گذر کردند و آن مجذوب
دران وقت شراب می نوشید چون حکیم سنائی صاحب قدس سره از انجا رفت مجذوب ساقی را گفت
که یک قدح دیگر هم بده تا سر حکیم سنائی را بخورم که با وجود این قدر علم و دانائی و قوت وجودت
طبیعت از راه خدا دور می گردد هرگاه کلام مجذوب بگوش حق نیوش حکیم سنائی قدس سره رسید
چنان موثر گردید که نزد بادشاه نه رفتند بلکه ازینجا بازگشته بخانه آمدند و تائب گشتند بعد ازان
فرمودند که در کتاب نام حق گفته

خود سنائی چه بس نکو گفته است	جوهر معنی نگر که چون سفته است
غم دین خور که غم غم دین است	همه غمها فرو تر ازین است
غم دنیا مخور که بیهوده است	هیچکس در جهان نیاسوده است

مقبوس ششم بوقت چاشت روز خمیس یکم شوال که این روز عید فطر بود سال [illegible]

بدولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست حاصل گشت کلاه از کمخواب سبز که استرش از جامه سرخ بود و حشوش پنبه بر سر مبارک داشته اند و سالاری زرد رنگ مخطط المخطوط سرخ بر سر آن کلاه بسته بودند و این سالاری آن سالاری بوده است که حضرت فخر الاولین والآخرین فخر العالم خواجه فخر جهان رضی الله تعالی عنه در روز عید فطر بر سر مبارک خویش می بستند پس حضور خواجه ابقاه الله تعالی نیز همچنین این سالاری مبارک را از بقچه بیرون کرده بروز عید بر سر مبارک می بندند و بعد باز در بقچه می نهند و لنگی سرخ زرکنار طلائی تارکش بر دوش حمائل کرده بودند و کرته از ململ سفید پوشیده اند و ازار یعنی پیجامه از خاصه شسته بسته اند و نعلین مبارک که تمام بتارهای طلا منقش و تجبیه زده بود در قدمین شریفین پوشیده و روغن بر شعرات لحیه شریف و راس مبارک مالیده بودند و سرمه در چشمان که هر یک چشمه فیضان است کشیده ابیات

کلاه سروری پوشیده بر سر ... ردای دلبری آورده در بر
بسالاری که بسته بر کلاهش ... شده جانها تاراج نگاهش
ردای پرنیان کرده حمائل ... بهر تارش دو صد آویخته دل
کشیده غازه چون تازه شمشاد ... بآزادی غلامش سرو آزاد
نماید مطلع صبح صباحت ... لب او گوهر کان ملاحت
فروزان لمعه نور از جبینش ... مه و خورشید را ده بر زمینش
مکحل نرگسش از سرمه ناز ... ز مژگان بر جگرها ناوک انداز
ز خلوت خانه آن گنج نهفته ... برون آمد چو گلزار شگفته
خرامان ساخت سرو نازنین را ... فزود از آسمان شان زمین را

بدین وصف کمال از دولت خانه بیرون خرامان شدند مخلوق بسیار و بیشمار بسبب عید جمع گشته بود بهجوم تمام در مسجد جامع رسیده صفوف تیار کنانیدند و در هر یک صف تکبیرے را متعین کردند فرمودند که به آواز بلند تکبیر گوید تا حین انتقالات از یک رکن بر رکن دیگر نمازیان را در افعال صلوٰة فتورے و خللی واقع نشود بعد از ادائے نماز خطبه شنودند بعدها خواسته برخاستند و بصومعه خاص تشریف فرما گشتند درین وقت قطرات عرق که بر رخساره و بر رخ مبارک حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه برآمده بود تو ربا تند لآلی آبدار درخشان می نمودند یا مثل قطرات شبنمے که بر ورق هائے گل سرخ در موسم بهاری تابان ای یار از حسن عالمگیر و جمال با کمال حضور خواجه ابقاه الله تعالی چگونه وصف نمایم که چشم لال و کرامت آنرا طاقت گفتار و قدرت مقال نیست و زبانم کور و بے لب راست او را ابصار جمال و بر دیدن مجال نیست ؎

جمال نیکوان در پیش او گم ۔۔۔ چنان کز پرتو خورشید انجم
کمال حسنش از اندیشه بیرون ۔۔۔ ز حد عقل و فکرت بیش ...
نیارم بیش ازین گفتن که چون بود ۔۔۔ که از هر وصف کاندیشم برون بود

مقبوس دهم بوقت عصر روز سه شنبه سیزدهم ماه شوال سال ... دولت پاے بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست میسر گشت و ذکر در حل و حرمت سجده تحیت افتاد حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه و نفعنا و ایاکم بلقائه فرمودند که در وقت حضرت سلطان المشائخ محبوب الٰهی خواجه نظام الدین بداؤنی رضی الله تعالی روزے روبروے حضرت ایشان شخصے در باب سجده تحیت گفتگوے بلند بحث عظیم کرده بود چنانچه در فوائد الفواد و سیر الاولیا آنرا ...

ندکه اباحت آخر الامر حضرت سلطان المشائخ قدس سره آن شخص بحث کننده را فرمودند
که سجده تحیت در امم سابقه مستحب بوده است و در زمان فیض اقتران حضرت پیغمبر
آخر الزمان علیه افضل الصلوٰة و اکمل التسلیمات تا استحباب آن منسوخ گشت و
اباحت آن بدستور باقی ماند بعد ازان فرمودند که نیز حضرت سلطان المشائخ قدس
سره فرموده اند که مانیکه پیش من می آیند و سر خود را بر پایم می سایند مرا کراهت می آید که
چون مردمان بخدمت حضور حضرت شیخ الاسلام شیخ من رضی نیز می آمدند و پیش حضرت
ایشان سجده میکردند و حضرت ایشان هیچ کس را منع نمی فرمودند پس من نیز ازان
جهت منع نمی نمایم که مخالفت فعل شیخ نهایت قبیح است بعد ازان فرمودند که در عهد
زمانه حضور خواجه سلطان المشائخ محبوب الهی رضی الله تعالیٰ عنه چندان علمای متبحر که جامع
بودند علوم ظاهری و باطنی را موجود می بودند چنانچه حضرت خواجه حسام الدین ملتانی و حضرت
مولانا شمس الدین یحیی و حضرت خواجه علاء الدین نیلی رضی الله تعالیٰ عنهم که این سه حضرات
از اصحاب عشره حضور حضرت سلطان المشائخ اند و هر یک از حضرت ایشان در علوم
دستگاه تمام میداشت و دیگر حضرت خواجه فخر الدین رازی رضی الله تعالیٰ عنه
که ایشان هم از اصحاب عشره اند و ایشان چنان عالم متبحر بودند که علمای هندوستان
نسبت تعلیم علم و ستارهٔ باریشان میرسانند و دیگر حضرت خواجه وجیه الدین پائیلی
رضی الله تعالیٰ عنه که امام وقت بودند و آنچنان رتبه داشتند که وقتی بمزار منبع الانوار
شیخ شیوخ العالم حضرت گنج شکر رضی الله تعالیٰ عنه آمدند همین که از اندرون مزار
نور بار حضور خواجه گنج شکر این آواز شنیدند که السلام علیک یا ابا حنیفة الوقت و دیگر حضرت
قاضی محی الدین کاشانی رضی الله تعالیٰ عنه که ایشان نیز آنچنان معزز و مکرم بودند که چون

در مجلس سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ می آمدند و حضور حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ
تعالیٰ عنہ جہت تعظیم و اکرام اوشان بدو پاے برخاستہ سروقد می شدند این دو حضرت
اگرچہ از اصحاب ختم نیستند اما محل الطاف و مورد عنایات خاص حضور سلطان المشائخ
رضی اللہ تعالیٰ عنہ بودہ اند و ہر یک در جمیع علوم یگانہ روزگار خود بودہ و دیگر علما نیز بسیار
مے بودند در روزمرہ خلائق را می دیدند کہ وقت زیارت کردن سر در پاے مبارک
حضور حضرت سلطان المشائخ می افگندند و سجدہ ہا می کردند پس باوجود حاضر بودن
چندین علماے متبحرین ہیچ یکے از ایشان در باب سجدہ تحیت انکارے و طعنے نکردہ
مقبوس یازدہم بتاریخ بست ہفتم از ماہ شوال سال یک ہزار و سہ صد و دوازدہ ہجری
المقدس بوقت ظہر دولت پاے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبارتے و سعادتے
بہتر ازین نیست حاصل گردید حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ از
حاضرین مجلس ہمایون پرسیدند کہ سیوستان کدام ملک است تمامے حضار مجلس
عرض کردند کہ اللہ و رسولہ اعلم پس حضور خواجہ فرمودند کہ این سیوستان غیر سیستان
است و امروز مرا معلوم شدہ کہ سیوستان سیوی ڈہاڈہر را خوانند و حضرت شیخ
عارف کہ یکے از خلفاے حضور حضرت خواجہ خواجگان شیخ الاسلام حضرت خواجہ
گنج شکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ است سیوستانی است و پیر حضرت میر بالا پیر لاہوری
کہ اسم اوشان شیخ خضر است ہم سیوستانی است اندرین اثنا شخصے عرض
کرد کہ یا حضرت در سیوی ڈہاڈہر مسجد ایست کہنہ کہ آنرا مسجد علی خوانند و گویند کہ حضرت
امیر المومنین علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ در آنجا آمدہ بودند و اہل آن ملک را کہ کافر بودند مسلمان
کردند و مسجدے بنا نمودند از ان جہت آنرا مسجد علی خوانند دیگر شخص عرض کرد کہ آنرا

جبل کہ آن روآب می نماید بسیار اماکن شریفہ و آثار متبرکہ منسوب بہ آثار صحابہ کرام ہستند چگونہ است
حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ قدوم و تشریف آوردن اصحاب کرام رسول
اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وسلم رضی اللہ تعالی عنہم در بلاد ما و آمدن و آب در جبال کہ در نظر
می آیند ثابت نشدہ است بعد ازان فرمودند کہ اگر از مسلمانان پرسیدہ شود گویند این اثر
پاے مبارک حضرت علی است و اینجا فلان فلان صحابی رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم
نماز گذاردہ اند و اینجا چہار یاران حضرت مصطفےٰ صلعم آمدند و نشستہ اند و اگر از ہندوان پرسی
اوشان بہ بزرگان خود منسوب می سازند چنانچہ بر کنارہ کاک ندی جایست کہ آنجا چشمہ آب
است بغایت خوردہ و اندک معہذا اگر ہزارہا اشتران ازان آب بنوشند خشک نہ شود و پس
ہندوان گویند این اثر استدر راج بہگت کبیر است و مسلمانان گویند کہ این نشان کرامت
چہار یار است کہ مراد از حضرت گنج شکر و حضرت غوث بہاؤ الحق والدین ملتانی و حضرت
سید جلال الدین سرخ بخاری اوچی و حضرت لعل شہباز قلندر سہوانی است رضی اللہ تعالی
عنہم بعد ازان فرمودند کہ در ملک سراندیپ بر یک قطعہ سنگ اثر قدم مبارک حضرت
آدم صفی اللہ کہ ابو البشر جد ما ست موجود است کہ عرض آن دو دست است
و طولش چہار دست است بعد ازان شخصے آمد و دیوان کافیات مؤلفہ حضور خواجہ
البقاہ اللہ تعالی ببقائہ پیش خدمت خواجہ کردہ از وضع ترتیب ردیفات کافیات عرض
کرد کہ چگونہ است آنگاہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ این ترتیب ردیفات
در دیوان کافیات خود کہ نہادہ ام از احادیث شریف و سوق و ترتیب اسماء الرجال اخذ
کردہ ام اگر کروڑہا کافی تصنیف شود این ترتیب تمام نخواہد شد اگر ردیف بحرف تی رسید
باز از الف شروع کردہ اید تا اینجا ہر چہ نوشتہ آمد سرگذشت آن زمان ست کہ حضور خواجہ

ابقاه الله تعالی ببقائه در چاچڑان شریف آرام پذیر بوده اند بعد ازان این بنده راقم الحروف
بغریب خانه رفته است مقبوس دوازدهم بتاریخ هفدهم از ماه محرم سال یک هزار و ثمته
و سیزده هجری المقدس دولت پا بوس و زیارت حضرت اقدس که از همه عبادات
فاضلتر است میسر شد درین روز که روز خمیس بود شادی مبارکبادی کدخدای حضرت
ولی مادرزاد شیخ کامل و مکمل قطب المحدین حضرت خواجه محمد بخش فرزند ارجمند و خلیفه
الکبر حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه بوده است بعد زوال در محل حضرت خواجه
فخر العالم رضی الله تعالی عنه بساط گلها انداختند و مسند آراستند هر کس آنجا جمع گردید
مخلوق بیشمار بهم رسید و نواب صاحب رکن الدوله نصرت جنگ نواب صادق محمد خان
عباسی که نهایت راسخ الاعتقاد مرید حضور خواجه ابقاه الله تعالی است نیز بجمیع امرا
و وزرا در محفل شادی حاضر شده و دیگر روسا و شرفا و علما و فقرا و سادات و مشائخ و
تمنداران وغیره و غربا این عوام الناس بیقیاس جمع شده بودند تا که جا ... [illegible]
میسر نمی شد آنگاه حلاق برخاست و حجامه کدخدای را حاضر کرد پس اول حضور [illegible]
ابقاه الله تعالی ببقائه و نفعنا وایاکم بلقائه رشته سرخ رنگ را که آنرا یک [illegible]
سرخ بسته بود و این مجموع را در عرف هندی گانا گویند در بند رامست قطب الا[illegible] حضرت
صاحبزاده صاحب ادامه الله تعالی بدوامه بربستند در پای مبارک راست بالا[illegible]
حلاق بدست خویش گانان به نسبت آنگاه حضرت صاحبزاده صاحب [illegible]
و حلاق دستار را راست کرده یک دامنش در دست گرفته پیش حضور خواجه ابقاه الله
تعالی برد حضور انور دعا خوانده بر اندامش دستار دمیدند بعده دیگر حضار مجلس [illegible]
خوانده دمیدند بعد ازان حضرت صاحبزاده صاحب ادامه الله تعالی بدوامه [illegible]

بر سر مبارک بدست خویش بستند و در یک دامن آن دستار یک خریطه خورد از
ابریشم سبز بسته بود که دران خریطه الاچی خورد و قرنفل و حب القلم وغیره چیز انداخته بودند
واین چنین خریطه سبز رنگ هنگام تزویج هر نوخواستگار کدخدا را در دستار می بندند آنگاه کرته
از ململ سپید که بر که آنرا چین بر چین و پیچ بر پیچ و شکنج بر شکنج بود چنانچه کرته مردم بلوچان را
میباشد پوشیدند بعد ازان ازار سرخ رنگ بستند که آنرا در هندی چارسون گویند و
دیگر چادر سرخ که آنرا رٹیه خوانند بر دوش افگندند و نعلین سرخ بناتی مکلل بتارهاے
نقره در پاے مبارک پوشیدند باید دانست که عمامه و رٹیه و چارسون از جامه سطبر
یعنی جوڑی بودند و کرته از ململ و رٹیه و چارسون در رنگ فوه یعنی منجیٹه مصبوغ کرده بودند و
عمامه و کرته همچنان سفید و این چنین جامهاے سطبر و درشت مصبوغ برنگ منجیٹه
و کرته پیچدار هیچ خواجه از خواجگان ماسواے روز کدخداے گاهے نپوشیده بعد ازان
بر خاستند و یک وساده سرخ برنگ منجیٹه که دران لمعه لمعه زر دلبوده است و حشوش
پنبه بود در بغل آورده بخانه صوحره خود حضرت خواجه نور محمد صاحب کوریجه با تمام اعزاز و ناز
روانه شدند چون بر دروازه حویلی رسیدند محرمان را همراه خود اندر حویلی بردند و غیر
محرمان را بر دروازه گذاشتند بعد از مراسم عروسی بیرون آمدند و رونق افزا مسند خویش شدند
باید دانست که از یجا آنچه در ایام شادی در نظر این احقر آمده است می نویسد آنکه مطابخ
طعام متعدده بودند چنانچه یکے مطبخ خاص براے نواب صاحب نبیح صادق محمد
خان والی ریاست بهاولپور و درین مطبخ آنچه مرضی او بودی آن قسم طعام می پختند و
دیگر مطبخ براے اُمرا و وزراے او بود و دیگر مطبخ براے اهلکاران سرکاری چون سشیر
مال و کارداران و پیشکاران و تهانے داران و نوکران الیشان و متمندان و رئیسان وغیرها

حکام کہ منتظمان امور شادی بودند دیگر مطبخ برائے سادات کرام ومخادیم ودرویشان اہل صفا
وعلما وفضلا وطلبا ودیگر مطبخ برائے عام مریدان وزمینداران وغیرہ دیگر مطبخ برائے عام
رعایا وعوام الناس وآنکہ از اہل ہنود وغیرہ در کانڈہ شادی آمدہ بودند او شانرا از ہر قسم اشیائے
خوردنی از اطعمہ وغیرہ شب سارے خام میدادند بدانکہ جملہ کارکنان مطابخ مذکورہ تمام روز وتمام شب
طعام می پختند وصرف میکردند بدینسان ہشت روز آنہا رانہ یک لحظہ فراغت از پختن
طعام میسر شدے ونہ یک ساعت از تقسیم طعام فرصت بدست آمدی سوائے مطبخ نواب
صاحب در ہمہ مطابخ چند اقسام طعام چون گوشت ونان وپلاو وزردہ وپالودہ وغیرہ می پختند و
درین اقسام نیز انواع مے بودند ودر ہر قسم ونوع روغن زرد بے اندازہ ومیویات ونعناع
ومصالح رنگارنگ وگوناگون مے انداختند گویا نمونہ طعام بہشت بودی طریقہ طعام گرفتن چنین
مقرر شدہ بود کہ چند کتب مرتب کردہ بودند ونام ہر کس چہ اعلیٰ وچہ ادنیٰ مع شمار آدمیان
متعلقان ہر یک در آن کتب معہ قید ولدیت وقومیت مرقوم ساختند وبر ہر یک مطبخ
داروغہ متعین نمودہ نشاندند ویک کتاب از کتب الاسماء بدست او دادند پس وقت
طعام گرفتن یکے از میان گروہے وزمرہ پرچہ کاغذ از داروغہ گرفتہ در باورچی خانہ رفتے
وحسب تحریر پرچہ طعام گرفتے ہمچنین دیرہ ہا وکنٹھا وکھٹہا ولسباط وبوریا وآوند مثل سبو و
آبخورہ وکوزہ وشیر ومصری وبتاسہ برائے شربت وگیاہ ودانہ اسپان وغیرہ اشیائے
موجب تحریر اسماء ہر یک را بلا تکلیف میرسید وباقی مخلوق کہ جمع شدہ بود ونام آنہا
در کتب رجسٹر کانڈھہ درج نشدہ بود آنرا بلا پروانگی از لنگرخانہ عام ہر قسم طعام میرسید وقاسم
طعام ہمہ لنگرخانہا را چنان رخصت دادہ تفہیم گشتہ بود کہ دہ نفر را طعام بیست نفر وسی
نفر را طعام شصت نفر دہد بدانکہ تماشاگران ونغمہ سرایان ہم بسیار بودند چنانچہ مطربان

وقوالان دراسپش گران وربابیان ولولیان از هر کشور چه هندوستان وماڑواڑ وپنجاب وسندھ
وغیره بلاو جمع شده روز و شب در کار خود سرگرم گشته وجهان را شیفته وفریفته کرده بودند و
آتش بازان در شب آتشبازی می افروختند وبهزار رنگ نیرنگ پیدای ساختند واین تماشا را
حضور خواجه ابقاه الله تعالی نیز معائنه میفرمودند این تماشا هوش ربا وحیرت افزا
بود بدانکه آتشبازان شش ماه پیش از شادی مبارکبادی از ملتان درینجا آمده آتشبازی تیار
کرده بودند هفتصد و بیست روپیه خرج شده بود همه مبالغ حضور خواجه ابقاه الله تعالی
از گره خود او شاهزاده بود تدیں مصرف که ادنی چیز از لوازم شادی ست دیگر خرچ سامان
را قیاس باید کرد خلاصه این است که در گوشواره مصرف شادی که نزد اهلکاران دفتر بود
دیده ام بیست و دو هزار روپیه نقدی خرچ شده نوشته بود و آنچه مبالغ در پیرایه ساختن
بکار آمده آن علاحده وعلاوه است و مع هذا این شادی مبارکبادی خورد واندک کرده بودند
شادی کلان سابق ازین در سال سیزده صد وسه واقع شده است که مصرف آن شادی
مبارکبادی سی هزار روپیه نقدی بصرف آمده است مقبوس سیزدهم وقت عشا
شب دوشنبه سال مذکور هفتم ماه جمادی الاولی دولت پابوس وزیارت حضرت
اقدس که عبادتی وسعادتی بهتر ازین نیست میسر شد شخصی از مریدان عرض
کرد که یا حضرت این غلام را وظیفه تلقین فرمایند پس حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه
والقمنا دایما من برکاته فرمودند که یک هزار کلمه طیبه بعد از نماز فجر می خوانده باش وے باز عرض
کرد که این ورد پیش ازین نیز فرموده بودید همیشه بعد از نماز فجر می خوانم آنگاه فرمودند
که یک هزار کلمه شریف بعد صلوة فجر چنانکه مے خوانی ویک هزار آن بوقت نیمروز بخوان
درین ورد بسیار تاثیر است که اگر شروع کرده شود باز ترک آن نباید ساخت

مقدس چهاردهم بوقت ظهر روز دوشنبه هفتم از ماه ربیع الاول سال یک هزار و سه صد و
چهارده هجری المقدس دولت پای بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے
بهتر ازین نیست حاصل گشت سخن در ذکر خیر حضرت شیخ احمد عبد الحق ردولوی رضی الله
تعالیٰ عنہ افتاد حضور حضرت خواجہ ابقاہ الله تعالیٰ ببقائه و نفعنا وایاکم بلقائه فرمودند که
شیخ عبد الحق رضی الله تعالیٰ عنہ شیخے بزرگ صاحب کرامات و خرق عادات بوده اند و مرید
حضرت خواجہ جلال الدین پانی پتی رضی الله تعالیٰ عنہ هستند و حضرت جلال الدین شیخ عبد الحق را
در حین حیات خود مجاز کرده بر مسند سجادگی نشانده خلیفه جانشین خویش مقرر نموده بودند
و شیخ عبد الحق بعد از وصال پیر خود بخدمت همه مشائخ روزگار رفتند فوائد کثیر و فیض وفیر
گرفتند اما چون در وجود مسعود الیشان داعیه عشق الٰهی غالب بود آتش طلب او شان سرد
نگردید خیال کردند که چون کار من از زندگان بانجام نرسید صواب آنست که از اهل مزارات استعانت و استمداد
باید کرد پس بر مزارات بسیاری از اولیائے نامدار اعتکاف بجا آوردند و مترقب حصول فیضان شدند اگرچه
از کار ایشان نه کشود پس در دل اندیشیدند که تا نسبت جنسیت با اهل مزارات
حاصل نشود هیچ فائده میسر نگردد آخر قبرے کنانیده خود را در آن دفن کنانیدند مدت
شش ماه مدفون ماندند بعد ازان بیرون آمدند نهایت ضعیف و نحیف شده بودند
آنگاه فتح باب گردید و فیض از ارواح مقدسه اولیاء الله تعالیٰ اهل قباب گرفتند و بحسب
استعداد خود بکمال رسیده تسکینے یافتند و استغراق و مشغولی بحدّ آنچنان می داشتند که اگر
فرزندے از فرزندان حضرت الیشان فوت شدے شیخ را از موتش خبر نبودی بلکه
بعد مرور چند ایام معلوم میکردند و به یک ذره بر دل معرفت منزل شیخ غم و ملال نیامدی
بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ الله تعالیٰ ببقائه فرمودند که حال مشغولی حضرت

غوث الاعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ این چنین بودہ است مگر فرق میان حضرت اوشان و غوث
الاعظم این قدر بود کہ اوشان پیوستہ در استغراق میبودند و حضرت غوث الاعظم رضی اللہ
تعالیٰ عنہ بوعظ و تذکیر و ہدایت خلق می پرداختند پس اگر درین حالت وعظ فرزندی از فرزندان ایشان
وفات یافتی و بجناب ایشان خبر و اطلاع فوتگی وے رسانیدندے در جواب میفرمودند کہ
جنازہ اش حاضر کنید تا نماز جنازہ او را بخوانم ہر گاہ جنازہ حاضر آوردندی از کرسی وعظ برخاستہ نماز جنازہ وی را
خواندہ باز بوعظ شاغل میشدند ہیچ ملالت و کلالت بر خاطر فیض مآثر حضرت ایشان گذر
نمے کرد متعلقان خود را فہمایش کردہ بودند کہ اگر آیندہ کسے از فرزندان من بہ تقدیر
الٰہی فوت شود محض برای ادای نماز جنازہ مرا اطلاع دادہ باشید و گویند کہ فرزندان حضرت غوث
الاعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ بسیار بودند و ہمہ رو بروے حضرت ایشان وفات یافتہ اند مگر
ہفت تن عقب اوشان زندہ ماند کہ فیض و برکت یمن ایشان تمام گیتی را فرا گرفتہ است
بعد ازان باز اعادہ ذکر حضرت شیخ عبد الحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نمودند و فرمودند کہ از مزاج
مبارک شیخ عبد الحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ جلال بسیار بود ازانست کہ فرزندان ایشان
نمے زیستند رو بروے ایشان فوت میشدند و اہلیہ مستورہ شیخ ہمیشہ جہت بقاے
اولاد غمناک و سینہ چاک میبود۔ و مدام بخدمت شیخ استغاثہ مے نمود آخر روزے
فرمودند کہ یک پسر بتو خواہم داد بعد ازان شیخ عارف قدس سرہ زائید فرمودند این
پسر بتو دادیم چون شیخ عارف بزرگ و جوان گشت ارادہ کدخدائے او کردند پس شخصے
بود از خویشان و اقارب والدہ ماجدہ شیخ عارف کہ عالم و فاضل و دولتمند و حاکم بودہ است
و او را دختری بود خوبرو و دوشیزہ پس نزد آن شخص خواستگاری کنانیدند کہ وے
آن دختر خود را بحبالہ نکاح شیخ عارف دہد آن شخص کسان خود را گفت کہ این تزویج

دختر بشیخ عارف مناسب نیست چراکه حضرت شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ دریک
دست بہشت میدارند و در دست دیگر دوزخ میدارند یعنی جامع جمال و جلال ہستند
پس چه ضرورت که مفت خود را در تہلکہ اندازیم این خبر بگوش حق نیوش شیخ رسید ازین معنی
رنجیده خاطر شدند پس آن شخص را خون از شکم جاری گردید پیش حضرت شیخ آمد و بصد
عجز و انکسار عرض کرد که این قصور معاف فرمایند و نیز کتخدا ے آن دختر بشیخ عارف
بطوع و رغبت تمام منظور کرد تا که ہمانوقت نکاح خوانده شد و میعاد شادی ہم مقرر
گشت مگر شیخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گفتند که وے ضرور بدین حال خواہد مرد آن شخص جہتہ استعفای
قصور استنقاے عارضہ مذکور بدرجہ غایت الحاح و زاری کرد آخر شیخ گفتند تا میعاد شادی وے
زنده خواہد ماند آنگاه خواہد مرد و میعاد شادی قریب بود پس آن شخص این حیله برانگیخت که دختران
ہمزادان دختر خویش را جمع کرده بخدمت حضرت شیخ فرستاد دختران عرض کردند که یا حضرت میعاد شادی شیخ
عارف تا شش ماه ملتوی شود این سخن را پذیرا نمودند بعد از انقضاے مدت موعوده شادی بسر
انجام رسید و درہمان روز آن شخص نیز بدان عارضہ اسہال خونی فوت گردید بعد از ان
حضور خواجہ ابقاه اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند که براے حضرت شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ
عنہ دو حجره بودند یکے موسوم بحجره جلالی و دوم بحجره جمالی پس اگر وقتیکه بر کسے غضب آمدی
بحجره جلالی میرفتند و مغضوب علیہ را باتش قہر و جلال می سوختند و اگر بر کسے شفقت و رحمت
آمدے بحجره جمالی آمده دلش را بہ نور جمال روشن می ساختند و کارش بکمال میرسانیدند
بعد ازان حضور خواجہ ابقاه اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند که شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
را دو خلیفه بودند یکے شیخ مخلص قدس سره دوم شیخ بختیار قدس سره در وجود شیخ
مخلص نسبت جذب بعالم ارواح غالب تر بود ازین سبب ہمواره بجناب بے خود

عرض میکردند کہ من می میرم و بعالم ارواح میروم و پیر او شان را منع می فرمودند کہ این چنین مکن آخر روزے با متعلقان خود گفتند کہ من امروز عزم مردن کردہ ام ازین معنی حضرت شیخ را خبر نہ کنید اوّل تجہیز و تکفین من کردہ آنگاہ از برائے نماز جنازہ اطلاع دہید این بگفتند و در خانہ چادر بالا پوش ساختہ بخفتند و بمردند قضا را پیشتر از تجہیز و تکفین شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ را خبر شد خشمناک شدہ برخاست و دران لحظہ بر سر شیخ مخلص رسیدہ بانگ زدند کہ اے مخلص اے مخلص چہل و شش بار ندا کردند بعد از چہل و ششم ندا شیخ مخلص زندہ شدہ جواب داد و برخاست شیخ فرمودند اے مخلص نہ ترا ہمیشہ از مردن منع و نہی میکردم و مے گفتم کہ بعالم ارواح مرو چرا بے اجازت من میمیری و بعالم ارواح رفتہ بودی شیخ مخلص دست بستہ نیاز بے انداز کردہ عرض نمود کہ این قصور و بے ادبی کہ از من بوقوع آمدہ است معاف فرمائید آیندہ چنین نکنم بلکہ بوقتیکہ ارادہ مردن کنم اول از حضور شیخ رخصت و اجازت گیرم و آنگاہ خواہم مرد بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ یک بار شیخ عبدالحق رضی اللہ تعالیٰ عنہ خود نیز ایچنین کردہ بودند و تفصیل این اجمال این ست کہ یک بار حضرت ایشان در سفر رفتند بسیار از فتوح و نذر جمع آمدہ بود پس در ایام سیر و سیاحت روزے بجائے و مقامے رسیدند کہ ہمانجا چشمۂ آب شیرین و سرد بود و درختان سبز دلاویز و ہوائے خنک بود شیخ با خادمان و حاضران فرمودند کہ این مقام بہ طبعم بسیار خوش آمدہ است پس شب ہمانجا طرح اقامت انداختہ بخیر و عافیت خفتند فردا دیدند کہ شیخ ازین دار فنا بدار البقا انتقال کردہ اند ہمہ خادمان و حاضران فریاد و فغان کردند جزع و فزع بیحد ساختند و بخدمت شیخ نشستہ نالہ کنان عرض نمودند کہ زیر در حضور شیخ فرمودہ اند کہ اینجا مرا خوش آمدہ است شیخ

باین قول از وصال خویش اشارہ کردہ بودند مگر ما بیخبران نہ فہمیدیم اکنون اگر بغیر شیخ تنہا بوطن
باز رویم تہمت عظیم برما قایم خواہد شد و تمام جہان خواہد گفت کہ این کسان برائے
طمع زر بسیار کہ از فتوح دند گرد آمدہ است شیخ را قتل کردہ اند چون چنین فریاد و زاری
کردند شیخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ زندہ شدہ برخاستند و گفتند کہ اگر مرضی شما
در مردن من نیست نمی میرم بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ
بعد ازین واقعہ ہم بسیار مدت زندہ ماندہ اند و عمر حضرت ایشان از صد سال زائد است
مقبوس پانزدہم بوقت ظہر روز سہ شنبہ ہشتم از ماہ ربیع الاول سال یکہزار و سیصد
و چہاردہ ہجری المقدس بدولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے
و سعادتے بہتر ازین نیست میسر گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا
و ایاکم بلقائہ از کتاب انوار الرحمان کہ ملفوظ حضرت شاہ عبد الرحمان لکھنوی است
بمبحث بیان سماع بزبان درفشان خود می خواندہ اند و گاہ گاہ بسبب عاطفت بغایت
و شفقت بے نہایت کہ بحال حضرت قطب الموحدین حضرت خواجہ محمد بخش ادامہ
اللہ تعالیٰ بدوامہ فرزند ارجمند و مرید و خلیفہ اکبر خویش مبذول میداشتند بطرف ایشان
متوجہ شدہ از بعضی الفاظ عبارت آن کتاب معنی بزبان ہندی ہم میفرمودند
و آن عبارت کہ حضور خواندہ اند بعینہ اینست بروز جمعہ تعطیل مراقبہ ظہر میشد
و بروز سہ شنبہ نیز نسبت دیگر ایام تقلیل در حلیہ مراقبہ می گشت بعد فراغ
نماز جمعہ طبع شریف متوجہ سماع میگردید در محراب مسجد منتظر قوالان می نشستند اگر
در رسیدن آنہا تاخیرے میشد شیخ غضنفر علی یا نتھے خان وغیرہ مریدین
خوش الحان یا ہر خواندہ حاضر الوقت بے مزامیر چیزے سرائیدند ہمین کہ

راانذک ذوق میشد حالت اہل دلان حضار تغیر می گشت در مسجد مانند بسمل غلطان
وطپان می گشتند و ہرگاہ قوالان می رسیدند و در مسجد نشستہ با مزامیر می سرائیدند بعضے
علماے قشیرین را محل اعتراض وسوء الظن پیدا شد باین معنی کہ مزامیر حرام اتفاقی
است و مولنا باین تشرع و تقوی سرائیدن مزامیر در مسجد روا میدارند و مستعد
این معنی شدند کہ از طرف حاکم ممانعت رسانند چنانچہ بعضے کسان از نواب معتمد دولہ
بہادر درین استمداد می کردند پذیرا نشد باز خواستند کہ بقوالان ضررے رسانند
باستماع این معنی حضرت مولنا فرمودند کہ اگرچہ در اباحت مطلق غنا و مطلق مزامیر
نزد محققین علماے اشتباہی نیست و نزد من اگر سر مو مظنہ حرمت می بود گاہے
نزدیک آن نمے گردیدم ما آنرا فعل پیغمبر و فعل خلفاے راشدین و سنت پیران طریقت
خود دانستہ و از روے قاعدہ باطن مفید تر از نوافل انگاشتہ مے شنوم و ہرگاہ
چنین شد وجہے برلے امتناع آن در مسجد ہم نیست لیکن چون مردم از نافہمے بہ گناہ غیبت
وسوے الظن مبتلا می شوند نمے خواہم کہ من موجب معصیت کسے باشم یا بہ جہت
من بہ قوالان کسے ایذا رساند لہذا ترک کردم چنانچہ دریک جمعہ اول فرزاری وغیرہ قوالان
را رخصت کردہ ملول نشستہ بودند درین ضمن مولوی یعقوب صاحب رودلوی چشتی
صابری کہ بجناب مولنا عقیدت زیادہ از ارادت میدارند بحضور شان حاضر شدہ پرسیدند
کہ آیا حضرت ترک سماع نمودند کہ امروز جمعہ خالی است حضرت فرمودند چہ کردہ آید کہ
سواے مسجد درینجا مکانے نیست و از صحت سماع در مسجد مردمان غیبت می کنند
و ارادہ ایذا رسانی بہ قوالان میدارند و الامن زیادہ از سماع در ہیچ مشغولے
فائدہ نمے یابم قہر درویش بر جان خویش ۔ بنا بر آن است مردمان

از گناه وحفاظت قوالان از رنج نه خواهم شنید مولوی صاحب موصوف عرض کردند
که نیت حضرت را کسے نه خواهد دانست ومردم منکرین خواهند گفت که در آخر کار
حرمت سماع بر مولنا متحقق شد که ترک آن گفته اند ودرین امر دو قباحت عمده پیدا
خواهد شد یکے منطنهٔ اینکه خواجگان چشت علیهم الرحمت بهواے نفس مرتکب
فعل مشتبه می شدند که مولنا طریقهٔ آنها گذاشتند دوم اینکه از ترک سماع یقیناً
رنج بر دل حضرت خواهد رسید واز رنجش دل کامل غیرت الٰهی بجوش می آید که ضرر آن
بعام وخاص میرسد اگر همچنین خیال است زیر مسجد نشسته استماع غناء فرمائید
جناب مولنا بعد تامل برین معنی راضی شدند قاسم علی وکاظم علی وغیره برادر زاده های
فعلو قوال که مع ساز حاضر بودند بر فرش زیر چبوتره نشسته شروع سرود خوانی نمودند
وحضرت نیز در انجا نشستند وباستماع کلام حافظ غفر الله له، ع

بر زمینی که نشان کف پاے تو بود		سالها سجدهٔ صاحب نظران خواهد بود

آنقدر رقت گردید که کیفیت آن حضار مجلس مے دانند وپس ازان روز معمول
چنان شد که بوقت محفل آن حضرت در صحن مسجد بدیوار تکیه زده مے نشستند
وقوالان را بر چبوتره وضو که خارج از مسجد ومتصل چاه واقع است مے نشانیدند
بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه کتاب مذکور را
فراهم کرده بنهادند ویک سبد نغزکان که پیش نهاده بود ازان دو نغزک براے
ذات اقدس خویش برچیدند؛ دو نغزک قطب الموحدین حضرت خواجه محمد بخش
فرزند ارجمند خود را چیده بدادند وبراے باقی نغزکان بخادمان اشاره رفت که بر
حضار مجلس تقسیم کنند بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقائه فرمودند که با

ابوظفر سراج الدین محمد بہادر دہلوی گفتے کہ سہ چیز ہستند کہ آن سہ چیز نزد من گاہے گندہ وتباہ نمے شود یکے تغرک کہ این نزد من ہمیشہ خوب است دوم اشعار ذوق کہ آن ہم ہلام مرا زیبا سے نماید سیوم مریدان سلسلہ عالیہ حضرت شیخ المشارق والمغارب حضرت مولانا فخر الملۃ والدین محمد رضی اللہ تعالی عنہ کہ ایشان ہم ہر دم سرہ وجید اند بعد ازان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالے ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ بیشک بادشاہ ابوظفر سخن درست وراست گفتہ است کہ ہمہ مریدان سلسلہ عالیہ فخریہ واثق وراسخ اند در راہ خدا تعالی لبعد ازان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالی ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ حضرت شاہ عبدالرحمان لکھنوی رضی اللہ تعالی عنہ شیخے بزرگ اند واز اکابر اولیاء اللہ نامدار ہستند ودر وقت خود مقتداے جہان بودند وجامع بودند در علم ظاہری وباطنی واکثر علماے ہندوستان از شاگردان ایشان ہستند بعد ازان فرمودند کہ مولد ووطن اصلی ایشان در علاقہ شکارپور سندہ است وبزرگواران سلف ایشان مریدان حضرت موسن شاہ صاحب لوح والہ قدس سرہ بودہ اند وآن مقام بلوح صاحبان دگھوٹگی نیز معروف است وحضرت شاہ عبدالرحمان صاحب نیز در خورد سالگی مرید دست بعیت حضرت ابو محمد صالح شاہ صاحب نبیرہ جناب حضرت موسن شاہ صاحب موصوف شدہ اند انگاہ بجتیاں طلب علم ظاہری در علاقہ بہاولپور در مہاران شریف بخدمت مولوی اسد اللہ صاحب مصنف کتاب اسدیہ کہ عالمے بود تحریر وبیرادر حضور حضرت شیخ المشائخ قبلہ عالم مہاروی رضی اللہ تعالی عنہ بودہ است اکتساب علم کردند وایشان ہنوز درینوقت خیال سلوک وارادہ علم

باطن نداشتند بعد چند مدت به ہندوستان رفتند و بجناب فیض مآب حضور
حضرت مولانا رضی اللہ تعالیٰ عنہ در دہلی مشرف شدند ہر گاہ دران زمان بخدمت
جناب مولانا رضی اللہ تعالیٰ عنہ تدریس علم باطن از حقائق و معارف و اسرار
توحید بیشتر بود و تدریس دیگر علوم درسیہ ظاہریہ کمتر و طبع ایشان درینوقت ہم رجوع
باین طرف نداشتند بلکہ ہمگی بہ علم ظاہر پرداختہ بودند فلہذا چند روز بہ خدمت حضور
حضرت مولانا رضی اللہ تعالیٰ عنہ سبق خواندہ پرورد کردند و در رامپور رسیدہ چندے
از علم آنجا خواندند باز از آنجا روے بہ دیار بنگالہ نہادند و در قریہ بہار بخدمت حضرت
عبد العلی بحر العلوم کہ عالم بے عدیل و شیخ وقت خود بودہ اند تحصیل جمیع علوم ظاہری
از عقلی و نقلی نمودہ دستار فضلیت بستند بعد ازان از ایشان رخصت گرفتہ
در حیدر آباد دکھن چہار سال تدریس علم نمودند و تمامے کتب درسیہ متداولہ را بارہا
خوانیدند بعد ازان روزے بہ مجذوبے کہ آنجا در دکھن میبود ملاقی شدند
مجذوب گفت اے عبد الرحمن بسوے ما کے در آئی این سخن در دل ایشان
تاثیر عظیم نمود و داعیہ سلوک پیدا کرد بعد از چند روز جستجوی آن مجذوب کردند قضاءً
وے فوت شدہ بود آنگاہ بحج رفتند و بزیارت بیت اللہ و بزیارت حضرت سرورکائنات
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مشرف شدہ باز بہ ہندوستان آمدند و در
تلاش و تفتیش اولیاے کرام اہل مزارات و اہل حیات در اطراف و اکناف عالم گردیدند
و از ہر یک ولی کامل بہرۂ وافر کثیر حاصل نمودند و اجازت و خلافت گرفتند بدین طریق سلسلہ
عالیہ قادریہ اجازت و خلافت رسید حضرت عبد الرحمن قدس سرہ را از
سید شاہ غلام علی قدس سرہ و دیگر از سید شاہ غلام دوست

وویرا ازحضرت سید شاہ عبدالرزاق بانسوی قدس سرہ ووے را بہ چند واسطہ از حضرت حبیب عجمی قدس سرہ و ویرا ازحضرت خواجہ خواجگان خواجہ حسن بصری رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدہ است وایضاً نسبت سلسلہ قادریہ کہ حضرت شاہ عبدالرحمن را از سلاک شیخ عبدالقدوس گنگوہی رسیدہ بہ حضرت غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی رضی اللہ تعالیٰ عنہ می پیوندند وایضاً نسبت سلسلہ قادریہ فخریہ کہ حضرت شاہ عبدالرحمان را رسیدہ است ازحضرت شاہ محمد عظیم قدس سرہ او شانرا ازحضور حضرت مولانا رضی اللہ تعالیٰ عنہ واو شانرا ازجناب حضرت نظام الملتہ والدین اورنگ آبادی رضی اللہ تعالیٰ عنہ واو شان را بہ چند واسطہ ازحضرت شیخ محمد غیاث نوربخش قدس سرہ رسیدہ است سلسلہ چشتیہ نظامیہ فخریہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبدالرحمان قدس سرہ را ازحضرت شاہ محمد عظیم دہلوی قدس سرہ وایشان را ازجناب حضرت مولانا فخر الملتہ والدین محمد رضی اللہ تعالیٰ عنہ وایشانرا ازحضرت شاہ نظام الدین اورنگ آبادی رضی اللہ تعالیٰ عنہ باقی اسامی گرامی بدستور تا حضرت امام الاولیا حضور حضرت خواجہ حسن بصری رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایضاً سلسلہ چشتیہ نظامیہ بینائیہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبدالرحمٰن قدس سرہ را ازحضرت پیربخش قدس سرہ واو شانرا ازحضرت شاہ قدرت اللہ قدس سرہ واو شانرا ازحضرت شاہ عبداللہ قدس سرہ واو شانرا ازحضرت شاہ بہولن قدس سرہ واو شانرا بچند واسطہ بطریق مخدوم جہانیان جہان گشت اوچی قدس سرہ واو شانرا ازحضرت خواجہ مخدوم نصیر الملتہ والدین محمود چراغ دہلوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدہ است وباقی اسمائے مبارک پیران عظام بدستور سابق ایضاً سلسلہ چشتیہ قدوسیہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبدالرحمان قدس سرہ

را از حضرت سید امیر اللہ تھانیسری قدس سرہ والیشان را از حضرت شاہ فاضل قدس سرہ والیشان از الطریق حضرت سید شاہ بھیک قدس سرہ والیشان از حضرت عبد القدوس گنگوہی رسیدہ است باقی اسماے بدستور سابق ایضاً سلسلہ چشتیہ صابریہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را از حضرت مولوی نور الہدیٰ قدس سرہ والیشان از حضرت مولوی محمد سلیم قدس سرہ والیشان ابچند واسطہ از حضرت شیخ علاؤ الدین احمد علی قدس سرہ رسیدہ است باقی اسامی گرامی پیران عظام چشتیہ بدستور سابق ایضاً سلسلہ قلندریہ محی شاہیہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمان قدس سرہ را از حضرت شاہ فرزند علی قدس سرہ والیشان از حضرت حاجی الحرمین قاضی محمد تقی مہونوی قدس سرہ والیشان را از حضرت قاضی مینا قلندر قدس سرہ والیشان ابچند واسطہ از حضرت سید خضر رومی قلندر قدس سرہ رسیدہ است ایضاً سلسلہ قلندریہ اویسیہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمان قدس سرہ را بچند واسطہ از حضرت شاہ شرف الدین ابو علی قلندر قدس سرہ والیشان از حضرت امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدہ است ایضاً سلسلہ اویسیہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را از حضرت حاجی لچی قدس سرہ والیشان از حضرت محکم الدین سیرانی قدس سرہ رسیدہ است ایضاً سلسلہ شطاریہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را از حضرت شیخ باب اللہ میدنی پوری قدس سرہ والیشان از حضرت شیخ باکو قدس سرہ والیشان ابچند واسطہ از حضرت محمد غوث گوالیاری قدس سرہ رسیدہ است ایضاً سلسلہ نقشبندیہ اجازت وخلافت رسید حضرت شاہ عبد الرحمن قدس سرہ را از حضرت شاہ غلام غوث [illegible]

قدس سرہ والیشانرا از حضرت شاہ ابو القاسم قدس سرہ والیشان را بہ چند واسطہ بطریق حضرت سلمان فارسی از
حضرت خلیفہ اکبر امیر المومنین حضرت ابی بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسیدہ است بعد ازان حضرت
خواجہ قطب الموحدین ادامہ اللہ تعالیٰ بدوامہ عرض کردند کہ اصل سلسلہ مجی شاہیہ ہم
قادریہ باشد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ و نفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ اصل این سلسلہ
مجی شاہیہ چشتیہ است نہ قادریہ واین سلسلہ را قلندریہ خضریہ نیز خوانند واین سلسلہ
قلندریہ از ہمہ سلاسل قلندریہ سابق واول است زیرا نکہ حضرت شرف الدین ابو علی
قلندر قدس سرہ وحضرت لعل شہباز قلندر قدس سرہ ودیگر قلندران ہمہ پستر ظاہر شدہ
اند وسلسلہ مجی شاہیہ بحضرت خضر رومی قدس سرہ می پیوندد ونسبت بیعت وطریقت
حضرت شیخ خضر رومی قدس سرہ از روے تحقیق کسے را معلوم نیست بعضے
گویند کہ بیک واسطہ بجناب ولایت مآب حضرت امیر المومنین علی ابن ابی طالب اسد اللہ
الغالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ میرسد و بعضے گفتہ اند کہ بہ حضرت سلطان العارفین ابی
یزید البسطامی قدس سرہ السامی بیعت دارند بعد ازان فرمودند کہ ہمچنین نسبت بیعت
حضرت شاہ مدار بدیع الدین قدس سرہ نیز کسے را معلوم نیست ونیز عمر شیخ خضر رومی و
شاہ مدار صاحب قدس سرہما ہیچ کس نمے داند کہ چند سال در دنیا گذاردہ اند وحضرت
شیخ خضر از بلاد روم آمدہ اند وشاہ مدار صاحب نیز از ولایتے آمدہ اند وہر دو بزرگان در
ہندوستان سلاسل خود جاری کردہ باز در اوطان خود رفتہ اند اندرین اثنا یکے از حضار
عرض کرد کہ یا حضرت آنکہ در مکن پور روضہ وقبہ بنام شاہ مدار صاحب مشہور است
آن چگونہ است حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند مدفن حضرت شاہ مدار قدس
سرہ در وطن اوشان است واین جا در مکن پور صرف روضہ است بعد ازان حضرت

خواجہ قطب الموحدین ادامہ اللہ تعالیٰ بدوامہ عرض کردند کہ قبلہ لفظ مجی شاہی از کدام لفظ تحریف
یافتہ است حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ ونفعنا وایاکم بلقاہ فرمودند از لفظ مجتبیٰ شاہ کہ
جد کلان تراب علی شاہ وغیرہ مجی شاہیان است منحرف گشتہ است واین چنین انحراف و
تغیر در اسماے بسیار آمدہ است چنانچہ در پیران ما نام نامے حضرت خواجہ شیخ جمن
صاحب رضی اللہ تعالیٰ عنہ از جمال الدین کہ اصلی اسم شریف آنجناب است تحریف
یافتہ بجمن معروف گشتہ است اندرین اثناے این بندہ کمترین عرض کرد کہ قبلہ
این تحریف از چہ واقع شدہ است فرمودند کہ والدین شریفین ودیگر اقربا از راہ شفقت
ومحبت حضرت ایشان را جمن خواندندی رفتہ رفتہ چنان مشہور شدند کہ در دیوان خود نیز
تخلص جمن آوردہ اند ودر سلسلہ اسامی پیران عظام رضی اللہ تعالیٰ عنہم نیز بدین نام
مبارک مکتوب می شوند بعد ازان این بندہ کمترین عرض کرد کہ قبلہ درین دیار طریقہ توشہ
حضرت شیخ عبد الحق رودلوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ این چنین است کہ روغن زرد وآرد
گندم وشکر سفید برابر وزن گرفتہ حلواے پزند ودر اقتباس الانوار این طور نوشتہ
است این توشہ کہ عبارت از نان گندم وشکر وروغن است بدین طریق بدہد کہ یک
آثار پاسے بالا آرد گندم یکپاسے وچہار درم شکر سفید وہمین قدر روغن زرد بوزن
رائج الوقت باحتیاط تمام بیارد وباوضو در جاے پاکیزہ نان بپزد وبہ روغن چرب نماید
وبالاے او شکر ریزد وفاتحہ بروح اعلیٰ ایشان بخواند اول تا از فرزندان آن حضرت کسے
باشد دیگرے را خوردن نہ دہد والا مریدان سلسلہ وے کہ نماز گذار باشند خورانند وسواے
آن ہر عمل کہ بود از بدعت است دمی آرند کہ آن حضرت در حین حیات خود بہ مریدان
خانقاہ خویش بدیگرے خوردن نمے دادند بعد وفات وے قدس سرہ قرن

ارجمندش قطب وقت شیخ عارف قدس سره اذن عام کرد و گفت که اگر کسے توشه
آنجا نپزد یا آوردن نه تواند به مریدے از خاندان ما برساند و اگر این هم نه تواند به مسکینے و درویشے
دهد تا حاجتش بر آید ان شاء الله تعالی انتهی کلامه پس توفیق چگونه است حضور خواجه
ابقاه الله تعالی ببقائه ونفعنا والکم بلقائه فرمودند که اصل حقیقت توشه که فرمان شیخ
عبدالحق قدس سره است و در زمان اوشان می کردند همین است که در اقتباس الانوار
نوشته است یعنی پنج پاؤ آرد گندم و پنج ثار ک شکر سفید و پنج ثار ک روغن زرد بگیرد این همه چیز را از
کسب حلال و بکمال احتیاط اسے با وضو گندم را آس کنند و آرد نموده با وضو نان بپزد
و بروغن چرب کرده بالایش شکر اندازند مریدان سلسله چشتیه عالیه را که نمازیان باشند
بخورانند و اگر مریدان سلسله چشتیه موجود نشوند هر مصلی را که خواهد بخورانند مگر بے نماز و قلیان کش
را هرگز نخورانند زیرا آنکه اگر توشه پیش از حصول مراد ادا کرده است و ازان بے نمازیان و قلیان
کش را خورانیده است مرادش حاصل نخواهد شد تا وقتیکه دیگر توشه نذر معین کرده ادا نه نماید
و اگر بعد از حصول مراد ادا ساخته و ازان بے نمازیان و قلیان کش خورده است ازین امر
توشه دهنده را صد گونه نقصان پیش می آید و توشه نیز دیگر تیار ساخته ادا نماید که توشه نخستین
مقبول نیست بعد ازان فرمودند که چون برائے حصول مرادے که توشه نذر معین کنند
باید که قبل از حاصل شدن مرام ادا سازد تا که بر شیخ عارف استاده باشد بعد ازان فرمودند
که آنچه در بلاد ما توشه بطور حلواے سازند آنهم مشائخ کرام متاخرین قدس سرهم
جائز داشته اند مگر اولی و بهتر همان است که مذکور شد زیرا آنکه آن امر خاص است و این حکم
عام پس اگر ضرورت سخت و مهم عظیم باشد اول قسم توشه را نذر معین نموده پیش از حصول
مقصود تیار ساخته ادا کنند و اگر مقصود اهم نباشد پس قسم ثانی را تیار کرده ادا نماید و در

قسم اول ہمان قدر پختہ کنند کہ موازنہ کردہ شدہ است کمی و بیشی دران جائز نیست و در قسم ثانی اوزان مشروط نیستند ہر قدر کہ باشد رواست چہ درین قسم ثانی مبالغ نقدی نذر معین رواج یافتہ است پس اگر نذر پنج روپیہ کردہ است آرد و شکر و روغن بدان قیمت اندازہ کردہ گرفتہ آید چنانچہ وقتے نواب صاحب جد امجد نواب صبح صادق محمد خان عباسی چند صد روپیہ توشہ نذر معین کردہ نزد حضور خواجہ ما حضرت صاحب قبلہ محبوب الٰہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرستاد کہ از جناب وے توشہ تیار کنانیدہ بدہند پس حضور محبوب الٰہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ازان مبالغ بسیار چند دفعہ توشہ از قسم حلوا پختہ کنانیدہ فقرا را خوانیدہ بودند مگر درین قسم ثانی نیز سوائے کمی و بیشی اوزان دیگر احتیاط ضرور باید کرد

مقبوس شانزدہم ۔ بوقت چاشت روز شنبہ دوازدہم از ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد و چہار دہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست میسر گردید آن روز مجلس عرس مبارک جناب رسالت مآب حضور حضرت سرور کائنات مفخر موجودات احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم بود واست قوالان با دف وطنبور و چنگ نوازی و غزل سرائی و نغمہ سازی پرداختہ اند و مجلسے پر از جوش و ذوق ساختہ مخلوق بسیار انبوہ آوردہ بود و اندرین اثنای حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ مع حضرت دلی برادر زادہ قطب الموحدین خواجہ محمد بخش دامہ اللہ تعالیٰ بدوامہ رونق افزا مجلس سماع شدند بعد ازان قوالان این ابیات انشاد کردند۔

ابیات

کل ما فی الکون وہم او خیال	او عکوس فی المرایا او ظلال ؎

لاهو فی ظل السوا شمس الهدی ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ لاتکن حیران فی تیه الضلال
کیست آدم عکس نور لم یزل ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ چیست عالم موج بحر لایزال
عکس را کے باشد از نور انقطاع ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ موج را چون باشد از بحر انفصال
عین نور و بحر دان این عکس و موج ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ چون دوئی اینجا محال آمد محال
کلمینی یا حمیرا کرده ورد ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ با لب میگون آن شیرین مقال
ور ملال زلف پر آشوب او ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ گفت با خاش ارحنی یا بلال
گفتگو تا چند جامی لب ببند ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ حال می باید چه سود از قیل و قال

برین **غزل** حضور حضرت خواجه القاه الله تعالی ببقائه را گریه و جوش طاری گشت آنگاه قوالان این غزل بگفتند **غزل**

آن کان حسن بود نبود از جهان نشان ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ الآن ان عرفت علی ما علیه کان
اعداد کون و کثرت صورت نمائیست ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ فالکل واحد یتجلی بکل شان
نور لیست محض کرده باوصاف خود ظهور ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ نام تنوعات ظهورش بود جهان
جامی کشیده دار زبانرا که سر عشق ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ رمزیست کس نگوید حدیثی است کس مدان

حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه برین ابیات بسیار گریه فرمودند و از جوش وجد دو سه بار سر مبارک را استاده جنبا شدند بعد ازان این کافی سرائیدند۔

کافی

هین تو شاهنشاه وے چاک مجهیندا ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ هیں تان تیدی وی توڑ سوہجانی وی میان

هین تان تیڈی بردے رہتسان جی تنین سینے ساه ✣ وے چاک الخ برین کافی حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه نیز اندکے گریه فرمودند اما از دیگر صوفیان آنجنان

شور وفغان وجوش وخروش برپا گردید که هنگامه هاے هوالیشان به مسافت دور میرفت وباقی حضار مجلس را نیز ذوق وشوق وحظ وافر درو افر رسید بعد ازان این مولود سرایند

اے مه خوش لقا سلام علیک — آفتاب هدا سلام علیک
هردم از حق ترا رسد پیغام — اے نبی خدا سلام علیک
مے خرامے و مهر و ماه گویند — سرور انبیا سلام علیک
دو جهان از طفیل تو پیدا — اے شهٔ دو سرا سلام علیک
دیدهٔ اوحدی بخاک درت — گوید اے توتیا سلام علیک

برین مولود حضرت خواجه محمد بخش ادامه الله تعالی بدوامه بجوش تمام اهتزاز نمودند وگریه نمودند آنگاه ختم خوانده شد حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم ببقائه دست بدعا آورده دعا خواستند وبرخاستند هرکس بوثاق خویش آمد باید دانست که وقت تصحیح این اوراق چون مولود مذکور بتنوین میم سلام برخواندم حضور خواجه القاه الله تعالی فرمودند که تنوین نباید خواند چه شعر از وزن مطلوب زیاده میشود بلکه بر میم ضمه باید خواند مقبوس هفتدهم بوقت چاشت روز دوشنبه چهاردهم از ماه ربیع الاول سال سیزده صد وچهارده هجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس که عبادتے وسعادتے بهتر ازین نیست حاصل شد آن روز مجلس عرس حضرت خواجه قطب الاقطاب بختیار اوشی کاکی رضی الله تعالی عنه بوده است مردم بسیار جمع شده بودند وقوالان با ساز وسرود ها در غزل سرائی سرگرم بودند اندرین اثناے حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم ببقائه مع حضرت صاحبزاده فرزند ارجمند خویش خواجه محمد بخش ادامه الله تعالی بدوامه زینت بخش مجلس سماع شدند قوالان این بیت سرائیدند بیت۔

شرف را گر بہ تیغ غم کشی و خون او در یزے ۔۔۔ بہر قطرہ کہ از خونش چکد حرف وفا خیزد

حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بران بیت البتہ گریستند و دیگر صوفیان با جوش فراوان در رقص و وجد آمدہ پرخروش گردیدند بعد ازان این مولود انشاد کردند۔

لی حبیب عربی مدنی قرشی ۔۔۔ کہ بود درد و غمش مایہ شادی و خوشی

فہم رازش چہ کنم او عربی من عجمی ۔۔۔ لاف عشقش چہ زنم او قرشی من حبشی

گرچہ صد مرحلہ دورست ز پیش نظرم ۔۔۔ وجہہ فی نظری کل غداۃ و عشی

جامی ارباب وفا جز رہ عشقش نروند ۔۔۔ شرم بادت کہ ازین راہ قدم باز کشی

برین ابیات حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاءہ زائد کے جوش و گریہ پیدا گردیدہ فرو گشت پس قوالان از سرائیدن خاموشیدند و حافظ قرآن شریف ختم خواندن آغاز کرد باز حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بہ جوش تمام گریستند بحدیکہ تمام رومال از اشک و دموع تر گردید۔ مگر ہزار افسوس بر نادانی قوالان کہ باز غزل نسرائیدند بلکہ ہمچنان ساکت و خاموش ماندند آخر چون حافظ از ختم خوانی فارغ شد چار ناچار دعا خواندن افتاد پس رخ مبارک را برومال از اشک پاک نمودہ دست بدعا بر آوردند بسیار مردم برخاستہ برفتند مگر حضور ہمانجا در مجلس خانہ نشستہ ماندند اندرین اثناء مجاورے از خانقاہ حضرت قطب الاقطاب بختیار اوشی کاکی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ از دہلی شریف توارد شدہ بود شرف قدمبوسی حاصل کردہ حسب معمول قدیمانہ دستارے تبرک از جانب درگاہ جناب حضرت خواجہ قطب صاحب رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر آورد ہمین کہ حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ از روے ادب بدو پاے برخاستہ استادند پس آن مجاور ہمان دستار را بحالت استادگی بر سر مبارک حضور بربست بعدہ چند عدد کاک وغیرہ تبرکات نیز پیشکش کرد فقط چون آن روز

گذشت و شب سه شنبه آمد یک مجاور دیگر از خانقاه شریف حضرت سلطان المشائخ محبوب الٰہی دہلوی رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسید بعد حصول شرف قدمبوسی بدستور سابق تبرکاتی چند نذر گذارد پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ مجاور اول را چہل روپیہ و مجاور دوم را شصت روپیہ عطا فرمودہ ہمدرین شب آن ہر دو را رخصت نمودند مقبوس شہر دہم بوقت مغرب شب سه شنبه پانزدہم از ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد و چہاردہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست میسر شد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاءہ ونفعنا وایاکم ببقاءہ از نماز مغرب فارغ شدہ فرمودند کہ مردم بیعت شوندگان را آواز کنید و صلاء دہید تا جمع شوند خادمان دویدند و ہر یک خستہ دل را کہ از فرط محبت بسان ماہی بر ریگ اشتیاق مے طپید گرفتہ یکجا جمع نمودہ پیش حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاءہ حاضر آوردند پس حضور رومال خود را واکردہ بر ایشان بگستردند و فرمودند کہ ہمہ دامن و اطراف این رومال را در دست بگیرید و خاموش شدہ بہ نشینید ہمچنان کردند آنگاہ حضور نیز یک طرف رومال در ہر دو دست حق پرست گرفتہ دست مبارک بجیب آوردہ مراقب شدند و ہر چہ کردند کردند بعد از ساعتے یا زیادہ از آن سر مبارک بالا نمودہ فرمودند کہ ہمہ بگوئید توبہ است از ہر گناہ توبہ است از ہر گناہ توبہ است از ہر گناہ ہمہ مریدان ہم با توبہ کردند آنگاہ رومال را فراہم آوردہ فرمودند کہ نماز را ہمیشہ می خواندہ باشید و عقب ہر نماز درود شریف دہ بار و سورۂ اخلاص دہ بار و بعد از نماز عشا کلمہ طیبہ یک صد بار وظیفہ بخوانید بعد از آن فرمودند کہ زنانیکہ درخواست بیعت کردہ بودند آنہا را نیز بخوانید خادمی دوید و آن زنان را حاضر گردانید پس ایشان را نیز بران وضع کہ مردان را بیعت کردہ بودند بہ رومال بیعت نمودند و ہمانقدر وظیفہ تلقین فرمودند مگر ایشان را در باب نماز گذاردن از

مردان زیادہ تر تاکید کردند بعد ازان شخصے براے تلقین وظائف عرض نمود اور ایک دو
وظیفہ تعلیم نمودہ فرمودند کسے جهر یعنی ذکر جهر کنندہ نشستہ است یکے از خادمان عرض کرد کہ آرے نیک کرده اینجا
نشستہ است آنگاہ بطرف این بندہ احقر متوجہ شدہ ارشاد فرمودند کہ این شخص را طریقہ ذکر جهریہ بیاموز حسب
فرمان حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی بر خاستم و در گوشہ نشستہ آن شخص را طریق ذکر جهریہ بیاموختم
مقبوس نوزدہم وقت مغرب شب پنجشنبہ هفدهم از ماه ربیع الاول سال سیزده صد و
چهاردهم هجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے
بهتر ازین نیست حاصل شد یک طالب علم عرض نمود کہ وی را جهت رقت و نرمی قلب
وظیفہ فرمایند پس حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی ببقائہ و نفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ میان فقیرا
بعد از نماز مغرب سہ هزار و یازدہ بار اسم ذات یعنی یا اللہ یا اللہ یا اللہ خواندہ باش مقبوس
بستم بوقت مغرب شب شنبہ نوزدهم از ماه ربیع الاول سال مذکور دولت پابوس
وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست حاصل گردید حضور خواجہ
القاہ اللہ تعالی ببقائہ و نفعنا وایاکم بلقائہ وضو ساختند بنا سنتند و خود بدولت اقامت گفتہ
نماز بجماعت خواندند بعد از فراغ نماز باوراد معمولہ پرداختند و کاتب کا۔۔۔ کشفنا مجلس هم
محاکات دمی داشت میکردند سخن از هر باب معرفت و هر کس براے مطلب خود عرض میکرد و جوابش می گفت
اندرین اثنا سعادت آثار میان صاحب ... بیان نمود ... کہ مگر ہی عرض کردند ... و شہر با گردیدہ
شیعہ و روافض رسوم تعزیہ و ... تعزیہ میکردند اهانت و تکذیب اهل سنت و جماعت سامیا ... ...
و بروز عاشورہ تعزیہ بر آوردہ بودند و بعدہ چهلم روز هم باز تعزیہ دیگر ساختہ ... داری کردہ اند دیگر
آنکہ از عاشورہ تا هفت جمعہ و هر شب جمعہ همہ رفیقان جمع گردیدہ مجلس آراستہ مے نمایند
مرثیہ ہا مے خوانند و بہ نسبت اصحاب کرام رضی اللہ تعالی عنهم صد طعن مے کنند حضور

خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه فرمودند آن کدام مردم هستند عرض کرد که دو سه
نفر سید هستند و یکے حیات نامی وایه و دیگر هم بسیار کس اند حضور خواجه القاه الله تعالیٰ
فرمودند که جهت گرفتاری این گروه ضلالت پژوه نزد هر حاکم ریاست بهاولپور حکم قطعی از محکمه
وزارت نافذ و جاری شده است آنگاه فرمودند که هر گاه مخادیم صاحبان روح پیتر که را جهت
تعزیه برداری اذن واجازت ندارد شده است دیگر کیست مقبوس بست و
یکم۔ بوقت بعد از مغرب شب یکشنبه بیستم از ماه ربیع الاول سال
یک هزار و سه صد و چهارده هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس
که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست میسر شد حضور خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه ونفعنا و
ایاکم بلقائه سبحه در دست حق پرست کرده اوراد معموله میخواندند و گاه گاه بحضار مجلس
نیز مے پرداختند اندرین اثناء دربان آمد و عرض گذار گردید که یکے شخص سندهی
از اولاد بزرگان کٹپاروالہ مع دو سه کس دیگر همراهیان بر در استاده است اگر اجازت
باشد بیاید فرمودند آرے بیاید پس از ان بیامد و قدمبوسی حضور حاصل کرده بنشست
حضور خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه بعد پرسش خیر عافیت استفسار فرمودند که چگونه آمدن
شده است عرض کرد که بزیارت جناب حضرت سلطان باہو صاحب رضی الله
تعالیٰ عنه که پیر پیران ماست اراده کرده میرویم مگر چونکه از خانه روانه شده ایم این عزم نیز جزم
نموده بودیم که اول بخدمت حضور خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه مشرف گشته بعده آنصوب
رویم الحمد لله که حضور هم اتفاقاً بر سر راه ما بموقعه ریل گاڑی اقامت فرما گردیده اند بعد از ان عرض
کرد که در باب طریقت از خدمت حضور هیچ پرسیدنی دارم حضور فرمودند آرے فردا درینجا
توقف نمائید انشاء الله تعالیٰ هر چه پرسید گفته آید بعد از ان برخاست و برونشست

بفرمان حضور مہیا و معین شدہ بود بیعت کرد بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی بقاءٗ
فرمودند کہ شیخ محمد کامل کھنبار والہ کہ جد کلان این جوان نووارد شدہ است از اکابر اولیاے روزگار
است و اکثر خاندان ملک سندھ مشہور و معروف کہ ارباب فقراند نسبت ارادت و بیعت
بایشان مربوط دارند و شیخ محمد کامل قدس سرہ مرید حضرت موسن شاہ صاحب قدس سرہ
لوح والہ اند و خرقہ خلافت و تکمیل مدارج سلوک از خدمت مخدوم محمد صدیق سیڑہ
قدس سرہ یافتہ اند و حضرت موسن شاہ صاحب مرید و خلیفہ حضرت سلطان باہو
رضی اللہ تعالی عنہ کہ مزار ایشان قریب شورکوٹ زیارت گاہ خلق اللہ است ہستند
و حضرت سلطان باہو رضی اللہ تعالی عنہ مرید و خلیفہ حضرت سید عبد الرحمن دہلوی رضاند
بعد ازان فرمودند کہ حضرت سلطان باہو بآن زور فقر ظہور فرمودہ اند کہ نام پیر ایشان بنام مبارک
ایشان مشہور شدہ است چنانچہ می گویند کہ سید عبد الرحمن پیر سلطان باہو رضی اللہ تعالی
عنہما بعد ازان یکے از حاضرین عرض کرد کہ حضرت سلطان باہو رضی در سلک کدام سلسلہ
منسلک گردیدہ اند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہٖ فرمودند کہ در سلسلہ قادریہ عالیہ
بعد ازان یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ قبلہ عام مشہور است کہ یکے پیر و دیگر مرشد این چگونہ
است حضور خواجہ ابقائہ تعالی ببقائہٖ و نفعنا وایاکم ببقائہٖ فرمودند کہ این امر در دل جہلا نہایت
غلط افتادہ است کہ یکے پیر باید گرفت و دیگر مرشد و منشاے این غلطی آنہا این است کہ
اگر شخصے با شیخے و بزرگے بیعت کردہ است و آنگاہ آن شیخ فوت شد و یا درمیان پیر و مرید
چنان مفارقت بمسافت بعیدہ واقع گشتہ کہ رسیدن مرید بخدمت پیر مشکل است پس
آن شخص از پیر جدا افتادہ در خدمت دیگر شیخ کامل مکمل کہ نزدیک او رسیدہ تعلیم اسرار توحید
و حقائق و معارف کردہ است و جملہ مراتب سلوک را طے نمودہ خرقہ خلافت پوشیدہ

است پس این شیخ مرشد وے شد زیرا کہ مرشد مشتق است از ارشاد کہ بمعنی راہ نمودن است
ہرگاہ وے بامداد و توجہ و عنایت این شیخ راہ ہدایت و معرفت یافت فلہذا این شیخ مرشد اوست
و آن شیخ کہ با وے بیعت داشت پیر او بدین وجہ است فرق درمیان پیر و مرشد و اگر تمام
مدارج سلوک بخدمت آنشیخ کہ باو بیعت دارد طے کردہ خرقہ خلافت نیز از خدمت وے
پوشد پس پیر و مرشد وے ہمون یک شیخ است و جاہلان بیخردان علی الاطلاق میگویند کہ
ضرور بالضرور یکے پیر باشد اگرچہ آن پیر موجود باشد مرشد دیگر باید گرفت این خیال آنہا باطل
است بعد ازان یکے از حضار عرض کرد کہ قبلہ در عربستان ہم تمامی سلاسل پیران طریقت
شیوع یافتہ منشعب شدہ باشند یا نے حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاءہ فرمودند کہ غالب
و شایع تر از ہمہ سلسلہا در عرب شریف سلسلہ شاذلیہ است کہ ابتدائے آن از حضرت
شیخ ابوالحسن شاذلی است و بعد ازان سلسلہ مغربیہ کہ آغازش از حضرت شیخ ابومدین
مغربی است رض نیز زیادہ تر منشعب است از باقی سلاسل و بعد ازان سلسلہ قادریہ
و از سلسلہ چشتیہ صرف یکے مولوی حاجی امداد اللہ است کہ چشتی صابری است اصل
وطن وے ملک ہندوستان دریا نی پت است و از آنجا بسبب معاندت و مخاصمت
نصارا دو شخص مہاجرت کردہ در مکہ معظمہ کہ جائے امن و حصن حصین است اقامت
پذیر شدند یکے مولوی رحمۃ اللہ کہ عالم تحریر بود دوم حاجی امداد اللہ صاحب اکنون مولوی
رحمۃ اللہ فوت شدہ بجوار رحمت حق پیوستہ است و حاجی امداد اللہ صاحب کہ بزرگ
است کامل زندہ است بعد ازان فرمودند کہ اکثر علمائے جید از دیوبند و دہلی و سہارنپور
و گنگوہ از مریدان حاجی امداد اللہ صاحب ہستند و مولوی رشید احمد گنگوہی نیز مرید و خلیفہ
اکبر مولوی موصوف است و دیگر خلفائے وے ہم بسیار اند چنانچہ مولوی محمد قاسم [illegible]

و محمد یعقوب صاحب **مقبوس بست و دوم** - بعد از نماز مغرب شب دوشنبه بیست
و یکم از ماه ربیع الاول سال سیزده صد و چهار دهم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت
حضرت اقدس که از ہمہ عبادات و از جملہ سعادات فاضلتر است میسر گردید حضور خواجہ القاہ اللہ
تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ از وظیفہ فارغ شدہ یک شخص سفید ریش را بیعت کردند باین
طریق که او را پیش خود نشانده تا دیر مراقبہ فرمودند آنگاہ ہر دو دستش را بہر دو دست خویش
گرفتہ بیعت نمودند بعد ازان وی را فرمودند که بگو لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ
مرید بخواند بعد او را سہ بار توبہ دادند بعد ازان یک جوان دیگر را ہم بران طریق بیعت کردند
مقبوس بست و سیوم - بوقت ما بین العصر و المغرب روز سہ شنبہ بیست
و دوم از ربیع الاول سال سیزدہ صد و چہار دہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت
حضرت اقدس که از ہمہ عبادات بہتر و از جملہ سعادات فاضلتر است میسر شد حضور خواجہ القاہ اللہ
تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ یک تختہ را که دران یکے تصویر جبرئیل علیہ السلام و دوم مہتر
اسماعیل علیہ السلام ملصق و ملزق بود پیش داشتہ مشاہدہ و ملاحظہ میفرمودند اندریں اثنای
مولوی غلام احمد اختر حاجی عمر خان را گفت دیدی که دست و اصابع و انامل تصویر جبرئیل
و مہتر اسماعیل علیہ السلام بعینہ مثل دست و انگشتان حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ہستند
حاجی عمر خان گفت آرے بعینہ مانند ہمین دست و اصابع اند و بدست خود بخدمت حضور
خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ہم اشارہ کرد و این ہم بگفت که چندان تصاویر انبیاء علی نبینا علیہم الصلوٰۃ
والسلام را که دیدیم دست و انگشتان آن ہمہ تصاویر بعینہ ہمچنین بودہ است چون حضور
خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ این ہر دو قول را شنیدند و آن اشارت را دیدند آہ سرد از سینۂ
بیگناہ برکشیدند این مصرع ع - بدان را بہ نیکان ببخشد کریم - بر زبان حق ترجمان راندند

بعد ازان مولوی مذکور دست بستہ عرض گذارش کرد کہ قبلہ این غلام را معلوم نمی شود کہ حضرت جبرئیل چہ چیز است و بصورت انسان چرا متمثل میشد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ فرشتہ ایست مقرب و واسطہ ایست میان حق و انبیا علیہم السلام جہتہ تبلیغ احکام شرایع و فیضان و ہم خواجہ ایست از بیست و دو خواجگان اندرین اثنا این بندہ راقم الحروف دست بستہ شدہ عرض کرد کہ قبلہ این بیست و دو خواجگان کدام کدام ہستند حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ آن خرقہ کہ در شب معراج از درگاہ رب العالمین بر حضرت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم عطا شدہ بود پس آن حضرت سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم بر حضرت امیر المومنین علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عطا فرمودند و حضرت علی رض بر حضرت خواجہ حسن بصری رض والیشان بر حضرت خواجہ عبد الواحد بن زید رض والیشان بر حضرت خواجہ فضیل بن عیاض عطا کردہ والیشان بر حضرت خواجہ ابراہیم بن ادہم بلخی رض والیشان بر حضرت خواجہ حذیفہ مرعشی رض والیشان بر حضرت خواجہ ہبیرۃ البصری رض والیشان بر حضرت خواجہ علو ممشاد دینوروی رض والیشان بر حضرت خواجہ ابو اسحاق شامی چشتی رض والیشان بر حضرت خواجہ ابو احمد ابدال رض والیشان بر حضرت خواجہ ابو محمد رض والیشان بر حضرت خواجہ ابو یوسف رض والیشان بر حضرت خواجہ مودود چشتی رض والیشان بر حضرت خواجہ حاجی شریف زندنی رض والیشان بر حضرت خواجہ عثمان ہارونی رض والیشان بر حضرت خواجہ معین الحق والدین اجمیری رض والیشان بر حضرت خواجہ قطب الدین بختیار اوشی کاکی رض والیشان بر حضرت خواجہ فرید الدین گنجشکر رض والیشان بر حضرت خواجہ نظام الدین بداؤنی رض والیشان بر حضرت خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی رض عطا فرمودہ اند و حضرت خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی رض آن خرقہ معراجیہ را با خود بردہ اند بعد ازان حضور خواجہ

القاه الله تعالیٰ ببقائه فرمودند که بیست و دو خواجگان که خرقه معراجیه بر او شان عطا گردیده است
همین حضرات والا درجات بوده اند که اسمائے مبارک ایشان برده شد یعنی اول خواجه
جبرئیل عم است و دوم خواجه حضرت رسول مقبول احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم
وسیوم خواجه امیر المومنین حضرت علی مرتضیٰ رض و چهارم خواجه حضرت امام حسن بصری رض
بیست و دوم خواجه حضرت مخدوم نصیر الدین چراغ دهلوی هستند بعد ازان حضور خواجه
القاه الله تعالیٰ ببقائه فرمودند که حضرت غوث الاعظم فرد الافخم حضور سلطان الاولیاء
شیخ شیوخنا قاضی الحاجات صاحب الروضه رض فرموده اند که از جناب رسالت مآب
خاتم الانبیاء والمرسلین محبوب رب العالمین حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله تعالیٰ علیه وآله
وسلم تا حضرت خواجه نصیر الدین چراغ دهلوی رض بیست و یک خواجگان میشوند پس بیست
و دوم خواجه اگرچه لایق اظهار کردن نیست مگر من میگویم که این بیست و دوم خواجه حضرت
جبرئیل علیه السلام است بعد ازان حضور خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه فرمودند که حضرت
خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلوی رض وقت وصال خود وصیت کرده بودند که آن تبرکات
را که مرا از جناب پیر خود سلطان المشائخ رسیده اند در مزار من از طرف سرانه من دفن خواهید کرد از آنست
که از طرف سرانه مزار پرانوار حضرت ایشان زائرین را آمدن نمی دهند بعد ازان حضور
خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه فرمودند که یکے خرقه بود و دیگر دستار و دیگر کاسه چوبین
و دیگر نعلین چوبین و دیگر عصا و دیگر سبحه یعنی تسبیح بعد ازان حضور خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه
فرمودند که این هم وصیت کرده بودند که سبحه مبارک را که بر سر انگشت من به پیچید و باقی
تبرکات را از سرانه من دفن کنید بعد ازان این بنده راقم الحروف دست بسته شده
عرض کرد که قبله آن خرقه متبرکه معراجیه پیراهن بود یا دیگر چیز حضور خواجه القاه الله تعالیٰ

ببقائہ ونفعنا داياكم بلقائہ فرمودند كہ من ميگويم كہ آن خرقہ معراجيہ امرے است معنوی پوشيدہ وسرليست مكتوم از قسم جامہ واشيائے محوسہ نبود زيرا آنكہ اگر گفتہ شود كہ اين خرقہ معراجيہ از قسم جامہ بودے آنرا حضرت امير المومنين علی رض بحضرت خواجہ حسن بصری رح عطا كردہ و ہمچنين دست بدست تا بحضرت مخدوم نصير الدين رض رسيدہ است و بحضرت امام حسن رض و حضرت امام حسين رض و ديگر ائمہ سادات و باقی مشائخ كرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم عطا نگشتہ و فائز نشدہ است پس تفضيل و ترجيح می آيد مشائخ طريقت پيران عظام ما را بر ہمہ ائمہ سادات كرام و باقی مشائخ عظام پس لاجرم مے گويم كہ خرقہ معراجيہ راز ليست مخفی كہ از جناب مرتضوی ہر كس كہ لايق و سزاوار اين نعمت عظمیٰ بودہ است فائز شدہ است پس انيوقت ہيچ اشكال وارد نميشود بعد ازان اين بندہ راقم الحروف عرض كرد كہ قبلہ ہرگاہ آن خرقہ امر معنوی است واز محوسات نبود پس دفن كردن آن چگونہ متصور مے شود حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند كہ اين خرقہ معراجيہ خصوصيتے بودہ است كہ بشيك مر ايشان راست يعنی بسيت ودو خواجگان را بعد از ايشان ہيچكس را اين خصوصيتی نشدہ است اين خصوصيت را حضرت خواجہ نصير الدين رض بذات مبارك خود بردہ اند درين اثنائے اين بندہ راقم الحروف عرض كرد كہ قبلہ چون فقر و ولايت معبر از اين خرقہ معراجيہ است و آن بحضرت خواجہ نصير الدين چراغ دہلوی ختم شدہ و بعد از ايشان منقطع گرديدہ پس باقی پيران طريقت و مشائخ عظام ما را چگونہ ولايت و فقر حاصل شدہ است حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ فرمودند كہ ولايت معبر از ان خرقہ نبود صرف خصوصيت بودہ در ولايت و آن بحضرت چراغ دہلوی رض ختم شدہ و ولايت و فقر ہمچنان با جميع شيون و كمالات خود از حضرت خواجہ نصير الدين رض در پيران عظام ما جاری و نافذ آمدہ است تا قيام قيامت نافذ خواہد بود بعد ازان حضور خواجہ القاہ

تعالی ببقائہ فرمودند کہ آن تبرکات محسوسہ کہ حضرت مخدوم نصیرالدین چراغ دہلوی رضی بدفن کردن آنہا وصیت کردہ بودند صرف ہمان تبرکات بودہ اند کہ از حضور سلطان المشائخ رضی اللہ تعالی عنہ بہ حضرت خواجہ نصیر الملت والدین عطا شدہ بودند بعد ازان فرمودند کہ درمیان حق سبحانہ وانسان کامل چند واسطہ اند کہ بدان وسائط فیضان حق از حق بانسان کامل میرسد واسطہ اول جماعت مہیمین است واسطہ دوم جماعت کروبیین وواسطہ سیوم روح اعظم است وچہارم واسطہ روح القدس یعنی جبرئیل وجبرئیل علیہ السلام اخیر واسطہ است پس ہر فیضیکہ برقلوب انبیاے علی نبینا وعلیہ السلام وارد مے شود بواسطہ جبرئیل نازل میگردد وجبرئیل خود از وسائط بالا استفیض مے شود وہرگاہ مہتر جبرئیل علیہ السلام قریب تر است بہ مرتبہ حضرت انسان کامل تمثلش نیز ازان سبب بصورت انسانی بظہور آمدہ بعد ازان یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ تصویر حضرت جبرئیل علیہ السلام چنان مصور کردہ اند کہ تشابہ دارد بصورت امردان وزنان تمائز خوب نہ میشود کہ بصورت امرد است یا زن حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی ببقا فرمودند کہ چون ملائکہ از انوثیت وذکوریت آفرینش آنہا پاک است ازان سبب تصویر آنہا بصورت امرد کہ صورت او زن ومرد ہردو را جامع است کشیدہ اند بعد ازان فرمودند کہ چون ملائکہ بر متمثل شدن بہر صورتیکہ خواہند قادر اند چنانچہ مہتر جبرئیل علیہ السلام بارہا بصورت دحیہ کلبی کہ او رالیش ہم بود متمثل شدہ پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم می آمد وگاہے بصورت اعرابی آمدہ از ایمان والسلام وقیامت واحسان پرسیدہ است پس شاید کہ جبرئیل را با سمعیل علیہ السلام بصورت امرد دیدہ باشند ونقش تصویرش این چنین کشیدہ باشند

ونیز فرمودند که هندوان به انوثیت وذکریت ملائکه قائل اند مگر حبیبه او الیشان در قرآن شریف
آمده که ان الذین لا یومنون لیسمون الملائکة تسمیة الانثیٰ اندرین اثنا مولوی غلام احمد
دست بسته عرض کرد که قبله در مذهب هندوان تمائیز تذکیر وتانیث میان فرشتگان
باعتبار تاثیر وتاثر باشد حضور خواجه القاه الله تعالیٰ لب مبارک اشاره بایجاب نمودند
بعد ازان وضو کردن آغاز کردند شخصے نزدیک شده آهسته آهسته حکایتے بیان کرد که
محض حضور شنیدند وبگوش ما رسید آنگاه حضور خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه بر همه
حضار مجلس لطف نموده فرمودند بیائید که اینک این جوان نو مسئله برآورده است همگنان
تیز دویده قریب حضور نشستیم آنگاه حضور فرمودند که این میگوید واشاره کردند بآن شخص
حاکی که در کتاب مدارج النبوة نبشته دیدم که چون والده ماجده حضرت بی بی عائشه
صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها فوت شد قبرش تیار کردند پیش ازانکه میت را در قبر آرند
جناب رسالت مآب حضرت سرور کائنات صلعم در قبرش رفته برائے وے دعاے
مغفرت خواستند وبفرشتگان ندا کرده فرمودند که بشکل زنان خوبصورت متمثل شده
نزدش بیائید اندرین اثنا یکے از حضار عرض کرد که ملائکه بعد ازان روز نزد همه
زنان بصورت نسوان می آیند یا نے حضور فرمودند که نے این امر مخصوص بآن
عفیفه بوده است بعد ازان فرمودند که کتاب مدارج النبوة کتابیست بسیار مستند
تصنیف شیخ عبد الحق محدث دهلوی قدس سره بعد ازان مولوی مذکور عرض کرد که معارج
النبوة هم عجب کتابیست حضور فرمودند آرے دران چاشنی است ومصنفش
ملا معین صاحب واعظ است قدس سره ونیز وے را دیوانی است المعروف بدیوان
معین که چهاپ داران حبة رواج فروختن داشته اک اسم استادش بحضرت شیخ الاسلام

خواجه بزرگ معین الحق والدین اجمیری رضی الله تعالی عنه ثابت نموده طبع کرده اند
وحال آنکه مصنفش ملا معین صاحب است رحمة الله علیه بعد ازان فرمودند که چنین
است دیوان محی کاشی که از لفظ محی آنرا بحضرت غوث الاعظم محی الدین عبد القادر جیلانی
منسوب کرده اند بعد ازان یکے از حضار عرض کرد که محی کاشی فقیر است یا نے حضور
خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه فرمودند که وے فقیر اہل معنی نیست صرف شاعر بوده
بعد ازان فرمودند که ملا معین صاحب معارج النبوة فقیر است چنین نماید که نقشبندی
باشد چه از اقران حضرت مولنا عبد الرحمن جامی است واز بندگان اوشان است
آنگاه فرمودند که تفسیر بقره کار نیز از تصنیف اوست بعد ازان نماز مغرب بجماعت
خواندند بنده نیز دران جماعت حاضر بود چون از نماز فارغ شدند شخصے از احمد پور شرقیه
نغز کان عمده آورده نذر گذارد یکے از حضار عرض کرد که این کیست حضور فرمودند این
باغبان است والدش میان محمد علی باغبان سرکاری از مریدان خاص حضور حضرت خواجه
محبوب الٰہی رضی الله تعالی عنه بود و ذکر جهریه بسیار میکرد بارے نزدم آمد گفت که مرا
واردات وقائع بسیار میشد هر واقعه که در شهر پیدا شدنی بودی پیش از وقوعش
بآواز غیب ویا بالقام معلوم شدی مگر اکنون این طریق مسدود گشته هیچ معلوم
نمے گردد مولوی غلام احمد عرض کرد که قبله سبب نامعلوم شدنش ترقی مدارج بوده باشد
حضور فرمودند آرے از تقریرش اینچنین مفهوم میشود مقبوس بست وچهارم
بوقت مغرب شب پنجشنبه بست وچهارم از ماه ربیع الاول سال سیزده صد وچهارم
هجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس که بعبادت وسعادت بهتر
ازین نیست میسر گشت حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه وضو

ساختہ بر پا ستند کہ شخصے بیامد و عرض کرد کہ حسب ارشاد حضور دعائے نور را نوشتہ آمدہ
آوردم حضور مطالعہ نمایند و تصحیح عبارتش کردہ رخصت ترتیب خوانش بدہند پس حضور
آن دعا را ہمانجا استادہ تمام بخواندند سہ جا از کاتب غلطی واقع شدہ بود آنرا اصلاح دادہ
فرمودند کہ عقب ہر نماز پنجوقتی یک بار بخواندہ باش و آن دعا متبرکہ این است بسم اللہ
الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العلمین الرحمن الرحیم مالک
یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین اھدنا الصراط المستقیم
صراط الذین انعمت علیھم غیر المغضوب علیھم ولا الضالین
امین ۔ لا الہ الا اللہ الملک الفتاح الرزاق الکریم الوھاب لا الہ
الا اللہ الملک الحی القیوم الرحمن الرحیم لا الہ الا اللہ الملک
العزیز الرحیم العلی الکبیر المتعال یا الہ الآ لہ والہ کم الہ واحد لا الہ
الا ھو الرحمن الرحیم بالاسماء الربانیۃ الم اللہ لا الہ الا ھو
الحی القیوم بالارادۃ الازلیۃ انما قولنا لشیء اذا اردناہ ان نقول لہ
کن فیکون بالاقسام السریانیۃ کھیعص طہ طس طسم یس
بالاشارت النورانیۃ حمعسق لیس کمثلہ شیء وھو السمیع البصیر
بالصمدانیۃ قل ھو اللہ احد اللہ الصمد لم یلد ولم یولد ولم یکن
لہ کفوا احد اسئلک یا رب یا لنور المکنون ثم باللوح المصون ثم
بالمخزون والنون ثم باسماء الرحمن بالاقسام الزمان باختلاف الا
لوان بلطف الرضوان بنعمۃ الغفران بمتشابھات القران بھدیۃ المنان
بعدل الدیان یا منان یا کریم یا رحمن یا رحیم واسئلک ان تصلی

علی رسولك سیدنا محمد واله وان تسخرلی خادم هذه السورت والاسماء وان تجتمع شملی بنبیّك محمد صلی الله علیه وسلم تسخیرا ترفعنی به من الملك الی الملکوت ومن العزت الی الجبروت فاحینی برؤیة جمالك ولا اموات الامع النبیین والصدیقین والشهداء والصلحین وحسن اولئك رفیقا ذالك الفضل من الله وطلبنا معهم من الله و کفی بالله علیما۔ وقت تصحیح عرض کردم که قبله دیگر چیزی نیز باین دعا متبرکه خوانده شود یا نے فرمودند آرے این درود شریف عقب دعا مذکور خوانده میشود آنگاه روبروے حضور آن درود شریف نوشته شده مطالعه فرمودند آنگاه درج کتاب کردم درود شریف این است اللهم صل علی سیدنا محمد واله الطیبین الطاهرین وعلینا معهم برحمتك یا ارحم الرحمین۔ بعد ازان عرض کردم که قبله این دعاے نورا زبراے کدام مقصد وحاجت خوانده می شود فرمودند براے فتوحات خوانده میشود۔ بعد ازان نماز مغرب با جماعت خواندند بعده بورد اوراو شاغل شدند تا که وقت نماز عشا در رسید نماز عشا نیز با جماعت ادا کردند ہنوز سنن و وتر نخوانده بودند که یک خادم بعرض رسانید که قبله از براے کبش کردن کدام کس را ارشاد فرمایند تا همراه بریم فرمودند رکن الدین را همراه گیرید خادم مذکور نزدم آمده گفت برخیز که بنام تو ارشاد صادر شده است نماز مکتوبه با جماعت همراه حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقاءه گذارده بودم سنن و وتر را ناگذارده فرمان شیخ را فرض دانسته بیرون آمدم مگر باز در دل اندیشیدم که اگرچه طریقه کبش کردن از کتب معلوم است ولیکن چون پیش ازین اتفاق من به کبش کردن نیفتاده است واجب آنست

کہ بخدمت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی باز روم وطریقہ کبش ابراہیم واز سرنو دریناب
علم الیقین حاصل کنم پس بخدمت حضور رفتہ دست بستہ عرض کردم کہ قبلہ این غلام
گاہے قبل ازین کبش نکردہ است طریقہ اش بیاموزانند حضور در اوراد مشاغل بودند
بدست حق پرست اشارہ نمودند کہ بنشین چون از اوراد فارغ شدند سہ سجدۂ دعائیہ کردند
و در ہر یک سجدہ دعائیہ بقدر ہفت بار خواندن سورت فاتحہ دیر و درنگ نمودند زیرا آنکہ
چون حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ در سجدہ میرفتند این بندہ جہتہ معلوم ست
دیر و مکث سورت فاتحہ خواندن شروع میکرد ہفت بار سورت فاتحہ میخواند کہ حضور
سر مبارک از سجدہ برمیداشتند آخر چون ہر سہ سجدہ بجا آوردند دست بدعا برداشتہ
دعا خواستند و بعدہ متوجہ این غلام ذرہ بمقدار شدہ فرمودند کہ در جاے ویرانہ دور از عمارات
حفرہ زدہ شود بمقدار یکہ چون تا سینہ فرو رود بعدہ یک نر سیاہ یکرنگ و صحیح البدن
توانا بے عیب را بر لب آن مغاک مستقبل قبلہ غلطانیدہ این دعا اللھم ھذا لک
اللھم ھذا فداء فلانۃ بنت فلانۃ۔ فتقبل منھا۔ سہ بار خواندہ بر
ناصیہ پیشانی آن نر دم کنی و بجاے فلانۃ اول نام اہل ڈیوڑھی معلی بگیری و بدست
اشارہ کردند بطرف حرم محترم خویش و بجاے فلانۃ ثانیہ نام مادر اہل ڈیوڑھی معلی
را یاد کنی آنگاہ قصاب ذابح را بگوے کہ بسم اللہ اللہ اکبر گفتہ ذبح خواہد کرد دیگر تو
و ذابح ہر دو باوضو کامل باشید بعدہ کرم فرمودہ دعاے مذکورہ را سہ بار تکرار کردند و ترتیل
خواندند تا کہ متعلم را او قع فی الذہن گردد و این فرمودند کہ کبش از براے مردہ کردہ شود
اللھم ھذا لک اللھم ھذا فداء فلان بن فلانۃ فتقبل منہ
خواندہ شود یعنی بجاے لفظ فلان اسم رجل مفدی عنہ باید برد و کذلک لفظ بن دریا[illegible]

رجل ولفظ بنت در نام امرات لفظ فلان بنت فلانة ثانية در هر دو حال باقی
خواهد ماند وهمچنین ه ضمیر متصل در فتقبله راجع بسوی لفظ فا است بهایمه مذکر خواه
بود شاة خواه تر باشد خواه ماده و لفظ منه بهر مرد و منها برای زن بعد ازان
فرمودند که آنگاه آن غسنم ذبوحه را مسلخ کرده پوستش را سه چهار پرکاله ساخته در آن
مغاک اندازید آنگاه سر و پاچه و شکنبه و امعا و احشاء اگرچه خوردنی
باشند چنانچه جگر و دل و شش و گرده و اغشیه وغیره ذلک را نیز داخل
حفره کنید بعده گوشت را از استخوان ها بریده و تراشیده خالی عظام را هم در مغاک
افگنید بعده آن گوشت را شصت حصه نموده شصت آدمی را دهید هر یک را
یک یک حصه و اگر پنج آدمی فرضًا از یک خانه بیایند و یک یک حصه جداگانه گرفته
برند نیز روا است مضایقه ندارد مگر همه شصت اشخاص گوشت گیرنده فقیر و مسکین
باشند نه دولت مند و نه از متعلقان صاحب کبش باشند این است طریقه کبش کردن
بعد ازان لطف نموده فرمودند که چار پنج نفر کارکن با تو همراه کرده بدهیم تمامی کار اوشان
خواهند کرد تو صرف دعا خوانده بر پیشانی آن بزدم کنی و نگاهبان شده همانجا بنشینی
و حسب طریقتیکه از ما آموختی از انها التعمیل کنانی بعد ازان دست بسته عرض کردم
که قبله کبش چرا کرده میشود فرمودند از برای دفع بیماری و خوف حبس و خوف اعدا
و خوف قتل وغیر ذالک من البلیات والآفات آنگاه بر تسلیم و کبش کنانیده باز آمدم
مقبوس بیست و پنجم بوقت عشا شب شنبه بیست ششم از ماه ربیع الاول سال
سیزده صد و چهار دهم هجری المقدس دولت پا بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی
و سعادتی بهتر ازین نسبت میسر گردید حضور خواجه ابقاه الله تعالی به بقائه و نفعنا و ایاکم

بلقاہ باوراد و وظایف مقررہ مشغول بودند این وقت ہمہ حضار مجلس ساکت وصامت
شدہ سر فرو افگندہ نشستہ بودند گویا طائرے بر سر ہر یکے نشستہ است ہرگاہ از وظایف
فارغ شدند روئے توجہ بہ حضار مجلس آوردند جوانے نومسلم حاضر بود خادمان برائے بعیت
او عرض کردند قبول نمودہ اورا حسب دستور بشرف بعیت مشرف فرمودند بعد ازان یکی از حاضرینا
بعرض رسانید کہ صوفی جان سکنہ میرٹھ کہ از سلک سلسلہ صابریہ است میگوید کہ کتاب سیر
الاولیا کہ ملفوظ حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ است چندان معتبر نیست
حضور فرمودند کہ در تمام سلسلہ چشتیہ سہ کتاب بدرجہ اعلیٰ معتبر و مستند اند اول
سیر الاولیاے یکے دیگر و یکے دیگر بہمین الفاظ یاد کردند نام آن دو کتاب برزبان
مبارک براندند بعد ازان فرمودند کہ صابرین کہ کتاب سیر الاولیاے را ناخوش
و نامطبوع میدارند وجہ الیشان این است کہ چون حضرت سید محمد مبارک
امیر خورد در کتاب سیر الاولیائے دریابی کہ خلفاے حضرت شیخ الاسلام گنجشکر
خواجہ فرید الملۃ والدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ را شمردہ است حال ہر یک خلیفہ آنحضرت
را بطریق معروفیت مفصل در حیز تحریر آوردہ مگر ذکر حضرت شیخ علی احمد صابر قدس سرہ
را مجمل بطور غیر معروف مرقوم کردہ است چنانچہ نوشتہ کہ درویشے بود بزرگ
شیخ علی صابر نام ساکن ٹیکری کہ در درویشے قدمی ثابت و نفسے گیرندہ داشت از
حضرت شیخ شیوخ العالم گنجشکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ اورا اجازت بعیت ہم بودہ
است و حضرت شیخ شیوخ العالم دربارہ او فرمودہ اند کہ اے صابر تو بہ عیش
خواہی گذارد و آخر تمام عمرش بہ عیش گذشت و ادمردے خوش باش و کشادہ پیشانی
بود بعد ازان فرمودند کہ در دیگر کتب قدیمہ آن طبقہ مفصل حال حضرت شیخ صا[illegible]

صابر قدس سرہ بجاے خود بلکہ اینقدر مجمل و مختصر کہ در سیر الاولیاے نوشتہ است
ہم یافتہ نمے شود بعد ازان شخصے عرض کرد کہ قبلہ از سخنے کہ صاحب سیر الاولیاے
در حق شیخ مخدوم علی احمد صابر صاحب قدس سرہ نوشتہ است صابرین را عار
و ننگ می آید و این نمیدانند کہ موجب اظہار جاہ و جلال آنہا ہمان سخن است حضور
فرمودند آرے بعد ازان فرمودند کہ میان خلیل الرحمان کہ از اولاد حضرت خواجہ قطب
جمال ہانسوی است وے کتابے تصنیف کردہ است و دران کتاب در مباحث
نظامیین و صابرین نوشتہ کہ حضرت علی احمد صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ را از جانب
شیخ الشیوخ العالم حضرت گنجشکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ خلافتے ہم حاصل نشدہ
است بعد ازان حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ این سخن میان خلیل
الرحمان قابل اعتبار نیست محض از تعصب کہ با صابرین دارد گفتہ است زیرا آنکہ
از حضرت شیخ علی احمد صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ سلسلہ و را جاری شدہ است
و بسیار بزرگان عظیم الشان درین سلسلہ صابریہ ظاہر گردیدہ اند بعد ازان فرمودند
کہ چون در کتب قدیمہ معتبرہ نہ ذکر حضرت شیخ علی احمد صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ و
نہ ذکر حضرت شمس الدین پانی پتی کہ مرید و خلیفہ شیخ علی احمد صابر قرار دادہ اند
و نہ ذکر شیخ جلال الدین پانی پتی است کہ خلیفہ شیخ شمس الدین پانی پتی مقرر کردہ
اند و نہ صحیح تاریخ وفات این ہر سہ شیخ قدس سرہم بصابریین رسیدہ پس بدین
دلیل مردمان قول میان خلیل الرحمان را موئد دانستہ سند میگیرند بعد ازان فرمودند
کہ اگرچہ مولوی اللہ دیا مصنف سیر الاقطاب از طرف خود تاریخہاے آن حضرات
می نگارد اما صاحب الاقتباس الانوار او را قبول نہ می کند و اقتباس الانوار در سلسلہ

صابریہ کتابے است بس معتبر در اکثر جا کہ روایت از سیر الاقطاب نوشتہ معاً درج کردہ است
کہ این روایت ضعیف است یا غیر معتبر است بعد ازان فرمودند کہ در کتب قدیمہ
کہ ذکر شیخ شمس الدین ترک است آن شیخ شمس الدین ترک خلیفہ خواجہ قطب الدین
اوشی کاکی است بعد ازان فرمودند کہ حکمت خدائے چنان رفتہ است کہ در ملفوظات
مشائخ عظام آن طبقہ مثل اسرار الاولیائے ملفوظ حضرت شیخ شیوخ العالم فرید
الحق والدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ و راحت القلوب کہ آن نیز ملفوظ حضرت موصوف
است اصلاً و قطعاً ذکر شیخ علی صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ درج نیست چہ عادات
مبارک آن حضرت است کہ آغاز ہر نقل چنین بنویسند کہ فلان روز فلان تاریخ
ماہ و سال سعادت قدمبوس حاصل شد فلان فلان عزیزان حاضر بودند و بجائے
فلان فلان اسمائے اصحاب صفہ را نوشتہ اند مگر در ہیچ مقام نام شیخ علاء الدین
علی صابر قدس سرہ را نبردہ اند و نہ در دیگر جا ازان ملفوظات ذکر ایشان آوردہ
اند و در ضبط تاریخ و الفاظیکہ از زبان دُرفشان حضرت شیخ شیوخ العالم رضی اللہ
تعالیٰ عنہ شنیدہ اند چنان اہتمام و اتفاق دارند کہ ہرگز جائے تخالف نورزیدہ
اند چنانچہ شیخ بدر اسحاق در اسرار الاولیا نوشتہ اند کہ فلان تاریخ در حق مولانا شیخ
نظام الدین بداونی رضی اللہ تعالیٰ عنہ حضرت شیخ شیوخ العالم گنج شکر رضی اللہ
تعالیٰ عنہ بزبان راندند کہ نظام فیض شما از مشرق تا مغرب خواہد رسید و سلسلہ
شما تا قیامت جاری خواہد ماند پس بلاتخلف ہمین نقل بدین تاریخ در راحت القلوب
حضرت سلطان المشائخ مرقوم فرمودہ اند بعد ازان فرمودند کہ صابریان روایت
میکنند کہ روزے جناب شیخ شیوخ العالم گنجشکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ...

که علم سینهٔ من نزد مولانا نظام الدین رفت و علم قلب من بعلی صابر رسیده است
واین هم نقل مینمایند که حضرت شیخ شیوخ العالم این هم فرموده اند که علم من نظام الدین
برده و علم پیران عظام من بر علی صابر فائز شده بعد ازان فرمودند که اگر کسے صاحب
فهم باشد بفرض صدق این هر دو روایت تاهم رجحان کمالات و عظمت شان و رفعت
مکانت حضرت سلطان المشائخ خواجه نظام الملت والدین محبوب الٰهی رضی الله
تعالی عنه لازم مے آید اندرین اثنا سے مولوی غلام احمد اختر دست بستہ عرض کرد
که قبله چگونه رجحان می آید حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه و نفعنا وایاکم بلقائه
فرمودند که سینه مقام محمدی است و قلب مقام توحید است و جامعیت هم
مقام محمدی را است نه دل را که این محض مقام وحدت است واز روایت دوم
باین طور ترجیح مے آید که چون ذات بابرکات منبع فیوضات حضرت شیخ شیوخ
العالم رض وارث جمیع مشائخ کرام پیران طریقت خود بوده اند پس علم حضرت ایشان
نیز جامع شد و آن بحضرت سلطان المشائخ محبوب الٰهی رض رسید در علم پیران
عظام شیخ شیوخ العالم صرف جهته بطون باقی ماند آن بحضرت علی صابر رض
منتقل گردید هنگام تصحیح این اوراق چون بر لفظ منتقل گردید رسیدم حضور فرمودند که دیگر طور نیز
ترجیح حضرت سلطان المشائخ رض بر حضرت شیخ علی صابر رض اظهر من الشمس است
و آن این است که چون شیخ شیوخ العالم رض در عالم شهادت که مقام جامعیت
است نشسته اند چه درینجا هم تفرقه است و هم جمع و تا که حضرت ایشان درین عالم ناسوت
بوده اند لاجرم علم ایشان نیز جامع باشد مر هر دو مذکوران را و آن علم بحضرت سلطان
المشائخ رض رسید و چون پیران عظام حضرت شیخ شیوخ العالم رض ازین عالم ملک

وشہادت کہ مقام جامع است مرظہور وبطون را انتقال فرموده در دارِ دیگر کہ آن صرف
مقام وحدت وبطون است ما واو مسکن نموده اند بالبداہت علم این حضرات ہم مشتمل
صرف بریک جہت وحدت وبطون خواہد بود وآن علم برحضرت شیخ علی صابر رض عطا
گشت چنانچہ حال حضرت شیخ علی احمد صابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ از دائم در سکر و مغلوب
الوحدت بودن دلیل صریح است برآن علم بعد ازان فرمودند کہ میان اللہ دیا
نوشتہ کہ حضرت امیر خسرو قدس سرہ بخدمت شیخ علی صابر رض رفتہ اند وایشان
پرسیدند کہ تو مرید کیستی گفت کہ مرید حضرت سلطان المشائخ محبوب الٰہی خواجہ
نظام الحق والدین رض ہستم پرسیدند کہ خلفاے حضرت سلطان المشائخ رض چند
کس اند گفت اینقدر کہ ستارگان بر افلاک اند شیخ علی صابر رض فرمودند کہ ہرگاہ شمس ما
طلوع بنماید ہمہ ستارگان پوشیده وپنہان خواہند شد واز لفظ شمس اشاره کردند
بسوے شیخ شمس الدین ترک پانی پتی مرید وخلیفہ خود بعد ازان حضور خواجہ
ابقاه اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ ازین سخن بے ادبانہ کہ میان اللہ دیا از خود وضع کرده
در کتاب خود نوشتہ است ذکر شیخ شمس الدین در ہیچ کتاب یافتہ نشود وآنچہ
در کتب معتبره مذکور است ذکر شیخ شمس الدین ترک خلیفہ حضرت خواجہ قطب
الاقطاب خواجہ قطب الدین بختیار اوشی کاکی رض است نہ دیگر شمس الدین
بعد ازان حضور خواجہ ابقاه اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ این سلسلہ شریفہ صابریہ
را از حضرت شیخ عبدالحق رد ولوی رض شیوعی تمام حاصل شده است وحالات
شیخ عبدالحق قدس سره در کتب معتبره مندرج است بعد ازان فرمودند کہ شیخ
عبدالحق محدث دہلوی صاحب اخبار الاخیار حضرت ایشان را نوشتہ است کہ

بیعت ایشان بواسطہ شیخ جلال الدین و شیخ شمس الدین بشیخ علی صابری پیوند و ہرگاہ در
کتاب الاخبار الاخیار کہ نہایۃ معتبر و مستند کتاب است ذکر شیخ شمس الدین و شیخ جلال الدین
را نیاوردہ صرف ذکر شیخ احمد ردولوی را بیان کردہ است پس دیگر کدام کتاب معتمد تر ازین
کتاب است کہ روایت او را اعتبار کردہ شود آنگاہ فرمودند کہ عدم ذکر شیخ عبدالحق
آن دو مشائخ را ہم موجب قوت دلیل میان خلیل الرحمان میشود چہ نزدش شیخ
شمس الدین ترک یک است و آن خلیفہ حضرت قطب الاقطاب است آنگاہ
فرمودند کہ شیخ احمد عبدالحق ردولوی را اگرچہ شیخ جلال الدین پانی پتی در حیات خود
خلیفہ جانشین خود ساختہ رفتہ اند مگر او شان بعد وصال پیر خود بجہان در طلب
کوشان و جویان مقصود ماندند حتے کہ بجمیع مشائخ وقت خود رسیدہ صحبتہا کردند
تاہم اطمینان ایشان نگردید و تشفی نیافتند بعد ازان بارواح مشائخ اہل وفات
رجوع آوردند و شش ماہ بدفون ماندند تا مناسبتے بایشان حاصل آمد آنگاہ بدرجہ
تکمیل رسیدند و تسکین یافتند بعد ازان فرمودند کہ چون از مدفن بیرون آمدند چوب دست
در دست کردہ حکمران برآمدند رحمۃ اللہ علیہ بعد ازان سخنے در سلسلہ سراجیہ افتاد یکے
از حضار مجلس عرض کرد کہ قبلہ فقرای سلسلہ سراجیہ کجا اند حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ بقاءہ
فرمودند کہ این طرف اند و اشارہ کردند بدست مبارک بطرف جنوب مغرب بعد ازان
فرمودند کہ شخصے از اولاد حضرت میر اشرف جہانگیر سمنانی کہ خود را سراجی میگو یانید با من
ملاقی شدہ بود بعد ازان فرمودند کہ خلفائے حضرت سلطان المشائخ بسیار اند اما
اعاظم خلفائے حضرت ایشان سہ کس اند یکے حضرت مخدوم نصیر الملۃ والدین چراغ
دہلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دوم حضرت خواجہ اخی سراج الدین آئینہ ہند رضی اللہ تعالیٰ عنہ

سیوم حضرت قطب الدین منور نبیرہ حضرت شیخ قطب جمال ہانسوی کہ در شمار چہار قطب
ہانسوی اند رضی اللہ تعالی عنہم اندرین اثناء یکے از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ آن چہار قطب
ہانسوی کدام کدام اند فرمودند کہ یکے قطب حضرت شیخ جمال الدین ہانسوی دوم فرزند
ارجمند ایشان شیخ برہان الدین صوفی سیوم شیخ قطب الدین منور موصوف چہارم فرزند ایشان شیخ نور الدین
انور رضی اللہ تعالی عنہم بعد ازان باز سخن در معتبر و مستند بودن کتاب سیر الاولیاء
افتاد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ این کتاب خاندانی حضرت سلطان
المشائخ رض است چہ مصنف این کتاب و ہمہ دودمان وے ثقات اند و مقربان درگاہ
حضرت شیخ شیوخ العالم و حضرت سلطان المشائخ بودہ اند و از حالات آن حضرات
بخوبی آگاہی و خبرت میداشتند چنانچہ سید محمود کرمانی جد سید محمد امیر خرد کرمانی بغرض تجارت درین
ممالک آمد و رفت میداشت و عمش سید احمد کرمانی سابق در صوبہ ملتان حاکم بود چون
سید محمود باین تقریب تجارت گاہ گاہ از اجودہن شریف گذر کردے بشرف زیارت حضرت
شیخ شیوخ العالم خواجہ خواجگان خواجہ فرید الحق والدین رضی اللہ تعالی عنہ و عن اتباعہ
مشرف شدی محبت حضرت شیخ شیوخ العالم در دلش جا گرفت پس تجارت را ترک دادہ
با عم خود سید احمد ذکر کرد کہ دلم چنان می خواہد کہ بقیہ عمر در حضرت شیخ شیوخ العالم
بگذرانم سید احمد گفت کہ در ملتان حضرت شیخ الاسلام غوث العالم بہاء الحق والدین ذکریا
رضی اللہ تعالی عنہم صاحب کمالات اند اگر در خدمت ایشان باشی از من جدا و دور
نخواہی بود سید محمود گفت کہ دل بدامیکہ گرفتار گردیدہ است بجز آنجا قرارے نیست
پس ہمچنان بخدمت شیخ الشیوخ العالم رسیدہ قرب تمام یافت و مطمح انظار شفقت
و الطاف حضرت شیخ شد تا کہ چادر بالائے کفن حضرت گنج شکر رض نیز از معیر ما [illegible]

اہلیہ مستورہ مخدرہ حضرت سید محمود کرمانی ساختہ اند و اولاد سید محمود را با ولاد حضور حضرت گنج شکر رض
رشتۂ رضاع ہم ثابت است و درمیان سید محمود و حضرت سلطان المشائخ رض محبت
قلبی بے نہایت واقع شدہ بود تا کہ حضرت سلطان المشائخ سید محمود کرمانی را بعد وصال
حضرت شیخ شیوخ العالم رض با خود در دہلی شریف ہمراہ بروند و فرزندان سید محمود کرمانی را نیز
با حضرت سلطان المشائخ بے غایت قرب بود تا آنکہ سید حسین عم سید محمد امیر خورد را
آن حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ بفرزندی قبول فرمودہ بودند و فرزند
می خواندندش و این سید حسین حسین ہم بود ہر گاہ حضرت سلطان المشائخ را قبض
روے میداد میفرمودند کہ سید حسین را بیارید چون می آمدند بدیدنش بطی پیدا میشد و
بادشاہان آنوقت بسبب قرب و پاسخاطر حضرت سلطان المشائخ سید حسین را خدمت
ہا میکردند تا آنکہ گاہ گاہ دو لکہ روپیہ سکہ رائج الوقت ہم نذرش میکردند و محرر خلافت نامہای
پیشگاہ سلطان المشائخ ہم سید حسین بودہ است بعد ازان فرمودند کہ امیر خورد
اگرچہ بہ بیعت حضرت سلطان المشائخ رسیدہ بود مگر وفات حضرت سلطان المشائخ
قبل از بلوغ او بوقوع آمد و آنچہ در سیر الاولیا رکہ نوشتہ است از عم خود سید حسین
موصوف و از پدر عالی قدر خود سید نور الدین مبارک نقل و روایت کردہ درج ساختہ
است بعد ازان یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ صوفی جان بگوید کہ اگر کتابے در سلسلہ
چشتیہ نظامیہ معتبر است آن فوائد الفواد است کہ بعینہ سیر است حضور خواجہ ابقاہ اللہ
تعالیٰ فرمودند کہ فوائد الفواد در رتبہ ثقاہت و وثاقت از سیر الاولیا سے ہم چہار انگشت زیادہ
است زیر آنکہ در حضور شیخ تصنیف شدہ علاوہ آنکہ محض اقوال شیخ است و حضرت
میر حسن اقوال کہ مینوشت باز در وقت خود در حضرت شیخ سلطان المشائخ تصحیح

نیز میکردند بعد ازان فرمودند که حضرت امیر خسرو اگرچه مطمح نظر حضور سلطان المشائخ بودند و
آنچنان قرب داشتند که حضرت سلطان المشائخ درباره او میفرمودند که اے ترک از
تمام جهان برنجم از تو نرنجم واگر از وجود خود برنجم واز تو نرنجم واین بیت هم خواندند بیت
این است ؎

گر برائے ترک ترکم ارّه بر تارک نهند ۔ ترک تارک گیرم وانگیرم ترک ترک

واز بسیکے از خلفائے عظام کدورتے و رنج که در مزاج سلطان المشائخ واقع
شدی به شفاعت ایشان معاف گشتی حضرت میر حسن علا سجزی را میگفت که همه
منصفات من بنام تو بودی ویک فوائد الفواد تو بنام من بودی بعد ازان فرمودند که
سه کس حضرت سلطان المشائخ را تحفه رسیده بودند یکے حضرت امیر خسرو دویم
حضرت میر حسن صاحب فوائد الفواد وسیویم مولانا ضیاء الدین برنی که ازبس
لطیفه گو بودند له سبح بودکه همه یاران اعلا در مکان ایشان جمع میشدند بعد ازان
فرمودند که مولانا علاء الدین نیلی که از خلفائے عشره سلطان المشائخ بودند عالمی و فضل
بوده اند که اکثر هندوستان را علم از ایشان است در اواخر عمر کتاب فوائد الفواد در بر
سینه خود نهاده هر وقت مطالعه میکردند بعد ازان فرمودند که یکے از دوستان
مولانا علاء الدین رضا را گفت چیست که از همه کتب این کتاب فوائد الفواد را عزیز تر
میدارید مولانا علاء الدین فرمودند که علم همه کتب در سینه است اما این اقوال حضرت مخدوم
اند و نظیرش ناممکن بعد ازان اخوی صاحب مولوی غلام احمد اختر دست بسته شده
عرض کرد که حضرت میر حسن را شعر یست که محتمل معنیین است ؎

سخنم چو سخن خسرو نیست ۔ سخن اینست که من میگویم

حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ازبس محظوظ شدند وہمین بیت مذکور را نیز بر زبان مبارک
خود راندند بعد ازان فرمودند کہ حضرت کہ امیر خسرو نیز دو ملفوظ از کلمات حضرت
سلطان المشائخ جمع کردہ کہ نام یکے افضل الفوائد نہادہ است و نام دیگر را راحت
المحبین پس حکایات و اقوال ہمان است کہ ہر دو یعنی امیر خسرو و میر حسن رض
می شنیدند و مے نوشتند مگر قبولیتے و منظوریتے کہ فوائد الفواد شریف راست در
افضل الفوائد نیست بعد ازان فرمودند کہ سائین ولایت شاہ صاحب مرحوم
میفرمودند کہ من در سخنانیکہ درج ہر دو کتاب اند تطبیق دادہ ام اگرچہ صحیح اند اما
لذتے و حظے کہ واقع در فوائد الفواد است در افضل الفوائد نیست بعد ازان
فرمودند کہ ہم سائین موصوف میفرمودند کہ حضرت امیر خسرو چگونہ شاعری بود مگر نام کتاب
خود ہم در پہلو فوائد الفواد شریف درست تجویز کردہ است بعد ازان سخن در کمالات حضرت
نصیر الملتہ والدین چراغ دہلی رض افتاد اندرین اثنا یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ اینکہ مشہور
است کہ حضرت خواجہ عثمان ہارونی رض وصیت کردہ بودند کہ یکے شیخ بفلان عنوان
و علامات در سلسلہ ما مبعوث خواہد شد پس در زمان ہر کہ ظاہر شود وجود
مسعودش را غنیمت و دولت شمردہ از حضرت ایشان دعاے مغفرت
جمیع پیران و مریدان این سلسلہ درخواست کند کہ ہمہ پیران و مریدان متقدم و
متاخر کہ تا قیام قیامت پیدا شوند بدعا او شان بخشیدہ خواہند شد پس این شیخ در
زمان فیض اقتران حضرت سلطان المشائخ ظہور نمودند و حضرت سلطان المشائخ
دعا مغفرت حسب وصیت درخواست فرمودند پس این نقل چگونہ است حضور خواجہ
ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ این نقل صحیح بلکہ اصح است

و هیچ گونه شبهه و شک ندارد بعد ازان فرمودند که از حضرت مخدوم نصیر الملة والدین چراغ
دهلی رض بسیار خلفاے خرقۂ خلافت پوشیده اند اما ازان میان دو خلیفه اعظم و افخم
اند یکے حضرت سید گیسو دراز رض خلیفه جانشین حضور حضرت خواجه چراغ دهلی رض
اند چه خلیفه جانشین همان شود که بعد وصال شیخ بر مسند حیات مانده باشد و از سایر
خلفاے شیخ فایق و لایق و مثل شیخ باشد و دوم حضرت خواجه شیخ کمال الدین علامه رح
بعد ازان فرمودند که حضرت محمود میان احمد آبادی قدس سره میفرمودند که ما
همچنان که حضرت خواجه کمال الدین رض علامه را پیر خود می دانیم همچنین حضرت سید
محمد گیسو دراز را پیر خود میدانیم زیرا آنکه خواجه علم الدین که فرزند و خلیفه شیخ سراج الدین رض
بن حضرت شیخ کمال الدین علامه رضی الله تعالی عنهم اند از حضرت سید محمد گیسو دراز
نیز نسبت خلافت داشته اند بعد ازان اخوی صاحب مولوی غلام احمد
اختر دست بسته عرض کرد که قبله از حضرات خواجگان ما بعد از وصال حضرت خواجه
مخدوم چراغ دهلی رض کدام خواجه صاحب از دهلی شریف هجرت کرده است حضور
خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که اول حضرت خواجه سراج الدین رض هجرت کرده اند برین
سخن مولوی موصوف عرض کرد که وجه هجرت چه بوده است فرمودند که وجه هجرت همه
مشائخ از دهلی رویا یعنی خواب دیدن حضرت سید محمد گیسو دراز و خبر دادن اوشان
بوده است که تفصیلش این است که حضرت سید محمد گیسو دراز صاحب در خواب
دیدند که در دهلی و حدودش عنقریب از مغلان تاراج واقع خواهد شد و قتال عظیم
وقوع خواهد یافت و تباه و پایمال خواهد گردید بنا بران اکثر مشایخ آن وقت از دهلی کوچ
کرده در اطراف عالم رفته اند چنانچه حضرت سید محمد گیسو دراز صاحب خود از دهلی

دکھن تشریف فرما شدند و بعض مشائخ بہ پورب و بعض بہ اکناف دیگر رفتند اما حضرت
سراج الدین رضہ بہ ملک گجرات رفتند و در لقبۂ پٹن اقامت نمودند ہمدرین سخن
فرمودند کہ سہ مزارات از پیران عظام یا در پٹن است ازان سبب آن لقعہ بہ پیران
پٹن شہرت یافتہ یکے حضرت خواجہ سراج الدین دوم حضرت خواجہ علم الدین
سیوم خواجہ محمود راجن رضی اللہ تعالیٰ عنہم بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بقاءٗ
فرمودند کہ ہر گاہ مشائخ کرام از حضرت دہلی کوچ کردند پس بادشاہ تیمور گرگان از قوم مغل
در ہند تاراج نمود و قتل عام واقع شد و تباہی تمام بہ وقوع آمد بعد ازان سخن
در بادشاہان دہلی افتاد پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ در نیکوکارے و حمائد سلطان
شمس الدین التمش سخنے راندند آنگاہ فرمودند کہ نصیر الدین غازی بادشاہے
بود نیک و صالح لیکن غلامان جہت خدمت گذاری خود نہ داشتے و نہ پرستاری
بخدمت بیگم اش بود نان وادام بادشاہ خود بیگمش بدست خود پختے وگویند
کہ بادشاہ موصوف از اجرت تحریر قرآن شریف کہ بقلم خود مے نوشت و می فروخت
کفاف خود و نفقہ بیگم خود حاصل می کرد و معیشت مے نمود۔ چون بیگمش سیرہ
دکھن سالہ شد بخدمت بادشاہ گفت کہ اکنون از من پختن نان و دیگر خانہ داری
و کاربار خانگی ساختہ نمے شود باید کہ از مبالغ بیت المال کنیزکی خرید کن تا این
کاربار نان پذیرد و دیگر خانہ داری او بکند نصیر الدین گفت کہ در بیت المال من
حقے ندارم و از اجرت و مزدوری محض قوت لایموت حاصل می گردد و چندان
مزدوری و اجرت بہم نمے رسد کہ ازان کنیزے برائے تو خرید کنم عمر دنیا روزی
چند است بیش نیست خواہد گذشت چنانچہ سابقہ برداشت کاربار خانہ داری

کردی باید که این ساعتے چند که باقی مانده نیز برخود تکلیف آن گوارا کن و گویند که روزی
شخصے را قرآن شریف تحریر کرده داد و گفت که آنرا فروخته اجرتش نزدم بیار پس
آن شخص قرآن شریف را برداشته نزد کسے فروخت آنکس دوچندان اجرتش
بداد به خیال آنکه یکے قرآن شریف است دیگر آنکه این چنین بادشاه نیک نوشته
است چون آن شخص بائع اجرت قرآن شریف نزد بادشاه برد بادشاه نصفش
گرفت و نصفش او را باز داد و گفت که حق تحریر من اینقدر بود که گرفتم باقی فاضله
است من نمے گیرم بعد ازان فرمودند که بادشاه فیروز نیز مردے خداپرست
و نیکو بوده است چنانچه گویند که چون نوبت سلطنت دہلی به فیروز شاه رسید وے
از بادشاہت و تخت نشینی ابا کرد و کناره کشید و گفت که بعض مردان خدا سلطنت
را ترک داده اند و من از دست وبال سلطنت برخود بربندم این بهتر نمے نماید آخر
جمیع امرا و ارکان دولت به حضرت مخدوم خواجه نصیر الملة والدین چراغ دہلی رضی
مشرف شده عرض کردند که به فیروز شاه فرمان شود تا بار سلطنت برخود بندد چون حضرت
مخدوم وے را پیش خود خوانده فرمودند که از بادشاہت و تخت نشینی انکار مکن عرض
کرد بچند شروط سلطنت خواهم کرد اول بایفاے آن شروط حضرت مخدوم وعده
فرمایند آنگاه بر تخت بادشاهی خواهم نشست حضرت مخدوم فرمودند آن شروط چیست
بگو عرض کرد که این که در مملکت من طاعون و وبا واقع نشود حضرت مخدوم فرمودند نیاید
دوم اینکه در ملک من قحط نیفتد حضرت مخدوم فرمودند نیفتد سیوم اینکه در مملکت من قتال عام واقع
نشود حضرت مخدوم فرمودند آنهم در وقوع نیاید چهارم اینکه گناہے که از من و یا از رعایا من صادر شود وبال
آن کال او بر سر و گردن این فیروز آید حضرت مخدوم فرمودند به گردن کسے دیگر آید و ته برسه قبر [illegible]

اندرین سخن حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ ببرکت این کلام حق ترجمان حضرت
مخدوم ہیچ خلل و زلل در مملکت او نیامد و تا بہ ایام پیری او را بہ بادشاہت برداشتہ
بودند کہ نالیشے پیش نہ برد بعد ازان سخن در خلفاے حضور حضرت خواجہ شکر گنج رضہ
میرفت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی بیقاءٖہ فرمودند کہ بسیار در بیشمار بودند مگر حبیب
و اکبر خلفاے کہ از وشان فیض سلسلہ بسیار جاری شدہ است ہمین دو خلیفہ
اند یکے حضرت مخدوم علی صابر رضہ و دوم حضور حضرت سلطان المشائخ رضہ و اگرچہ
از حضرت قطب جمال ہانسوی وغیرہ نیز سلسلہ جاری شدہ است اما نسبت ایشان
کم و اندک است بعد ازان اخوی صاحب مولوی غلام احمد دست بستہ شدہ
عرض کرد کہ چون ہمہ اولاد امجاد حضرت قطب جمال ہانسوی رضہ در سلک سلسلہ
نظامیہ انخراط یافتہ اند پس بجمالیہ چرا اشتہار گرفتہ حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند
کہ چون خواجہ برہان الدین فرزند حضرت خواجہ قطب جمال ہانسوی اند و خواجہ
قطب الدین منور نبیرہ او شان است و خواجہ نور الدین فرزند خواجہ قطب الدین
منور اند پس اگرچہ این حضرات نسبت ارادت در سلسلہ نظامیہ عالیہ داشتہ اند
اما بسبب نسبت کہ از اولاد حضرت قطب جمال ہانسوی اند سلسلہ ایشان بجمالیہ
مشہور و معروف گشتہ بعد ازان مولوی مذکور عرض کرد کہ مریدان سلسلہ نظامیہ
از صابریہ زیادہ باشند یا نہ حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ نظامیہ بسیار
اند از صابریہ چنانکہ سہروردیہ بہ نسبت نصیریہ اندک از اندک اند ہمچنین صابریہ بہ نسبت
نظامیہ قلیل و کمتر اند مقبوس بیست و ششم بوقت عشا شب دو شنبہ
بیست و ہشتم از ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد و چہار دہم ہجری المقدس دولت

پاے بوس وزیارت حضرت اقدس که عبادتے وسعادتے بہتر ازین نیست میسر شد
شخصے عرض کرد که کدام از القرآت پنج رکوع منزل قرآن شریف اجازت فرمایند فرمودند
رحمت است خوانده باش باز عرض کرد که کدام وقت خوانم فرمودند هر وقت که میسر
آید بعد ازان دیگر شخصے عرض گذارش کرد که یا حضرت پیش ازین یک صد بار کلمه طیبه
وظیفه فرموده بودند آنرا بعد از عشا میخوانم مگر این اندک است دیگر مرحمت شود که
ازین زیاده باشد فرمودند که بعد از عشا سه صد بار درود شریف و سه صد بار سورت
اخلاص خوانده باشی که این وظیفه عزیز ترین وظائف مشائخ کرام ما است عزیز تر
وظیفه است عزیز تر وظیفه است بعد ازان فرمودند که در اوائل حال من
هم این وظیفه بکمه را چند مدت خوانده ام بعد ازان فرمودند که حضرت فخر الاولین و
الآخرین میان صاحب خواجه صاحب الوصال رضی الله تعالی عنه رویه آن
بود که بطالب علم وظیفه نمے فرمودند مگر چون من بآن حضرت بیعت کردم
زمانه من طالب العلم بودم این وظیفه متبرکه مذکوره فرموده بودند مدتے میخواندم
برنگاه و طبع ام احتیاط بدرجه کمال بوده است بر سر هر یک تسبیح ده دوازده مهره
زیاده مے خواندم و در خواندن احتیاط می کردم تا که برین شش تسبیح دیر بسیار
می شد طبع من باهم بر آمد چرا که در شب مطالعه هم کردنی بود پس همین بهانه ساخته بخدمت شیخ خود
عرض کردم که هنگام شب مطالعه کتاب و وظیفه هر دو ام مشکل است هر چه ارشاد شود عمل
کرده آید و در دل خیال داشتم که حضور شیخ رضی الله تعالی عنه خواهند فرمود که وظیفه را
ترک کن و مطالعه کرده باش لیکن حضور آنحضرت رضی الله تعالی عنه فرمودند که اول مطالعه
کن و آنگاه وظیفه بخوان بعد ازان به نماز عشا به جماعت ایستادند

حضور بود چون حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ تشہد خواندند آنچنان بہ ترتیل مائل بہ جہر
خواندند کہ از اولش تا آخر حرف بحرف شنیدم بعد از فراغ نماز ہا آنجا نشستہ بہ وظیفہ شاغل
شدند بعدہ سہ سجدہ کردند و در ہر یک سجدہ باندازہ ہفت بار خواندن سورت فاتحہ
درنگ نمودند و در ہر جلسہ قدر سہ بار سبحان ربی الاعلیٰ گفتن مکث میکردند آنگاہ
برخاستند و سبحہ در دست مبارک کردہ بر سریر نشستند بعد ازان اخوی
صاحب مولوی غلام احمد دربارہ حالات حضرت فخر الاولیا سند الاصفیا خواجہ
فخر جہان صاحب الوصال بعز عرض رسانید کہ نبذی از سیرت ایشان بیان فرمایند حضور
خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ ولادت باسعادت حضور
حضرت قبلہ سلطان الاولیا صاحب الروضہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ در سال
یک ہزار و یک صد و چہل و نہ (۱۱۴۹) ہجری واقع شدہ است و وفات حضرت ایشان
در سال یک ہزار و دو صد و بست و نہ (۱۲۲۹) ہجری بہ وقوع آمدہ چنان چہ از تاریخ وصال
آنخواجہ اہل کمال این مصرع خبر میدہد ع روز ہشتم بود از ماہ رجب۔ و عمر شریف
آنحضرت قبلہ ہشتاد سال است و وفات حضرت خواجہ احمد علی صاحب قدس سرہ
نہم شعبان سال دوازدہ صد و سی (۱۲۳۰) ہجری است و ولادت باکرامت حضرت میان صاحب
مورد اسرار نامتناہی حضرت خواجہ محبوب الٰہی در سال دوازدہ صد و شش (۱۲۰۶) ہجری
است و وفات حضرت ایشان بوقت نماز عشا شب جمعہ بتاریخ دوازدہم (۱۲) ماہ
ذی الحجہ سال دوازدہ صد و شصت و نہ (۱۲۶۹) ہجری است چنانچہ از لفظ خالد خلد (۱۲۶۹) سال انتقال
برمے آید و سنین عمر شریف حضرت محبوب الٰہی شصت و سہ (۶۳) سال است و ولادت
باسعادت آن سعید ازلی حضرت صاحب الوصال رضی اللہ تعالیٰ عنہ در سال

دوازده صد وسی [۱۲۳۴] وچهار است ووصال بروز دوشنبه بوقت چاشت پنجم از ماه
جمادی الاولی در سال دوازده صد وهشتاد [۱۲۸۸] وهشت هجری واقع شده وعمر شریف حضرت
ایشان پنجاه [۵۴] وچهار سال قمری هجری است بعد ازان حضور خواجه البقاه الله تعالیٰ
ببقاه فرمودند که حضرت محبوب الٰهی رضی الله تعالیٰ عنه بیست [۲۴] وچهار ساله بودند که
حضرت خواجه احمد علی قدس سره انتقال کرده اند و بیست وهشت ساله عمر داشتند که حضرت
میان صاحب مولانا خواجه صاحب الوصال متولد شده اند وچون سنین عمر شریف
حضرت قبله محبوب الٰهی رضی الله تعالیٰ عنه پنجاه [۵۵] وپنج رسیده حضور حضرت خواجه
البقاه الله تعالیٰ بخود اشاره فرمودند که من متولد شده ام ووقتیکه حضرت محبوب الٰهی
وفات یافتند حضرت صاحب الوصال سی [۳۵] وپنج ساله بودند ومن هشت [۸] ساله
بودم ووقتیکه حضرت صاحب قبله صاحب الوصال رض ازین دار فنا بدار البقا
رحلت فرموده اند من بیست [۲۷] وهفت ساله بوده ام بعد ازان حضور خواجه البقاه الله
تعالیٰ ببقاهٗ ونفعنا وایاکم بلقاهٗ فرمودند که حضرت میان صاحب قبله صاحب الوصال
پیر ومرشد من وخلیفه اکبر جانشین حضرت قبله محبوب الٰهی والد ماجد خود هستند و
جامع بودند میان علوم ظاهری وباطنی ودر قطبیت عظمای رسیده اند تحصیل علم ظاهری
از مولوی عبد الرحمان صاحب معروف به جوگی سکنه چاچڑان شریف کرده اند روزے
مولوی صاحب بخدمت حضرت صاحب قبله محبوب الٰهی صاحب آمده عرض
کرد که اکثر طلبا را بخواندن شرح ملا وبعضے را بخواندن شرح عقائد ملکه پیدا
می آید مگر صاحب زاده صاحب را تا حال ملکه کافی پیدا نشده واکنون مطول آغاز
میشود دعا فرمایند پس حضرت قبله محبوب الٰهی رض فرمودند که کتاب مطول بد[illegible]

بیاور دلیس حضرت محبوب آلہی رضہ خود بدولت حضرت صاحب الوصال را سبق آغاز
کنانیدند تاکہ اکثر کتاب مطول درس دادند ببرکت انفاس مقدسہ حضور حضرت محبوب
آلہی حضرت شیخ مارا ملکہ کامل پیدا شد **بعد ازان** فرمودند کہ خود بدولت حضرت شیخ
من میفرمودند کہ چون از تحصیل علم فارغ شدم در خود جرأت درس دادن نمیدانستم
تاآنکہ روزے حضرت قبلہ مولٰنا خواجہ فخر الملت والدین محمد دہلوی رضہ را در خواب دیدم
کہ میفرمایند کہ اے غلام فخر الدین چرا درس علم نمی خوانی سبے پرواشدہ تدریس بکن پس
ہر لفظیکہ شمارانند شود و خیال کنی کہ نباید از من بپرسی و من شمارا خواہم گفت تابعد ازین
بشارت بدرس پرداختم **بعد ازان** حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالٰی ببقاءہ فرمودند
کہ عادات وعبادات وانضباط اوقات آنحضرت صاحب الوصال مثل حضرت خواجہ
محبوب آلہی رضہ بودند صرف در چند اعمال فرقے مے نمودند اول در وظیفہ درس طلبا کہ حضرت
قبلہ محبوب آلہی رضی اللہ تعالٰی عنہ جمیع کتب متداولہ درسیہ را درس میدادند و در درس
ایشان کتب قواعد درسیہ کم وکتب احادیث شریف مثل صحیح بخاری ومشکوٰۃ وغیرہما
وکتب فقہ وتفاسیر بکثرت متداول بودند وسبق حدیث شریف فرض بودی
بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالٰی ببقاءہ فرمودند کہ من نیز شرح ملا
بخدمت ایشان خواندہ ام دوم در قرأت منزل قرآن شریف کہ حضرت قبلہ محبوب الٰہی رضہ
یک ربع میخواندند وحضرت ایشان نصف پارہ میخواندند سیوم در ختم حضرات خواجگان چشت اہل بہشت کہ حضرت
قبلہ محبوب آلہی رضہ مداومت داشتہ اند وحضرت ایشان در اوائل خواندہ اند ودر
اواخر ترک کردہ اند چہارم در وظیفہ مغرب کہ حضرت قبلہ محبوب آلہی رضہ بقدر دو
ساعت می کردند وحضرت ایشان در اوائل ہمان قدر ودر اواخر بقدر یک ساعت

بعد ازان فرمودند که تورع واتقاء در وجود مسعود حضرت شیخ رضی بدان غایت بود که حضرت قبله محبوب الٰہی رض میفرمودند که من در ایام صبی وطفولیت به کودکان بازی کرده ام ایشان آنہم نکرده اند و در اتباع سنت سنیه نبویه قدم بقدم حضرت قبله گاه واجد ماجد خواجه محبوب الٰہی رض بوده اند تا آنکه چند بار بابتلاے عوارض جسمانی او جاع مؤلمه و دردناک مبتلا شده اند در مدت العمر صرف سه نماز از حضرت ایشان فوت شده است ورنه در حالت صعب ہر صلوٰۃ از صلوٰتہاے پنجگانه به جماعت گذارده اند بعد ازان فرمودند که یک نماز از حضرت ایشان روبروے ما فوت شده و دو سابق و ہر سه فائیته را نیز باز قضا کرده بودند و آنحضرت را دو بار عارضه دنبل شدید عارض شده است یکے آنکه بدان ازین دار فنا بدار البقا انتقال فرموده اند و دیگر پنج سال پیشتر ازان مگر سابق از لاحق شدید تر بود که لاحق صرف دنبل در دست راست نمودار شده بود اگرچه وصال آنحضرت نیز باین عارضه بوقوع آمده اما در عارضه سابقه ایذا و الم زیاده تر ازین بود که دو دنبل بر آمده بودند یکے در دست چپ دوم دنبل در پشت مبارک که آنرا اوازگون دنبل می گویند نمودار شده بود بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ بقاءه فرمودند که در آن شدت مرض وہجوم اوجاع امید زیست آنحضرت نبود مگر ہنوز حیات مقدس باقی بود که مقاسات اینچنین شدائد موده بودند بعد ازان فرمودند که درین ہر دو واقعات که پیش آمد نماز ہا را بجماعت گذاردند و به ہر نماز چادر ته بند نیز تبدیل میفرمودند و تبدیل چادر موصوف چنان دشوار بودی که چون استاده چادر می بستند تمام بدن مبارک آنحضرت از صعوبت درد شدید مانند برگ لرزان لرزان می شد و چہره منور نیز متغیر شدی پس باین قدر تکلیف مالایطاق ہنگام

اداے نماز در تطہیر بدن وجامہ می کوشیدند بعدہ ازان حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ
بقائہ فرمودند کہ آنحضرت شیخ ما را در شعر پردازی نیز دستگاہے رفیع بودہ است و
شعرہاے پر ذوق و مملو از معارف و حقائق گفتہ اند چنانچہ از حضرت ایشان دیوانی
است محتوی اشعار لطیفہ کہ دران جملہ اسرار و نکات سلوک و توحید درج نمودہ اند
و تخلص خود اوحدی کردہ اند بعدہ ازان حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ بقایہ فرمودند
کہ آنحضرت رضی میفرمودند کہ چون مرا شوق شاعری در ایام حیات حضور حضرت
قبلہ گاہ محبوب الٰہی پیدا شدہ بود در دل خود اندیشیدم کہ اگر حال شاعری من حضرت
محبوب الٰہی ظاہر شد مباداکہ ناراض شوند برآن خیال کردم تخلصی ورزیدہ آید از تخلصہاے
مشاہیر شعراے اہل کمال کہ مصنفات و دیوانات ایشان درین دیار ناموجود بودند
در دل آمد کہ شیخ اوحدی شیخے است بزرگ نادر الکلام اما دیوانش درین
حدود ناپیدا است برآن تخلص اوحدی بر خود بستم بعدہ ازان حضور خواجہ
القاہ اللہ تعالیٰ بقایہ فرمودند کہ حضور شیخ من رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرمودند کہ چون
چند غزل از دیوان خود قوالان را یاد کنانیدہ بودم بارے در مجلس عرسے قوالان
این غزل من س

زدہ علم بیرون ز دل کون و مکان را سوختہ	شعلہ عشقت چو از آتش دل ما سوختہ

الخ۔ سرائیدند پس حضور حضرت قبلہ محبوب الٰہی را رض ذوقے پدید آمد گریہ و وجد
کردند بعد فراغ مجلس حضرت قبلہ محبوب الٰہی رض از قوالان پرسیدند کہ آن غزل
از کدام کس است چون قوالان را فہمایش کردہ بودم کہ افشاے این راز من نسازند
یعنی غزلیات مرا بمن منسوب نہ نمایند آنہا بغرض پرداختند کہ غالبا شیخ اوحدی اصفہانی

معلوم میشود پس حضرت قبله محبوب الٰہی فرمودند که بیشک کلام شیخ کامل است و من
درحق خود دعاے برکت دانستم بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقایه و نفعنا
وایاکم بلقایه فرمودند که شیخ اوحدی اصفهانی مرید و خلیفه شیخ اوحدالدین کرمانی اند و دیوان
را دیوان اشعار است مشتمل بر حقائق و دقائق و شیخ اوحدالدین اصفهانی که تخلص خود اوحدی
کرده اند یاے در وے یاے نسبت است که منسوب کرده اند بسوے شیخ اوحدالدین
کرمانی پیر و مرشد خود تبرکاً و تیمناً بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقایه فرمودند
که مردمان این زمان خیال کرده اند که پیشینیان که تخلصهاے خود کرده اند بغیر
لحاظ معنی باعث بران تخلص تجویز نموده اند چنانچه شخصے در زمانه حضرت خواجه
فخرالعالم صاحب الوصال تخلص عبدی خود را بسته پیش آن حضرت اشعار خود را
می کرد و شنیده انست که در لفظ عبدے هیچ معنی مناسب نداشته است صرف لفظی است
مهمل بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقایه و نفعنا وایاکم بلقایه فرمودند
که ذوق و وجد و سماع بر حضور آنحضرت صاحب الوصال رض غالب بوده است که
اکثر اوقات سرود و غزلهاے از قوالان می شنیدند و بسیار وقت آنحضرت را وجد
و سماع بجوش تمام طاری میشد چنانچه ازان جمله یکے این است که وقتے در مجلس عرس بمقام
چاچڑان شریف برین کافی ہندی میان بلی شاه صاحب ع
اوس ڈیتالی نچاہون مینون جس گت یار نچایا ہے ٭ ازین قسم و جست فرمودند
و جهندگی در وقت کمال جوش ازان ذات بابرکات بظهور رسید بعد ازان حضور
خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقایه و نفعنا وایاکم بلقایه فرمودند که ازانجمله دیگر این است که بار
بعرس مبارک کوٹ شریف برین بیت

مگو کہ قطع بیابان عشق آسان است	کہ کوہہاے بلا رنگ این بیابان است

آنچنان رقص فرمودہ بودند کہ حاضران را حیرت واگرفتہ بود بعد ازان فرمودند کہ از کمال وجد و جوش حضور حضرت صاحب الوصال دو علامت قوی تر بودند یکے جہندگی کہ پاے مبارک بر سرین می آمدند دوم آواز ہاہا کہ این چنین آواز در وقت جوش کامل بظہور می آمد بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقاۂ ونفعنا وایاکم بلقاۂ فرمودند کہ بجز مجالس اعراس مشائخ کرام در دیگر اوقات اکثر عادات شریف آنحضرت قبلہ شیخ من رض بر آن رفتہ بود کہ در اثناے وظیفہ چاشت جوشے در وقتے طاری میشد پس قوالان را نزد خود خواندہ می نشاندند پس قوالان می سرودند و حضور آنحضرت رض سماع میفرمودند و گاہے در وظیفہ عشا ہم جوشے پیدا شدے آنگاہ قوالان را خواندہ ہمچنان مجلس میساختند مگر در وقت وظیفہ چاشت اکثر وجد و سماع میکردند و علاوہ ازین در شب بر سر نشستہ ہم می شنودند و ہرگاہ کہ کسے از صوفیان اندرون آمدہ بزیارت حضرت آنحضرت مشرف شدے مثل مولوی عثمان پس قوالان را طلبیدہ مجلس می کنانیدند و وقتے کہ مولوی موصوف را وجد درگرفتی پس آنحضرت رضی اللہ تعالی عنہ بپاس خاطر مولوی از سریر فرود آمدہ می نشستند بعد ازان فرمودند کہ بارے در مجلس عرس مبارک بمقام کوٹ شریف کہنہ آنحضرت رض را برین بیت

دو عالم غرق انوار تجلی است	ہمہ ذرات بیخود ہمچو موسی است
چرا مجنون شدی در جستجویش	نظر بکشا کہ عالم پر ز لیلی است

بسیار ذوق پیدا آمدہ بود و بکمال جوش وجد فرمودہ بودند و این وجد نیز ازان قبل بود کہ آواز ہاہا از غایت جوش می آمد و خلقے از ظہور این چنین جوش بحیرت افتادہ بود و نیز

حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه فرمودند که بارے اتفاق سفر دہلی
شریف به تقریب زیارت موی مبارک سرور کائنات صلعم افتاد من نیز بصحابت حضور
آنحضرت بودم سفر کشتی بود خلقے کثیر بر کشتی سوار شده بود اندرون کشتی بیخانه برائے آنحضرت
ساخته بودند که در وقت وظیفه دران خلوت می شدند وقتے از اوقات در وظیفه
بودند که ذوقے برآن حضرت رض پدید آمد بدرجه غایت وگریه از بس طاری شد قوالان
خواندند قوالان ابرائیدن گرفتند سماع شروع گردید **مقبوس بیست وهفتم**
بوقت مغرب شب سه شنبه بیست نهم ربیع الاول سال سیزده صد وچهاردهم
هجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس که هیچ عبادت وسعادت فاضلتر ازین نیست
میسر شد حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه فرمودند که فوائد
الفواد شریف که ملفوظ حضرت سلطان المشائخ کتابیست عالی تر در مرتبه از سیر الاولیا
درآن نوشته که بحضرت سلطان المشائخ محبوب الٰهی عرض کردند که فلان شیعیان میگویند
هر سید سُنی صحیح النسب نیست پس حضرت شیخ المشائخ فرموده اند که فی الحقیقت
اینچنین است که خود سادات اهل تشیع صحیح النسب نیستند باقی میگویند که باغ
فدک حضرت ابی بکر صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه از حضرت بی بی صاحبه فاطمة الزهرا
رضی الله تعالی عنها بظلم وجبر گرفته بودند این محض بهتان وافترا بر حضرت صدیق اکبر
رضی الله تعالی عنه بسته اند چه او شان خلیفة الرسول بودند موجب حق واقعی بر باغ
فدک متصرف شده بودند بعد ازان حضور فرمودند که مثال برین امر این آورده اند که
سیدے بود اجل نام ساکن کدام شهر اودرا سے بود چنانچه کودکان غلیل وکمان برداشته
بازی می کنند آن کودک پسر سید اجل نیز غلیل برداشته بر سرے چاه استاده وزنا تیکه سوباسے

از آب پر کرده بر سر داشته باز میرفتند آن کودک غلول زده سبوها را می شکست روز مره
کارش این بود مگر چون مردم را بنسبت سیداجل صاحب اعتقاد تمام بود با یک دیگر
مشورت و صلاح کردند که برای این زیان و نقصان خفیف بران کودک بخدمت
سیداجل صاحب چه داد خواهیم چنان کنیم که سبوهای آهنین تیار کنانیم آخر سبوهای
از آهن ساختند مگر آن کودک که نیز غلولهای از آهن تیار کنانیده بر سر چاه حسب دستور
سابق استاده هرگاه زنان آن شهر سبوها را پر کرده باز گردیدند وے غلولهای آهنین زده
سبوهای آهنین را نیز بشکست آنگاه مردم شهر ناچار شده بخدمت سیداجل فریاد دادند
پس سیداجل بکمال غصه خنجر دست گرفته اندرون سرای خویش رفت و بر سر منکوحه
خود استاده و از وے خشمناک گشته پرسید که راست بگو که این پسر از پشت من است
یا از کسے دیگر اگر راست نگوئی ترا باین خنجر قتل خواهم کرد آخر آن مائی صاحبه راست راست
گفته که روزے شما در خانه نبودی بیشک از دیگر شخصے نامحرم بار گرفتم و به دیگر شخص نامحرم
مرتکب گناه شدم و از وے بار حمل گرفتم آنگاه سیداجل در تمام شهر ندا دهانیده که این
کودک ابن و فرزند من نیست هر که باو هر طور که بر آید از من رخصت است مقبوض
بیست و هشتم ۲۸ بوقت عشا شب پنجشنبه بکم از ربیع الثانی سال یزده صد و
چهاردهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادت و
سعادتے بهتر ازین نیست حاصل گردیده بحسن در مدت عمر جهان دنیا افتاد پس
حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه فرمودند که مجوس و یزده هند و میگویند که عمر دنیا
هژده ارب سال است از ان هژده یازده ارب سال گذشته اند و هفت ارب
سال باقی مانده آنگاه فرمودند که حضرت دارا شکوه صاحب قدس سره در کتاب

خود نوشته اند که موافق قول هندوان از قرآن شریف نیز مدت عمر دنیا شش هزار سال ثابت میشود چنانچه از برائے اثبات این معنی دو آیت هم گواه آورده اند بعد ازان حضور خواجه البقاء الله تعالی چند الفاظ ازان آیتین برخواندند مگر یک حافظ قرآن شریف حاضر بود وے هر دو آیت را باتمام برخواند آیة اول یدبر الامر من السماء الی الارض ثم یعرج الیه فی یوم کان مقداره الف سنة مما تعدون - آیة دوم تعرج الملئکة والروح الیه فی یوم کان مقداره خمسین الف سنة بعد ازان حضور خواجه البقاء الله تعالی بمقابله فرمودند که از یک یوم سال مراد داشته آید و از یوم دیگر روز پس از ضرب دادن هزار یوم بمعنی سال در سه صد و شصت که تعداد ایام سال است تخمیناً سه لکه و شصت هزار برمی آید و چون این حاصل ضرب را در پنجاه هزار ضرب داده آید ۱۸۰۰۰۰۰۰۰۰ هژده ارب سال برمی آید. بعد ازان مولوی غلام احمد وغیره حساب دانان همان ساعت بر شعاع لالٹین شمار کرده حساب بر پرچه کاغذ نوشته باز بجناب حضور خواجه البقاء الله تعالی عرض کردند که همچنان است که حضور خواجه البقاء الله تعالی بیان فرموده اند حضور تبسم نموده فرمودند همان سخن عارفان بود بعد ازان این بنده احقر دست بسته عرض کرد که قبله یوم بمعنی سال نیز آمده است حضور خواجه البقاء الله تعالی این آیة کل یوم هو فی شان برخواندند آنگاه فرمودند که از یومیکه درین آیت واقع است حسب مواقع چند معنی مراد داشته اند یوم بمعنی لمحه و ساعت و روز و سال چنانچه هو فی شان اشاره میکند بسوئے معانی مذکوره بعد ازان یکے از حضار عرض کرد که سری کرشن جی و رام چند صاحب نفیر و درویش بوده اند یا نے حضور خواجه البقاء الله تعالی بمقابله فرمودند که همه اوتاران و رشیان پیغمبران

دنبیان وقت خود بوده اند و هریک از ایشان حسب شریعت خود کتابی دارد چنانچه
چهار بید بلغت سنسکرت الآن نیز موجود است و هریک از انها برای شکستن عادات
و رسوم بدکه در آن قوم شایع بودند مبعوث شده است چنانکه چون در هندوان قدر و
منزلت برهمنان زیاده از حد افزود و رابطه و واسطه میان حق و خلق بجز برهمن دیگری
را نمی پنداشتند پس جهت قلع این عقیده بده جی صاحب مبعوث گردید و فرمان داد که
هرکه برهمن را قتل کند او رستگار و ناجی است و چون تعظیم گاو و گوساله پرستی در قوم واقع
شد پس سری کرشن جی صاحب مبعوث شد و رسم گاو پرستی را بشکست و محو کرد تا که چرم
گاوبانان میخورد و گاوان را میکشت علاوه از جگ و هوم کردن و در کتب ایشان اگرچه
در عادات و فروع عبادات احکام مخالف یک دیگر اند اما در اصل مطلب که رجوع
الی الله تعالی و توحید خدا عز و جل است همه باهم متحد و متفق هستند بعد ازان فرمودند
که نبوة زردشت صاحب هم یک گونه بحدیث شریف ثابت میگردد و بنا بر آنکه
حدیث شریف تفترق امتی علی ثلث و سبعین فرقة می آرند در تفصیلش چنین
می نویسند که بیک روایت یهود هفتاد و یک فرقه شده بودند و نصارا هفتاد و دو فرقه
گشته و امت محمدی هفتاد و سه فرقه خواهد شد و بروایت آخری مجوس هفتاد فرقه
شده بودند و یهود هفتاد و یک گردیده بودند و نصاری هفتاد و دو فرقه گشته و نسبت
مسلمانان وارد شده که هفتاد و سه فرقه خواهند شد آنگاه فرمودند که چون ذکر مجوس که امت
زردشت است در مقابل اهل کتاب واقع شده ازان صریح و واضح معلوم می شود که
زردشت صاحب هم نبی و پیغمبر وقت خود بوده است **مقبوس بیست و نهم**
بوقت عشا شب جمعه دوم از ربیع الثانی سال سیزده صد و چهاردهم هجری المقدس

دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ باعث مطالب کونین و آرب دارین است
میسر گردید سخن در ذکر سادات کرام می رفت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہٖ و نفعنا و
ایاکم بلقاہٖ فرمودند کہ سادات مودودیہ یعنی اولاد حضرت خواجہ مودود چشتی رضی اللہ
تعالیٰ عنہ کہ یکے از پیران عظام ما ہستند بسیار و بیشمار اند کہ تمام خراسان از سادات مودودیہ
و مریدان ایشان پرشدہ است و آنطرف کوہستان مثل کلات وغیرہ نیز ہمہ از سادات
مودودیہ و مریدان ایشان آبادان و معمور است و در ہندوستان ہم مودودیہ بسیار اند
آنگاہ فرمودند کہ خود آنحضرت قطب الاقطاب خواجہ مودود چشتی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
از اولاد امام حسن عسکریؓ صاحب اند بعد ازان یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ حضرت
سلطان المشائخ محبوب الٰہی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہم سید اند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ
ببقائہٖ و نفعنا و ایاکم بلقاہٖ فرمودند کہ آرے حضرت ایشان سید صحیح النسب بخاری
اند و با حضرت سید جلال الدین سرخ بخاری رضؓ خویشگی و قرابتی قریب می دارند چنانچہ
حضرت سلطان المشائخ محبوب الٰہی خواجہ نظام الدین محمد بن حضرت سید احمد بن حضرت
سید علی اند و والدہ ماجدہ حضرت سلطان المشائخ بی بی زلیخا بنت حضرت سید
عرب بود و حضرت سید علی و حضرت سید عرب ہر دو برادر حقیقی بودند و این ہر دو برادران
بسبب حوادث روزگار از بخارا شریف ہجرت کردہ رفت رحلت بستہ در ہندوستان
اقامت ورزیدہ اند و توطن گزیدہ پس نام نامی پدر عالیقدر حضرت مخدوم سید جلال الدین
سرخ بخاری اوچی نیز سید علی است و پدر بزرگوار این سید علی و پدر عالی گوہر حضرت
سید علی و حضرت سید عرب کہ از اجداد حضور حضرت سلطان المشائخ ہستند برادر
عم زادہ یک دیگر بودند بعد ازان یکے از حضار مجلس عرض کرد کہ از اولاد فیض نہاد

حضور حضرت سلطان المشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اکنون ہم در دہلی شریف باشند حضور
خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ خیر حضرت سلطان المشائخ
تمام عمر گرامی در عالم تجرید گذاردہ اند خود تزویج و نکاح نکردہ اند تنبیہہ باید دانست کہ از مقبوس
چہاردہم تا اینجا ہر چہ در حیز تحریر آمدہ این استحضار آن آن زمان است کہ حضور خواجہ
البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ مع ڈیوڑھی معلیٰ و جمیع خدام عظام و غلامان
وغیرہ عملہ و حضرت قطب الموحدین خواجہ محمد بخش اطال اللہ تعالیٰ عمرہ مع عملہ در مقام
خانپور بہ بنگلہ سرکاری نواب صاحب اقامت پذیر بودہ اند بیت آنچہ نوشتہ آید
حال اقامت ملتان شریف بودہ باشد و درین مدت اقامت در خانپور تمامی خرچ
اخراجات لنگر شریف وغیرہ از توشہ خانہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بودنہ از دیگر کسے
مقبوس سی ام ـ بوقت نیم شب دوشنبہ بتاریخ پنجم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ
صد و چہاردہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضور حضرت اقدس کہ عبادتے
و سعادتے بہتر ازین نیست حاصل شد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ونفعنا وایاکم
بلقائہ بر سریر نشستہ اند این بندہ احقر دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ اینجا در ملتان کہ حضور
بیت فرمودہ اند نیّت و ارادۂ اقامت سفر است یا مقیم اگر سفر باشد نماز بار اقصر
کنیم والّا چہارگانہ گذاریم فرمودند کہ مقیم شدہ ایم نماز چہارگانہ بخوانید زیرا آنکہ از پانزدہ روز زیادہ
درینجا اقامت خواہیم کرد مقبوس سی و یکم بوقت عصر روز دوشنبہ بتاریخ پنجم از ماہ
ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہاردہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت
اقدس کہ از ہمہ عبادات فائق تر است میسر گشت سخن در آداب مجلس سماع افتادہ بود
شخصے ذکر میکرد کہ در فلان جا عرس بزرگی بود در مجلس سماع حاضر شدم کودکان در مجلس بسیار

بودند آنگاه حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم ببقائه فرمودند که در اقتباس الانوار آورده
که در وقت شیخ سوندها قدس سره که شیخے بزرگ است روزے مجلس کردند شیخ سوندها قدس
سره و دیگر سالکان و صوفیان هم حاضر مجلس بوده اند شیخ سوندها و دیگر همه حاضرین مجلس را
حظے و ذوقے بسیار پدید آمد فریاد و فغان در مجلس افتاد و بعد از ساعت آنهمه ذوق و لذت
روحی و شور و جوش و خروش ناپدید گردید معامله سرد شد و چشمه ها یکبار کشاده گشت حیران
و سرگردان گشته همه متوجه خدمت شیخ سوندها شدند که درآن مجمع بزرگ حضرت ایشان بودند
از دهان شیخ سوندها بیرون رفست که جناب حضرت شیخ المشائخ خواجه بزرگ اجمیری و حضرت
خواجه قطب الاقطاب اوشی کاکی رضی الله تعالی عنهما درین مجلس نشسته بودند این همه
ذوق در دل اهل مجلس به برکت حضور حضرت ایشان رسیده است اکنون حضور حضرت
سرور کائنات صلی الله علیه وآله وسلم بقصد حاضر شدن در مجلس می آمدند چون قریب رسیده
اند دیده اند که کودکان بے ریش و مراهقان در مجلس حاضر اند ازین سبب باز گردیده رفته
اند و حضرت خواجه بزرگ و حضرت خواجه قطب الاقطاب نیز از شرف حصول ملازمت
خدمت حضور آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام برخاسته رفته اند از آنست که معامله سرد
شده است بعد ازان فرمودند که روزے در سلکوٹ شریف مجلس عرس مبارک
حضرت قبله سلطان الاولیا صاحب الروضه رضی الله تعالی عنه بود چون در طبع مبارک
حضور اقدس حضرت محبوب الٰہی رضی الله تعالی عنه اندک تکلیف و قصور بود پس
حضرت صاحب الوصال خواجه فخر جهان رضی الله تعالی عنه را فرمودند که امروز مجلس
شما بروید چون حضرت ایشان حسب الارشاد داخل مجلس شدند یک شخص را وجد
در گرفت برخاست و رقص کرد هم درین حالت اولاً عمامه از سر آورده قوالان را داد

انگاه چادر بعد ازان کرتہ آخر نوبت لشلوار رسید آنهم ازپا برآورده بقوالان داد برهنه وعریان
در مجلس میگشت وہا ہو میکرد حضرت میان صاحب صاحب الوصال رضی الله
تعالی عنه را برین حال آن شخص نهایت غصه آمد مگر بلحاظ عم خود حضرت خواجه تاج محمود
صاحب قدس سره که ایشان هم در مجلس استاده بودند درهم شده هیچ نگفتند و دیگر کسے
نیز بسبب اوشان نه توانست که ویرا چادر بتهبند و ہدیا زجر و توبیخ کند آخر الامر حضرت
رضی الله تعالی عنه رنجیده شده از مجلس بیرون آمدند چون این حکایت پیش حضور حضرت
محبوب الهی رضی الله تعالی عنه بیان نمودند آنحضرت فرمودند که چرا آنوقت صد کفش
بر سرش نه زدی این عقل داشت که این جامها قوالان را باید داد و این خبر نه داشت که
ستر عورت کنم بعد ازان حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه
منزل قرآن شریف یک ربع به سیپاره بخواندند مقبوضش سی و دوم بوقت عشا
شب سه شنبه ششم از ماه ربیع الثانی سال سیزده صد و چهاردهم هجری المقدس دولت پابوس
وزیارت حضرت اقدس که هیچ عبادت وسعادت فاضلتر ازین نیست حاصل شد شخصے
از حضار مجلس عرض کرد که قبله من شنیده دارم که حضرت قبله عالم مهاروی غریب نواز رضی الله
تعالی عنه حضرت سلطان الاولیا صاحب الروضه رضی الله تعالی عنه را نسبت مولوی
نور محمد برٹرا صاحب فرموده بودند که برلسے این بہورانینگر شمارا سفارش است حضور خواجه
القاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه این نقل را شنوده فرمودند که آن هم فرموده
اند واینهم فرموده بودند که این یتیم است که پدرش وفات کرده است سپس آن روز حضور
حضرت سلطان الاولیا رضی الله تعالی عنه ویرا همیشه میفرمودند که مولوی جی وظیفه کنید
وظیفه کنید مگر چون مولوی موصوف را در آن ایام هنوز باین طرف خیال نبودی هر بار در جواب

عرض می کرد کہ چون زیر دامن فیض مآمن حضور آمدہ ام یقین دارم کہ ایمان بسلامت خواہم
برد پس در دیگر امور شاقہ چرا مے اندازید آخر الامر روزے حضرت سلطان الاولیاءؒ
رضی اللہ تعالیٰ عنہ بروے جبر کردند کہ وظیفہ کن و در سلوک بیا وے عرض کرد کہ قبلہ
اول مرا بگوئید کہ اگر من چیزے خواہم شد و بمقصود خواہم رسید وظیفہ شروع کنم والا فلا
آنحضرت سلطان الاولیاء رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمودند کہ وعدہ مے کنم کہ در آخر عمر واصل
بمقصود خواہی شد و این ہم فرمودند کہ برین امر ترا نشانی مے دہم و آن این است
کہ تو بیرون در شب وظیفہ شروع کن اگر آن وقت شب ترا شخصے شیرینی بدہد یقین کن کہ تو
خواہی شد پس مولوی موصوف حسب الارشاد برفت و پاسے از شب باقی ماندہ
بود کہ در مسجدے نشستہ وظیفہ خواندن شروع کرد و در دل خیال کہ نہ این وقت کسے
مرا شیرینی دہد و نہ من وظیفہ خواہم کرد ہمین کہ یک شخص چادر بر خود پیچیدہ بیامد و یک
طشت شیرینی پیش وے نہادہ گفت کیستی کیستی بگران شخص ہیچ نگفت
با دست اشارہ کرد کہ بگیر بگیر و برفت و غائب شد آنگاہ مولوی صاحب را اطمینان
شد کہ این ہمان نشان است کہ حضور حضرت سلطان الاولیاء رضہ ازان خبر دادہ پس
بدل و جان وظیفہ را بر خود لازم گرفت روز بروز حالش دیگر میشد بعد ازان
حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ مولوی نور محمد صاحب را خلافت از حضرت
مولوی عبداللہ صاحب ٹہٹہار احمد پوری رسیدہ است اندرین اثنا یکے از حضار عرض
کرد کہ قبلہ این غلام شنیدہ است کہ او را خلافت از حضور جناب سلطان الاولیاء
است فرمودند آرے از حضور حضرت الیشان نیز اجازت بیعت بودہ است مگر من خود
از حضرت صاحب شیخ خود رضی اللہ تعالیٰ عنہ شنیدہ ام کہ مے فرمودند وے را اجازت بیعت

از قبلہ صاحب الروضہ بود و خرقۂ خلافت از حضرت مولوی صاحب احمد پوری عطا گردیدہ
بعد ازان فرمودند کہ شخصے بود محمود نامی کہ از مریدان و خاص خدمتگاران حضرت
مولوی نور محمد صاحب بود روزے از وے پرسیدم تو کہ چندان مدت بخدمت گذاری
مولوی صاحب بسر بردی او را با مولوی عبد اللہ صاحب احمد پوری چگونہ رابطہ بود گفت
آنچنان رابطہ داشت کہ ہرگاہ مولوی عبد اللہ صاحب وفات کردہ بودند مولوی نور محمد
صاحب میگفتند کہ روضہ ایشان من بنا خواہم کنانید کہ بر من حق است بعد ازان
فرمودند کہ اگرچہ قول شیخ من نہایت وثاقت و صداقت دارد و شک را در آن راہ نیست
مگر این قول محمود نام کور نیز تائید آن مے نماید بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ
تعالی ببقاءہ فرمودند کہ چون اتفاق آمد رفت مولوی نور محمد صاحب بخدمت حضرت قبلہ
عالم مہاروی رضی اللہ تعالی عنہ اکثرے بود و پس چون از خانہ روانہ شدے یک وقت بود
در راہ مہار شریف در آن قریہ یک عورت بود خوبصورت و نیک سیرت او را خواہر خواندہ
بود شب آنجا نزدش نیز صحبت کردی روزے حضور شیخ المشائخ جناب قبلہ عالم
مہاروی رضی اللہ تعالی عنہ تقریباً بآن طرف تشریف فرما شدند اتفاقاً مولوی صاحب
نیز ہمراہ بود و عادت مبارک حضور حضرت قبلہ عالم مہاروی رضی اللہ تعالی عنہ آن بودی
کہ ہر جا کہ نماز عصر می خواندندی شب نیز ہمانجا میماندند اتفاقاً ازان قریہ گذر افتاد چون
وقت نماز ظہر آمدہ بود حضرت قبلہ عالم مع جمیع اصحاب خویش فرود آمدند و نماز ادا کردند
مولوی صاحب در دل حسرت و افسوس مے خورد کہ ہمین بار آن ماہ پارہ راندیدم کہ حضرت
قبلہ عالم نماز خواندہ روانہ خواہد شد ہر انجا کہ نماز عصر خواہند گذارد شب گذارہ نیز آنجا خواہند
کرد کاش کہ اگر شب درین قریہ اقامت فرمودندے چہ خوش بودی حضور حضرت

قبله عالم بر خطره او آگاه شده فرمودند که کوزه از آب پُر کنید که بضرورت بشری بصحرا میرویم و مولوی
صاحب را فرمودند که تو کوزه را بر داشته بیا چون در جنگل رسیدند حاجت بشری را بهانه
بود مولوی را فرمودند چند مدت گذشته که باز خوبرو آدمی را ندیدیم باید که شب درین قریه
باشیم و کسی خوبرو ساکن این قریه را ببینیم مولوی صاحب خوشحال شده عرض کرد که قبله
درینجا عورتیست جمیله من او را خواهر خوانده ام بوقتیکه خدمت حضور می آیم ضرور یک
شب نزدش میمانم و وی را می بینم پس بپاس خاطر مولوی صاحب حضور قبله
عالم آنجا شب باش فرمودند مولوی صاحب آن عورت عفیفه را نیز حاضر خدمت کرده
عرض نمود که وی را بشرف بیعت مشرف فرمایند پس یک خانه از مردم خالی کرده شد
حضور قبله عالم در آن خانه آن عورت را بیعت فرمودند و تا دیر یک گهنٹه تعلیم اوراد
و وظائف نمودند درین اثنا حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه فرمودند که حکم در
بیعت زنان آنست که تا دیگر کسان از روبرو حاضر نشاند آنها را در حالت تنهائی بیعت نکند
مگر زهی بخت آن عورت که حضرت قبله عالم رضی الله تعالی عنه که بدرجه غایت التقا
داشتند تا یک گهنٹه تمام تنها شده او را بیعت کردند و وظیفه فرمودند بعد از ان حضور
حضرت خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه فرمودند که چون حضرت خلیفه صاحب نانوواله رضی الله
تعالی عنه وصال کردند مولوی نور محمد صاحب را نهایت ضغطه غم رسید و چون حضرت قبله
عالم رضی الله تعالی عنه وصال کردند آن آتش غم و الم دو چندان ملتهب و مشتعل گردید بعد
از ده دوازده سال مولوی صاحب بر عرس شریف حضرت قبله عالم رض رفت چون گذر ایشان
در آن قریه افتاد آن عورت خوبرو را دیدند که نهایت مرتاض شده مانند مدقوق شده بود گفت که
ای برادر بهتر شد که تو آمدی من بسیار حکایات پرسیدنی دارم چون حال خود بیان کرد

مولوی صاحب حیران شده گفت که اے خواهرم این حکایات که تو می پرسی مرا بالکل
از آنها خبرے نیست از من بالاترانند حضرت قبله سلطان الاولیا رضہ حیات اند ترا
به جناب ایشان خواهم برد هرگاه از عرس حضرت قبله عالم مراجعت کرد آن عورت
را همراه کرده بحضور حضرت سلطان الاولیا رسانید آنحضرت قبله نیز تا یک گھنٹه و یر بادے
خانگی فرمودند چون بیرون بیرون آمد تد گریان بودند و می فرمودند که سبحان اللہ که
کسے که یک گھنٹه بحضرت قبله عالم پیر من صحبت کرده است باین مرتبه رسیده است
بعد ازان حضور حضرت خواجه ابقاه اللہ تعالیٰ ببقایهٖ فرمودند که مولوی نور محمد
صاحب بوجودیکه از حضرت قبله صاحب الروضه رضہ اجازت بیعت نیز داشت
مگر در دل میتر سید و مرید کم میگرفت تا که از حضرت مولوی عبد الصمد صاحب احمد پوری
خرقه خلافت حاصل کرد آنگاه مریدان بسیار کرده است و قصه خلافت گرفتن او
این طور است که حضرت مولوی عبد الصمد صاحب را عادت بود که چون بر عرس شریف
حضرت قبله صاحب الروضه سلطان الاولیا رضی اللہ تعالیٰ عنه می آمدند گرد روضه
مطهره طواف میکردند و از جوش تمام ہا ہا می نمودند و رقص می کردند و درین حالت مغلوبیت
گاه گاه در حوض نیز غوطه می زدند و جامهارا شپلیده باز طواف و رقص شاغل میشدند
پس روزے درین حالت بود که در حوض غوطه زده بیرون آمدند و پیراهن را از بدن خود
برآورده مولوی نور محمد صاحب را پوشانیدند و فرمودند که اے مولوی با وجود آنکه از جناب
حضور حضرت قبله سلطان الاولیا صاحب الروضه رضی اللہ تعالیٰ عنه اجازت
بیعت داری چرا مردم را مرید نمی کنی اکنون بلاخوف مردم را دست بده و مرید بکن
بعد ازان لختے سخن در درازی اعمار مشائخ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنهم افتاد یکے از حضار

مجلس عرض کرد کہ قبلہ گویند کہ صاحب کتاب بحر المعانی سہ صد سال عمر داشتند حضور
خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ اینچنین نیست مرا چنین یاد می آید کہ عمر شریف حضرت
ایشان یک صد و چہل سال است یا قدرے کم بیش ازان آنگاہ فرمودند کہ سید
جعفر مکی پدر عالی قدر حضرت سید محمد صاحب بحر المعانی قدس سرہما تشریف مکہ شرفہا
اللہ تعالی تعظیما و تکریما بودہ است و این سید جعفر را عمے بود سید عون نام کہ با سید جعفر
جنگ و نبرد کردہ غالب گشت پس سید جعفر از مکہ معظمہ کوچ کردہ در ہندوستان
رسید بعد مدتے سپہ سالار صوبہ دہلی شریف گردید چون حضرت سید محمد شش سالہ شدند
روزے سید جعفر دست اوشان گرفتہ بہ جناب امام العارفین سند الواصلین حضرت
خواجہ شیخ نصیر الدین محمود چراغ دہلی رضی اللہ تعالی عنہ بردہ بیعت کنانید و عرض
کرد کہ این پسر خود را غلام حضور کردم و برائے ملازمت خدمت گذاری بجناب حضور
سپردم بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ حضرت سید محمد
صاحب قدس سرہ بیست و دو سال شرف صحبت حضور شیخ خود حضرت خواجہ
چراغ دہلی رض حاصل نمودہ اند و درین مدت سہ کار ذمگی ایشان بود ہمیشہ میکردہ اند
یکے چراغ صومعہ افروختن دوم وضو کنانیدن شیخ خود را سوم کلوخ استنجا در خلا
نہادن بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ حضرت سید محمد
بن جعفر مکی قدس سرہ فرمودہ اند کہ ہر کلوخ استنجا را اول بر رخسار خویش میمالیدم چو بکہ
نرم شدے و رخسار را نخراشیدے آنگاہ بجائے خود رسیدا شتم بعد ازان حضور
خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ و نفعنا و ایاکم بالقائہ فرمودند کہ این حضرت سید محمد [illegible]
از عظمائے مشائخ روزگار است و کثیر الدعوی است و از [illegible] مشتاقان شیخ کامل

بفرمان حضور پیر خود خرقہ خلافت یافتہ اند بعد ازان فرمودند کہ ذالک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم بعد ازان یکے حضار مجلس عرض کرد کہ قبلہ گویند کہ این حضرت سید محمد جعفر مکی صاحب قدس سرہ یکے صحابی را از اصحاب رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم نیز ملاقی شدہ اند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ آرے کہ حضرت صفوان بن تمیمی را رضی اللہ تعالی عنہ کہ در غار کوہے نشستہ بودند دیدہ اند و ملاقات کردہ و خرقہ خلافت حاصل نمودہ اند مگر این حکایات از عالم باطن است بعد ازان شخصے عرض کرد کہ قبلہ این حضرت صفوان رضی اللہ تعالی عنہ نیز در آن سہ صد و ہشتاد شیخ داخل اند یا نہ فرمودند آرے داخل اند بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ مشائخ کرام صابریین نیز اعمار دراز یافتہ اند مگر بعض مورخین صابریین غلط ہم نوشتہ اند چنانچہ صاحب اقتباس الانوار از سیر الاقطاب نقل آوردہ کہ سلسلہ حضرت خواجہ قطب جمال ہانسوی رضی اللہ تعالی عنہ بدعاے شیخ جلال پانی پتی صابری جاری گردیدہ و آن چنان است کہ وقتے خواجہ قطب جمال ہانسوی رضی اللہ تعالی عنہ بیمار بودند و وصال ایشان قریب بود کہ خادمے را فرمودند کہ امروز در فلان سرا جوانی مسافر بدین شکل و حیلہ تازہ وارد شدہ است او را نزد من حاضر کن خادم رفت دید کہ یک جوان سوداگر بدان شکل و شباہت کہ حضرت قطب جمال ہانسوی بآن اشارت کردہ بودند نشستہ است و آن جوان شیخ جلال الدین پانی پتی بود پس خادم او را نزد حضرت خواجہ قطب جمال حاضر آورد خواجہ فرمودند کہ اے شیخ جلال الدین دعا کن کہ سلسلہ من از اولاد من جاری شود پس اوشان دعا کرد از آنست کہ سلسلہ جمالیہ

جاریست بعد ازان فرمودند که صاحب اقتباس الانوار این روایت سیر الاقطاب
را رد کرده است زیرا آنکه صریح البطلان است چراکه حضرت شیخ علی احمد صابر قدس سره
همزمان حضرت خواجه قطب جمال ہانسوی ہم عمر خود تمام کرده رفتند و شیخ شمس الدین
ترک پانی پتی نیز گذشتند و عمر شیخ جلال پانی پتی هشتاد سال در کتب صابرین مرقوم
است و نیز گویند که ده سال از عمر خود حضرت مخدوم جهانیان اوچی خلیفہ حضرت چراغ
دهلی را نیز داده اند پس این قول چگونه صحیح آید که شیخ جلال الدین پانی پتی زمانه شیخ
جمال الدین ہانسوی رضی الله تعالیٰ عنه را دریافته باشد آرے اگر عمر ایشان صد سال
بودی آنگاه قول سیر الاقطاب قابل اعتبار شدے اندرین اثنا شخصے عرض کرد که قبله
جاری شدن سلسله جمالیه بدعاے شیخ جلال پانی پتی قدس سره چگونه شد که نسبت
نظامیه دارند اگر نسبت صابریه داشتندے قولش درست بودی حضور فرمودند
چون حضرت خواجه قطب جمال ہانسوی وصال کردند آن ام المومنین حضرت برہان الدین
را که هفت ساله بودند برداشته بخدمت جناب شیخ شیوخ العالم گنج شکر رضی الله
تعالیٰ عنه رسیده بیعت کنانیدند و حضرت شیخ شیوخ العالم همانوقت خواجه
برہان الدین را بشرف بیعت مشرف کرده خرقه خلافت هم پوشانیدند فرزند ایشان
حضرت خواجه قطب الدین منور را قدس سره خلافت از جناب حضرت سلطان
المشائخ رضی الله تعالیٰ عنه عطا گردیده است بعد ازان سخن در حسن پرستی
افتاد یکے از حضار مجلس گفت که نزد من از تمام جهان دو چیز عجیب و برگزیده اند یکے
سماع و دوم حسن پرستی حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقائه ونفعنا وایاکم ببقائه فرمودند
که بیشک سماع متفق علیه مشائخ کرام است مگر حسن پرستی که آن تنقیح [illegible]

آن نشنیدی مصرع

کہ این حظ النفس ست و آن قوت جان

چون در حسن پرستی خالی بودن از حظ النفس مشکل است ازان سبب مشایخ کرام
انکار کردہ اند بعد ازان آن شخص باز دست بستہ عرض گذارش کرد کہ قبلہ شیخ
اوحد الدین کرمانی و شیخ فخر الدین عراقی رضی اللہ تعالی عنہما چرا حسن پرستی کردہ اند حضور
حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ ہر شیخ ہستند و موصوف یکے شیخ
احمد غزالی کہ حسن پرستی کردہ اند بعد ازان فرمودند کہ سماع فی حد ذاتہ پاک و حلال
است آنچہ بہ نسبت سماع حکم حرمت دادہ اند سبب لوازم آن است کہ چون اہل
تنعم و دولت مندان در سماع شراب خواری کنند و غنا و دف و لہو و لعب بازی و
خرافات و حاضر شدن عورات و امردان وغیرہ اینہا می باشد پس حکم حرمت سماع دادہ
ورنہ فی الاصل سماع پاک است و چون مشایخ کرام علیہم الرضوان این اشیاء منہی عنہا
را دور کردہ اند سماع با تعلق حالت خود کہ پاکیزگی و حالت است باز آید بعد ازان
آن شخص دیگر عرض کرد کہ قبلہ چون شیخ اوحد الدین کرمانی علیہ الرحمۃ در مجلس سماع وجد
و رقص آمدندی پیراہن از سینہ امردان بالا برداشتہ سینہ خود را بسینہ آنہا مالیدند
حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند آرے این چنین است بعد ازان
ہمان شخص عرض کرد کہ قبلہ شنیدہ دارم کہ حضرت شیخ فخر الدین عراقی رضی اللہ تعالی عنہ
امردان را سجدہ می کردند حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ سجدہ
نمی کردند بلکہ بر پائے امردان خوبرویان می دادند و چشمان بر پائے
ایشان می مالیدند چنانچہ بارے از مصر بطرف شام روانہ شدند بادشاہ مصر

طرف صوبہ شام نوشت کہ حضور پیر من آن طرف می آیند با دسپ تمام پیش آئی و تعظیم عظیم کنی چون شیخ قریب شام رسیدہ والی شام جہت استقبال ہمہ امرائے و دیگر مخلوق بسیار پیش آمد پس آن باشاہ حسین و خوبرو بود بخدمت شیخ مشرف شدند نظر شیخ بر آن پسر افتاد از سواری فرود آمدہ بر پایش بوسہ دادن شروع کردند ہر کس حیران شدہ باستاد بروے یک دیگر میدیدند و زیر لب می گفتند کہ اینچہ حال است بعد ازان حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حضرت شیخ شمس الدین تبریزی قدس سرہ نزد شیخ اوحد الدین کرمانی قدس سرہ رفتہ رسیدند کہ در چہ مشغولی گفت ماہ را در طشت آب می بینم شیخ شمس الدین گفت کہ اگر دنبلے بر گردن نداری چرا بر آسمانش نمے بینی حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہ فرمودند کہ شیخ اوحد الدین کرمانی قدس سرہ اشارہ کردہ اند بعد ازان فرمودند کہ حضرت روزبہان بقلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرمودند باید کہ در مجلس سماع امارد حاضر باشند گر دیگر ہمہ مشائخ کرام انکار کردہ اند وگفتہ اند کہ قول شیخ روزبہان فتوی علیہ نیست تا کہ دیگران بر عمل نمایند بلکہ صرف برای ذات ایشان است بعد ازان فرمودند کہ مراد از امارد کہ در قول شیخ روزبہان بقلی واقع شدہ آنست کہ قوالان بے ریش و خوش آواز در مجلس سماع حاضر باشند نہ مطلق امردان مراد است آنگاہ فرمودند کہ کاربکان بر قیاس خود مگیر بعد ازان فرمودند کہ مخدوم کریم حیدر اوچی خلیفہ حضرت صاحب حضرت محبوب الہی رضہ روزے در خانہ خویش در وظیفہ شاغل بود و در خانہ برادرش مخدوم نوبہار کہ ناسما ہم بسیار بود طائفہ لولیان می سرایند و مخدوم کریم حیدر صاحب را آواز ایشان رسید ذوقے پدید گشت آنگاہ بارے بخدمت حضرت صاحب رسیدند از حضور

این معامله عرض کرد حضرت صاحب فرمودند که مخدوم جیو از اصوات عورات پرهیز
باید کرد بعد ازان فرمودند که حافظ غلام رسول صاحب سکنه چاچڑان شریف که
شخصے مرتاض و سالک بود و تجرید و زهد بآن درجه رسانیده که چهل سال شبانه روز را دو روغن
هم بر موئے سر و ریش نه مالید و از عالم خانگی جدا مانده و جامه پشمین که آنرا دسته میگویند
میپوشید و استغراق آن قدر داشت که اگر در نماز عشا بحالت رکوع مستغرق شدی
تا صبح استاده بودی علیٰ هذا القیاس در سجده پس آن حافظ صاحب روزے از زنے
هیر اسمیه آن هم همچون حافظ دسته پوش بود و زیورها گزینداشتے اشعار چند سرائید و ایشان
شنیدند حضور حضرت فخر العالم شیخ ما رضی الله تعالیٰ عنه خبر شد نهایت در غصه
آمدند چون حافظ صاحب بخدمت جناب حضرت میان صاحب قبله مشرف شد
اگرچه حضور حضرت میان صاحب تعظیم او هم کردندے که استاد بود مگر تاهم اینقدر
گفتند که حافظ جیو تو مرا چه مقرر کردے من ازان ملایان هستم که شیخ منصور را بر دار
کرده بودند بعد ازان حضور حضرت خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقاه فرمودند که مشتبهات
شرعی همچون احاطه خارخس است گرد زراعت پس کسے که احاطه را چرد زراعت
را بطریق اولیٰ چرد بعد ازان همان شخص عرض کرد که قبله بدیدن آدمی خوبرو دل
هر کس را کشش می گردد حضور فرمودند آرے چه مشایخ کرام و چه دیگر انام هر کسے را دل
میخواهد که خوبرو آدمی را می بیند چنانچه حدیث شریف اطلبوا الحاجات من
حسان الوجوه مگر یکبارگی ذلیل الحال و تباه شده و بنال او گردیدن این امر محل
خطر واست نه بوم است وے باز عرض کرد که قبله حضور خود بدولت فرموده
بودند که حضرت سلطان المشایخ را چون قبض روے نمودے بدیدن سید حسن بسط حاصل

شدے حضور حضرت خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ آنچہ گفتہ ام بجا است
کہ سید حسن صاحب را فرزند ہم می خوانند و بدیدنش قبض نیز بہ بسط تبدیل می شد
مگر این ہم از من بپرسید کہ سن حضرت سید حسن چہ بود عرض کردہ شد کہ بیست و سہ سال
داشت فرمودند پنجاہ سالہ بود بعد ازان حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند
کہ چون حضرت قبلہ عالم مہاروی غریب نواز رضی اللہ عنہ از جناب حضرت مولانا صاحب رضی اللہ عنہ
خرقہ خلافت پوشیدہ آمدند تا مدت شش سال ہر کرا دست بیعت میدادند ہمدران
لحظہ نور در دلش پیدا شدے قضا را ازان میان از کسی حرکت ناشایستہ و زنا
واقع شد پس حضرت قبلہ عالم رضی اللہ عنہ میفرمودند کہ اگر کسے از یاران ما بے اعتباری
نکردے تا قیامت این معاملہ تنویر قلب بمجرد مرید شدن جاری ماندی بعد ازان
نماز عشا بجماعت خواندند این بندہ با جماعت ہمراہ غلامان حضور گذاردہ بر وثاق خویش
برآمد و حضور حضرت خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا و ایاکم ببقائہ آنجا بیاد خدا
مشغول ماندند الحمد للہ علیٰ ذالک مقبوس سی و سیوم بوقت عصر روز سہ شنبہ
بتاریخ ششم از ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہاردہم ہجری المقدس دولت پابوس
و زیارت حضور حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست حاصل
گشت حضور حضرت خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ نماز عصر بجماعت گذاردند
بندہ نیز بہ پہلوے حضور انور دران جماعت داخل بود چون از نماز فارغ شدند
از بنگلہ بیرون خرامیدند یک صاحب نصرانی بر دروازہ فیض آوازہ استادہ
بود کلاہ از سر برآوردہ پیشگاہ حضور بے نیاز سلام بجا آورد و عرض کرد کہ ضعف
بصارت دارم ازان سبب از نوکری علیحدہ کردہ اند کسے از خدام عرض کرد این

می نماید چیزے خیرات میخواہد فرمودند این چنین مردم را چہ چیز داده میشود خادم عرض کرد کہ دو سہ روپیہ حضور فرمودند بدہید بداوند بعد ازان سہ بگھی تیار شده بفرمان حضور حاضر آوردند پس بر بگھی سوار شدند و دو سہ خدمتگاران خاص را نیز ہمراہ خویش سوار کنانیدند آنگاه بطرف باقی دو بگھی نظر نموده دیگر غلامان و خادمان کہ دست بستہ حاضر بودند برائے ہر کہ ارشاد شدے وے سوار شدے این بنده کمتر نیز در مقام بمقدار خود استاده بود و در دل خیال کنان کہ این بگھیان برائے خاص غلامان آمده اند من از خاصان بجائے خود بلکہ از عوام ہم نیستم مرا کجا ہمراه برند ہمین کہ برائے بنده نیز ارشاد صادر شد کہ بر بگھی سوار شود سوار شدم بعد ازان فرمودند ہر کہ امروز سوار شود دیگر روز وے را ہمراه نخواہیم برد پس اکثر مردم سوار شدند بعض نشدند بگھیان بطرف چھاؤنی ملتان روانہ کنانیدند در جائے رسیدیم کہ باغ رعنا رنگارنگ و گلبن ہائے بوقلمون و گلہائے گوناگون دیدیم کمال فرحت و ذوق رسید کہ در ہر گلبن و گل منظر دیگر عجیب بنظر می آمدند و از ہر منظر تجلی دیگر غریب ظاہر جلوه گرمے گردید بعد ازان بگھیان بطرف بنگلہ ہا و مکانات عمده و رنگین و بازار چھاؤنی روانہ نمودند ہنگامہ مردم کہ چیز اشیا میخریدند دیدیم فرحت و لذت روحی بے نہایت رسید از ہر جا کہ سہ بگھیان پے در پے میدویدند مردم از کار رفتہ بہ نظاره جمال باکمال حضور حضرت خواجہ القاه الله تعالیٰ ببقائہ کہ ہیکل نور مجسم بود حیران و والہ چشم کشاده می استادند چہ نصاریٰ و چہ ہندو و چہ مسلمان چہ مرد و چہ زن چہ صغیر و چہ کبیر ہر کہ در ہر کار یکہ بودے دست از کار کشیده حیران و نگران شدے و مردم مے پرسیدند کہ این پیکر نور غارت حور بدین شوکت و حشمت محبوب

جاذب القلوب از کجا آمده است باوجود عدم تعارف مردم از هر طرف دو دست بسته
سرنگون میشدند نیاز و کورنش بجا می آوردند در بازار چهانو تی بر دکانے بنگھی را ایستانیدند
ازان دکان وارچپند بوتل لیمونیڈ که آبی است ترش قاطع صفرا و ہاضم طعام خرید
نموده خود بدولت هم نوشیدند و دیگر همه غلامان همراهیان را نیز نوشانیدند بعد ازان
بر بنگله مسکن خویش باز آمدند نماز مغرب با جماعت گذاردند بنده نیز در آن جماعت بود
آنگاه سبحه در دست حق پرست کرده باوراد معموله شاغل شدند گاه بحضار روزوار نیز
محاورات میکردند شخصے هندو ولیو کرڈاک خانه که پیشتر نیز بخدمت حضور پرنور تعارف
پیدا کرده بود بیامد و قدم بوس حاصل کرده به نشست از وے عقائد مذہب وے
پرسیدند دندہش چیجبو بود عرض کرد که قبله این مذہب ما کہنه است در ششم صدی
پیدا شده همه اہل این مذہب خود را پوشیده آمدند اکنون این مذہب قدرے شیوع
یافته بظهور پیوسته است عقیده اہل این مذہب این است که خدا عزوجل را وحده
لاشریک دانند خیالات ایشان همچون خیالات صوفیان محمدیان موحدانه است
بت پرستی را کفر و ضلالت میدانند پیروی و متابعت دو پیغمبران می نمایند یکے
حضرت محمد علیه الصلوٰة والسلام که آنحضرت را پیغمبر حق و رسول خدا میدانند و دوم
سری کرشن جی صاحب را نیز رسول و نبی برحق میدانند و قرآن شریف را در
شاستر ترجمه کنانیده اند و زمره تلاوت آن می سازند بعد ازان وقت نماز عشا
آمده بود حضور حضرت خواجه القاه الله تعالی ببقاء از وظیفه فارغ شده پرسیدند آن چیجو
مذہب وغیره لائق قبول نمی شود این بنده عرض کرد که قبله این چیجوان مسلمانان باشند
یا نے حضور حضرت خواجه القاه الله تعالی ... فرمودند که شرعا مسلمانان ...

عرض کردم موجدان اند فرمودند موجدان این لفظ بزبان دُرفشان بود بیشتر هیچ نفرمودند
مگر اقامت گفته شد در نماز شاغل شدند بنده نیز به پہلو حضور در نماز مشرف شد
مقبوس سی و چہارم [۳۴] بوقت عصر روز چہار شنبہ بتاریخ ہفتم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ
صد و چہاردہم ہجری المقدس دولت پاے بوس و زیارت حضور حضرت اقدس کہ عبادتے
وسعادتے فاضلتر ازین نیست میسر شد این وقت حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ
تعالیٰ ببقاہٖ ونفعنا وایاکم بلقائہٖ قواعد شاستر و گرمکھی و انگریزی خود بدولت نوشتہ خدام
خاص را مے آموختند زیرا آنکہ حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہٖ را علم لدنی
حاصل است و جمیع علوم جہان را منبع و مصدر ہستند کہ ینابیع حکم و حقائق و معارف
و اسرار ہر علم از وجود مسعود حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ جاری میشدند بعد ازان
برخاستند و نماز عصر با جماعت ادا ساختند مقبوس سی و پنجم بوقت عشا شب پنجشنبہ
بتاریخ ہشتم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہاردہم ہجری القدس دولت پابوس
و زیارت حضور حضرت اقدس کہ عبادتے وسعادتے بہتر ازین نیست حاصل گشت حضور
خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہٖ ونفعنا وایاکم بلقائہٖ سبحہ در دست حق پرست کردہ وظیفہ
میخواندند و گاہ گاہ بجواب سوال حاضرین نیز میپرداختند اندرین اثنا جوانے راہی
در شارع عام میرفت و خیال گا ٹمن میسرائید آوازش بگوش حق نیوش حضور خواجہ
البقاہ اللہ تعالیٰ ببقاہٖ رسید فرمودند کہ خیال گا ٹمن اختراع کردہ شدہ از حضرت
منشی غلام حسن صاحب ملتانی است چنانچہ خیال جہلہ ابداع نمودہ از سید میرن
شاہ است یکے از حضار عرض کرد کہ میرن شاہ اکنون ہم است من او را دیدہ ام
پیر شدہ موے سر و ریش بحنا سرخ کردہ در بہاولپور میباشد بعد ازان یکے از حضار

مجلس عرض کرد کہ قبلہ قاضی صاحب خانپوری نسبت ارادت بہ کدام دارند فرمودند
قاضی محمد عیسی علیہ الرحمۃ مرید جناب حضرت خواجہ محمد جمال ملتانی اند و اجازت بیعت
نیز ازان می داشتند مگر خلافت پختہ از حضرت خواجہ خدابخش خیرپوری رضی اللہ تعالی
عنہ دارند اندرین اثناء یکے از حضار عرض کرد کہ قبلہ یکے قاضی محمد عیسی را چہ بلکہ ہمہ
خلفاے آنحضرت را خلافت از حضرت خواجہ خدابخش خیرپوری قدس سرہ است
حضور فرمودند آرے سید بلند شاہ صاحب سکنہ جھکڑان و سید محمد شاہ رنگیلہ و مولوی
حامد صاحب فتح پوری چند راٹھی والہ و مولوی محمد موسی ملتانی و منشی غلام حسن ملتانی
این ہمہ خلفاے حضور حضرت حافظ محمد جمال رضی اللہ تعالی عنہ از حضرت صاحب
خیرپوری نیز خلافت یافتند و سید صدیق محمد ابن سید محمد شاہ رنگیلہ مرید حضرت
حافظ صاحب بود و خلافت از جناب حضرت صاحب خیرپوری حاصل کردہ است
بعد ازان فرمودند کہ حضرت خواجہ خدابخش خیرپوری مریدان بسیار کردہ اند
ملتان و گرد نواحش و خیرپور و سوادش ہمہ از مریدان ایشان ہستند بعد ازان
فرمودند کہ چون بر عرس مبارک پیر خود در ملتان شریف می آمدند از کثرت مرید کردن ایشانی
پتاسہ ہاے در ملتان خرچ شدہ دستیاب نہ شدی و مرید شوندگان پتاسہ ہا خریدہ
نذر میگذارند و تقسیم مینمودند اگرچہ ہندوان ملتانی چند مدت پیش تشریف آوری
حضرت ایشان در ملتان در پتاسہ ساختن میپرداختند و انبارہا تیار کردہ می نہادند
تاہم صرف میشدند بعد ازان فرمودند کہ مولوی گل محمد ملتانی نیز خلیفہ حضرت
حافظ صاحب بود مگر حالش سلب شدہ بود قصہ اش اینطور است کہ حضرت
خواجہ خدابخش خیرپوری خلیفہ جانشین جناب حضرت حافظ صاحب [illegible]

بوونند بلکہ کلید فقر حضرت حافظ صاحب ایشان بودند کہ ہمہ اسرار فقر و کمالات حضور
حضرت حافظ صاحب از ایشان ظہور یافتہ پس عرس کردن نیز بدمہ ایشان بود
تا بودہ اند عرس حضرت حافظ صاحب ایشان میکردند بارے بہ تقریب عرس
در ملتان شریف آمدند و دیگر ہمہ خلفاے حضور حضرت حافظ صاحب نیز موجود
بودند مگر بعد از حضرت صاحب خیرپوری از ہمہ خلفاے بزرگتر مولوی گل محمد بود
پس حضرت صاحب خیرپوری در خانہ مولوی گل محمد رفتہ اور اگفتند کہ من نزد تو
آمدہ ام کہ آنچہ از جناب حضور حضرت حافظ صاحب رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر من
عطا و امداد شدہ ترا امید ہم وے رعونت کردہ گفت کہ در خانہ خود بنہ جلوہ گری خود
مرا نہ نمار خصت خواجہ پیر خود بکسے حاجتے ندادہ است شمارا صرف پیر برادر
و اولی و بہتر میدانم و پس حضرت ایشان رنجیدہ خاطر و خشمناک شدہ برخاستند
و روانہ شدند و حضرت ایشان اگرچہ بدرجہ کمال حلیم و رحیم بودند مگر چون گاہے کہ بر کسے
خشم و غضب آمدی برگشتے پس باین حالت پر خشم و جلالت بر مزار پر انوار حضرت
خواجہ حافظ صاحب حاضر رسیدہ یک جوان را از قوم خود کان کہ مرید بودند گفتند
کہ بندوق برداشتہ درینجا استادہ باش و قتیکہ گل محمد بیاید او را بندوق بزن بعد از ان
حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ پیش ازین واقعہ مولوی گل محمد
خیال داشت کہ روضہ جناب حضرت حافظ صاحب رضی اللہ تعالیٰ عنہ وے
بنا کناند لیکن چون این ناشایستگی بہ نسبت حضرت صاحب خیرپوری قدس سرہ
از وے صادر شد روضہ حضرت اوشان نیز حضرت خواجہ خیرپوری بنا کنانیدند
و بعد ازین روز کہ موے گل محمد بخدمت حضرت خیرپوری بے ادبانہ سخن گفتہ معاملہ

وے در حضیض تباہی افتاد حالش مسلوب گردید خصال ذمیمہ و افعال ردیہ وے
از حد زائد فزودند چنانچہ نخستین این بود کہ مردم نزدش ہزاران روپیہ نقدی مالیہ امانت
گذاشتہ بودند ازان انکار کرد کہ کسے نزدم امانت نداشتہ چون این مال مغصوب
بسیار بدستش آمد تمام لولیان پیش خود میرقصانید و بر زبان خود روپیہ داشتہ یکے را
از لولیان گفتے کہ بیا و تو نیز بزبان خود این روپیہ برداشتہ برو و در آخر عمر کہ فرتوت شدہ
بود از حرص شہوت نفسانیہ گفتے کہ دختر دوازدہ سالہ باشد کہ من او را نبرے کنم
بعد ازان یکے از حضار عرض کرد کہ قبلہ حضرت صاحب خیرپوری کہ براے مولوی
گل محمد جوانی را مقرر نمودہ استانیدہ بودند سنت پیر خود ادا کردہ اند حضور فرمودند آرے
دیگر از حضار عرض کرد آن چگونہ است فرمودند کہ قاری عزیز اللہ صاحب و قاری صبغۃ اللہ
صاحب کہ ہر دو برادران خلیفہ حضور شیخ المشارق والمغارب خواجہ خواجگان قبلہ عالم
مہاروی رضی اللہ تعالی عنہ ہستند قاری عزیز اللہ صاحب یکے از کملین بودند و قاری
صبغۃ اللہ صاحب نیز درویش بودند و در علم ظاہری تبحر تمام داشتند یک صد و ہشتاد
نفر طالب العلم خدمت ایشان کتب درسیہ میخواندند و متشرع و زاہد و متقی بودند و ہر دو
برادران در تمام عمر خود گاہے سماع نشنیدہ اند و حضرت قبلہ عالم نیز سماع کم و اندک
مے شنیدند خلفاے خود را امر بشنیدن سماع می فرمودند و خود بدولت نفرت می نمودند
اگر گاہے کہ اتفاق شنیدن سماع افتادی صرف برعایت اداے سنت سینہ پیران
عظام رضی اللہ تعالی عنہم داخل مجلس سماع گردیدہ می شنیدند پس چون حضور حضرت
قبلہ عالم رضی اللہ تعالی عنہ وصال فرمودند بروز تاریخ عرس حضرت خواجہ ما صاحب
الروضہ رضی اللہ تعالی عنہ و حضرت محمد سلیمان تونسوی رضی اللہ تعالی عنہ

حضرت خواجه محمد جمال ملتانی رضی الله تعالی عنه و دیگر خلفاے اہل صفا حضرت قبله عالم نیز حاضر شدند مجلس سماع بر دروازه خانقاه حضور شروع کردند اندرین اثناے قاری صبغة الله صاحب بجوش تمام برخاست و گفت که اینچه بدعت است که بر مزار حضور شیخ شروع کرده اید به بینید که سرودہاے شمارا خورد خورد میکنم پس همه طالبان راهمراه کرده و در دست هریکے چوبدستے داده مع همه طالبان تکبیر الله اکبر گویان بطرف اہل مجلس سماع روانه شدند کسے از اہل مجلس هیچ نگفت مگر حضرت حافظ صاحب رح فرمودند که زود ترمرا بندوق بدهید که چون قاری صبغة الله پاے خود در صفه مجلس بنهد دیرا بندوق خواهم زد اما قاری صاحب تا دروازه صفه رسیده باز گردید و خاموش شده بنشست مقبوس سی و ششم بوقت عصر روز خمیس ششم از ماه ربیع الثانی سال سیزده صد و چهار دهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضور حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست میسر شد حضور حضرت خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم ببقائه منزل قرآن شریف میخواندند چون از تلاوت قرآن شریف فارغ شدند قطعه عبارت از تفسیر عرائس البیان فی حقائق القرآن للشیخ الکامل ابی محمد روزبهان ابن النصر البقلی الشیرازی المتوفی فی سنة ستة و ستین من الهجرة که بر پرچه کاغذ نوشته پیش کردم و استفسار نمودم که قبله حضرت شیخ واسطے رض چرا جرات کرده بر وصول حضرت ابی یزید بسطامی رضی الله تعالی عنه حکم توهم کرده است حال آنکه حضرت ایشان مقتداے مشائخ کبار اند و از باقی عبارت تفسیر نیز استدعا بیان معانی نمودم پس آن عبارت را از اول تا آخر دو بار دیدند و فرمودند سبحان الله ۵

روزبہان فارس میدانِ عشق		فارسیان را شہ ایوان عشق

بعد ازاں رخ مبارک بطرف این بندہ آوردہ از اول تا آخر ترجمہ کردند و آن عبارت
تفسیر و ترجمہ کہ حضور کردہ بودند این است قال اللہ تعالیٰ سبحانہ - ان یتبعون
الا الظن وما تھوی الانفس یا عاقل احذر مما یغوی اھل العزت
باللہ من الاشکال المخابیل التی تبدوا فی غواشی ادمغتھم وھم
یحسبون انھا مکاشفات الغیوب ولوارد ات القلوب ویدعون
انھا عالم الملکوت وانوار الجبروت وما یتبعون الاھوسات انفسہم
ومخاییل شیاطینھم التی تصور عندھم اشکالا وتمثلا ویزینون
لھم انّھا الحق والحق منزہ عن الاشکال والتمثال وایاك یا صاحبی
وصحبۃ الساوسین المجاھلین بالحق الذین یدعون فی زماننا
بمشاھدت اللہ مشاھدۃ حق للاولیا ولیس بمکشوفۃ للاعداء
قال الجنید رأیت سبعین عارفا قد ھلکوا بالتوھم توھموا
انھم عرفوہ وھو قولہ ان یتبعون الا الظن وقال الشبلی من
تحقق فی حقیقۃ الحق فھو نفس الحقیقۃ لان اللہ تعالیٰ یقول
ان یتبعون الا الظن افھم یا صاحبی ان اشارت حقیقۃ ھذھا
الآیۃ تاول الی الکل اذا الکل معزولون عن ادراك حقیقۃ الحق وما
ادرکوا فھو اقدارھم وجل قدر الحق عن اقدارھم وادراکھم
قال اللہ سبحانہ وتعالیٰ وما قدروا اللہ حق قدرہ ولذلك
اجترء الواسطی فی حق سلطان العارفین ابی یزید بسطامی قدس سرہ

بقوله كلهم ما اتوعلى التوهم حتى ابويزيد مات على التوهم ترجمه

اے دانا ترین از انچه اغواه داده شده اند بعضے آنکسان که عند الله اہل عزت ہستند و
آنچنین که سبب اغواے آنہا شده از اشکال خیالیه آنہا ست که ظاہر شده است در
پرده ہاے دماغ ہاے ایشان و پندارند که بدرستی آن اشکال مکاشفات غیبیه
اند و از عجائب دلہا است و دعوی میکنند اینکه بدرستی آن عالم ملکوت است و انوار
جبروت حال این است که تابع نمے شوند مگر ہوسہاے نفس خود ہا را و تخیلات
شیاطین خود ہا را آنکه تصویر کرده شدند آن ہوسات نزد ایشان از روے اشکال و تمثال
زینت میدہند شیاطین براے تابعین خود اینکه بدرستی آن حق است حال آنکه حق
منزه و پاک است از اشکال و تمثال نگہدار اے یار من خود را از صحبت کسانیکه
مکار اند و غدار و جاہل و بیخبر اند به حقیقت حق آنانکه دعوی کنند در زمانه ما مشاہده خدا
عزوجل مشاہده حق ثابت است و مختص است براے دوستان و نیست امر مکشوف
براے دشمنان گفت شیخ جنید رضی الله تعالیٰ عنه دیدم ہفتاد عارف را که تحقیق
ہلاک شده اند ہمه بتوہم یعنی وہم کرده اند اینکه بدرستی آنہا دانستند او را و قول
حق سبحانه خبر میدہد اینکه تابع نمے شوند مگر گمان را و شیخ شبلی گفت کسیکه تحقیق
کند در حقیقت حق پس آن نیست نفس حقیقت زیرا آنکه بدرستی خدا تعالیٰ میفرماید
تابع نمے شوند مگر گمان را فہم کن اے یار من بدرستی اشارت حقیقت این آیت تاویل
کرده شده است طرف کل زیرا آنکه کل معزول ہستند از درک کردن حقیقت حق و آنچه
درک کردند پس آن اندازه آنہا ست و برتر است قدر حق از قدر آنہا و ادراک آنہا
فرمود حق سبحانه و تعالیٰ وما قدروا الله حق قدره و ازین سبب

جرات کرد شیخ ابوبکر رض واسطی رض در حق سلطان العارفین ابی یزید بسطامی رضی اللہ
تعالی عنہ بقول خود کہ ہمہ مردہ اند در توہم تا آنکہ ابویزید مرد بر توہم بعد ازان فرمودند
کہ اول آیت قرآن شریف است ازانجا تا قول حضرت شیخ شبلی رضی اللہ تعالی عنہ
بیان حال آن کسان است کہ در دام اغوائے شیاطین آمدہ اند و تابودہ اند ازین دام
خلاصی نیافتہ نعوذ باللہ من ذلک و از قول شیخ شبلی تا قول شیخ ابوبکر واسطی رضی اللہ
تعالی عنہما بیان واقع است کہ بیشک کنہ ذاتی حق مطلق مدرک و مشہود کس نیست
و از قول شیخ واسطی رض تا آخر تنبیہ است مرکسانے را کہ در اغوائے شیاطین و
نمایش آنہا آمدہ مغرور شدہ اند تا بدانند کہ ہرگاہ شیخ ابویزید بسطامی رضی اللہ تعالی عنہ
بکنہ ذات حق سبحانہ نرسیدہ آنہا را چہ سر کہ بر خیالاتے کہ از حرکت شیاطین در
انظار آنہا پیدا شدہ مست گشتہ اند و این خیالات باطلہ را مشاہدہ حق دانستہ اند
بعد ازان فرمودند کہ این چنین تنبیہات و توبیخات در احادیث شریف نیز واقع
شدہ اند تا کہ ناقصان و کم حوصلگان در بادیہ گمراہی نیفتند ورنہ شیخ ابویزید رضی اللہ
تعالی عنہ از اجل واصلان و از آئمہ عرفان ہستند و بفوز حقیقی فائز شدہ بعد ازان
فرمودند کہ بعض اولیائے کرام در قید مکر شیاطین نیامدہ مگر چون از مقربان و محبوبان
حق سبحانہ و تعالی بودہ اند زود تر کید و فریب او مطلع گردیدہ بمقصود اصلی رجوع کردہ اند
چنانچہ در نفحات الانس نوشتہ کہ مشائخ چند در جائے نشستہ باہم سخن مشاہدہ میگفتند
یکے ازیشان شیخ ابومحمد خفاف بود ہر یک باندازہ حال خود حکایت کردہ شیخ ابومحمد
را گفتند شما ہم بگوئید ایشان بیان کردند کہ روزے از پیش چشم حجاب دور نمودند و
پردہا برداشتند حق را دیدم کہ بر عرش برین نشستہ است او را سجدہ کردم آنگاہ

ہمہ مشائخ باسیکے عالم محدث ملاقات کردند واورا گفتند کہ مارا حدیثے از رسول اللہ بگوئی
وے حدیثے روایت کرد کہ شیطان را عرشے است درمیان آسمان وزمین کہ ہرگاہ کسے
را در فتنہ اندازد بروی این عرش بکشوف نماید شیخ ابومحمد گریان شدہ برخاست وتوبہ ساخت
ونماز ہا را قضا کرد وہمانجا رفتہ بر شیطان لعنت کرد بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ
تعالی ببقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ فرمودند کہ حضرت شیخ ابوبکر واسطی رضی اللہ تعالی عنہ
از مشاہیر اولیا اند واز اقران واز خلفاے شیخ جنید رضی اللہ تعالی عنہ ہستند در توحید
تصوف سخن بالا میگفتند ہیچکس حانش نمے فہمید ازین سبب مردم از وے انکار
کردند از ہفتاد شہر بیرون کردہ شدہ است آخر در مرو قرار گرفتند پرسیدہ شد کہ اینجا چگونہ
آرام یافتید گفتند اینجا بعض بعض بعض شخص سخن من می فہمند بعد ازان فرمودند
کہ شیخ روزبہان بقلی رضی اللہ تعالی عنہ نیز از کبری مشائخ روزگار ہستند روزے از
سراے گذشتند از اندرون سرا شنیدند کہ مادرے دخترے جمیلہ وخوبرو را میگفت
کہ از سرا بیرون مرو تا بازار حسن تو کم وارزان نشود وخریداران تو مشتاق تر شوند پس شیخ
روزبہان درجوابش فرمودند کہ حسن کجا پنہان گردد اگر صدہا پردہ بروے کنی ہر حال
ظہور نماید ودلہاے بیدلان را ربایدا اندرین اثناے این بندہ این مصرع خواند ع

حسن نہ آنست کہ ماند نہان ٭

ہنوز این مصرع تمام نہ کردم کہ حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ مصرع
ثانیہ را ٭ گرچہ بود پردہ جہان درجہان۔ برزبان مبارک راندند۔

مقبوس سی وہفتم۔ بوقت عشا شب جمعہ نہم ربیع الثانی
سال سیزدہ صد وچہار دہم ہجری المقدس دولت پاے بوس وزیارت حضرت اقدس

عبادتے وسعادتے بہتر ازین نیست حاصل شد حضور حضرت خواجہ القاہ الله تعالیٰ بقاۂ ونفعنا وایاکم بلقاۂ سبحہ در دست مبارک کردہ اوراد مقررہ میخواندند بعد ازان یکے را از حضار مجلس فرمودند چیزنامہ بخوان کہ من بشنوم وآن چچ نامہ کتابے بودہ است فارسی در تواریخ سلاطین والنساب اقوام سندہ از سیوستان وبکھر وسکھر وروڑہی ودیگر بلاد سندہ پس وے نبندے ازان برخواند حضور حضرت خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ بقاۂ اصغا وسماع میفرمودند وتقریباً ذکر امام مہدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ افتاد حضور حضرت خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ بقاۂ فرمودند کہ کتاب اقتباس الانوار بیارید خادمے دوید واز صندوق کتب کتاب مذکورہ برآوردہ پیش حضور نہاد پس حضور سبحہ را برسر برنہادہ کتاب مذکور را اکشادند وفرمودند کہ این بادوشاہ کتاب افتادہ است انگہہ از سہ مقام ازان کتاب برخواندند یکے عبارت این است وخاتم ولایت مطلقہ عامہ عیسیٰ علیہ السلام است کہ در زمان او مہدی خواہد بود واین رواست مرقول کسے راکہ میگوید مہدی ہمین عیسیٰ علیہ السلام است وتمسک مے کنند باین حدیث کہ لامہدی الا عیسیٰ ابن مریم دوم عبارت این است آن مطلع الانوار سرمدی آن خاتم ولایت محمدی آن مجدد دین پاک احمدی امام برحق ابوالقاسم محمد بن حسن مہدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ وے امام دوازدہم است از ائمہ اہل بیت ولادتش شب جمعہ یازدہم ماہ شعبان شد خمس وخمسین و مائتین وبہ روایت شواہد النبوۃ بتاریخ ثلث وعشرین من شہر رمضان سنہ ثمان و خمسین ومائتین در سرمن رائے عرف ساحرہ واقع شدہ مادرش ام ولد بود نرجس نام وبعضے سوسن وبعضے صیقل گفتہ اند امام دوازدہم در کنیت ونام حضرت رسالت پناہ علیہ الصلوٰۃ والسلام موافقت دارد والقاب شریفش مہدی منتظر

و قایم و منتظر و صاحب زمان و خاتم ائمہ اثنا عشر است و صاحب زمان در وقت وفات پدر خود
امام عسکری پنج سالہ بود کہ بر مسند امامت نشست چنانچہ حق تعالی یحیی بن زکریا علیہ السلام را
در حالت طفولیت حکمت کرامت فرمود و عیسی بن مریم را در وقت صبی بمرتبہ بلند رسانیدہ
ہمچنان او را در صغر سن امام گردانید عبارت سیوم صاحب مرآت الاسرار از حبیب السیر نقل میکند کہ
این مقدمہ نزدیک علمای بزرگوار و فضلا رعالی مقدار بہ ثبوت پیوستہ و جمیع فرق است نبوی و تمامی
طوائف ملت مصطفوی صلی اللہ علیہ وسلم اتفاق وارند کہ ظہور مہدی بوقوع خواہد انجامید و بواسطہ حسن اہتمام و اجتہاد
آن امام عالیمقام اطراف عالم و بلاد از عدل و داد پر خواہد گردید الا آنکہ مختلف فیہ است کہ مہدی موعود امام محمد بن
حسن عسکری خواہد بود یا دیگری از بنی فاطمہ رض عقیدہ اہل سنت و جماعت آن است کہ قایم آل رسول خواہ
بود شخصی خواہد بود از اولاد فاطمہ رضی اللہ عنہا کہ در آخر زمان تولد نماید امام محمد حسن عسکری را
مہدی نہ گویند و مذہب امامیہ اثنا عشریہ آن است کہ مہدی عبارت از محمد بن حسن عسکری
است رض و او نمردہ بلکہ در سرداب سر من رای مخفی گشتہ است چون مشیت احدیت
بخروج آن تعلق گیرد ظہور خواہد نمود و ہم صاحب مرات الاسرار مینویسد کہ فرقہ امامیہ
آن امام را دو غیبت قرار دادہ یکی غیبت قصری یعنی کوتاہ تر آن از وقت وفات
محمد بن حسن عسکری رض کہ وی در سرداب سر من رای مخفی شد تا زمان انقطاع سفارت
بود و دیگر غیبت طولی یعنی دراز تر آن از زمان انقطاع سفارت است کہ حق تعالی
ظہور زمان وی را مقدر ساختہ است و در غیبت قصری او را سفیران بودند
کہ یکی بعد از دیگری واسطہ بودہ اند میان وی و سائر خلایق و حاجات و
سوالات ایشان را بوی میرسانیدند و جواب آن بر خلق می آوردند پس آن سفارت
بر شخصی علی بن محمد نام ختم شد و وفات علی مذکور در سنہ ستہ و عشرین و ثلث مائہ واقع شد

بعد از ان ہیچ سفیرے امام را ندید وسخن اوشنید ویک فرقہ بر آن رفتہ اند کہ مہدی آخر الزمان عیسیٰ بن مریم است علیہ السلام این روایت بغایت ضعیف است زیرا کہ اکثر احادیث صحیح ومتواتر از حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم ورود یافتہ کہ مہدی از بنی فاطمہ خواہد بود وعیسیٰ مریم باو اقتدا کردہ نماز خواہد گذارد وجمیع عارفان صاحب التمکین برین متفق اند بعد از ان حضور حضرت خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقایہ ونفعنا وایاکم بلقایہ فرمودند کہ من میگویم کہ ہمین امام مہدی محمد بن حسن عسکری در آن امام مہدی موعود کہ در آخر الزمان از بنی فاطمہ متولد شود وبروز ظہور خواہد نمود تنبیہہ الحمد للہ ولہ المنۃ کہ حضور حضرت خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقایہ ونفعنا وایاکم بلقایہ چنان قول فاصل بیان فرمودہ اند کہ درمیان اقوال وروایات ہر دو فرق تطبیق وتوفیق دادہ نزاع واختلاف برخاستہ است ہر دو فرقہ در قول وعقیدہ خود بہ نسبت امام ہمام مہدی علیہ السلام صادق است ملفوظ سی وہشتم بوقت عصر روز جمعہ بتاریخ نہم از ربیع الثانی سال سیزدہ صد وچہاردہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے وسعادتے بہتر ازین نیست میسر شد اندرین اثنا از برائے تحقیق فرق کردن درمیان تناسخ وبروز عرض کردہ شد حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقایہ ونفعنا وایاکم بلقایہ فرمودند کہ فرق درمیان تناسخ وبروز این است کہ تناسخ عبارت است از مفارقت روح از جسدے ووصولش در جسد دیگرے بے فرصت وفاصلہ چہ آنانکہ قائل بتناسخ اند مدار جہان نزد ایشان برین است کہ روح بے جسد عنصری ہرگز نمے ماند ودر بروز این امر ضروری وشرط نیست کہ روح بے جسد عنصری ہرگز نمے ماند بلکہ اگر از جسد عنصری مفارقت کردہ در بدن مثالی ذا...

وبعد از مدتے درجسد عنصری کاملے بروز نماید این امر جائز است بعد ازان کتاب فواتح تصنیف ملاحسین بن معین الدین میبذی کہ در آن نیز نبذی از مسئلہ تناسخ و بروز نوشتہ است بخدمت حضور والا دم اندکے از وے برخواندند و بازدادند آنگاہ مولوی غلام احمد اختر آن کتاب را از مقام تناسخ برخواند و حضور اصغا فرمودند و عبارتیکہ پیش حضور خواندہ شدہ است این است وحضرت نوربخش قدس سرہ میفرماید الفرق بین التناسخ والبروز ان التناسخ وصول الروح اذا فارق من جسد الی جنین قابل للروح یعنی فی شہر الرابع من وقت سقوط النطفة وقرارها فی الرحم وکانت تلک المفارقت من جسد والوصول الی اخر معاً من غیر تراخ **والبروزان** یفیض روح من ارواح الکمل علی کامل کما یفیض علیہ التجلیات وهو یصیر مظهره ویقول انا هو بعد ازان این بندہ کاتب الحروف دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ دریک جسد دو روح یکے روح بارز دوم روح مبرز فیہ میباشد یا نہ حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقاہ فرمودند کہ ہمان یک روح بارز میباشد کہ چون جنین قابل و مستعد روح میشود پس روح کاملے از بدن مثالی مفارقت نمودہ در آن جنین منفوخ میگردد و بروز مے نماید چنانکہ شیخ اکبر رض در فتوحات مکی گفتہ کہ حضرت ادریس علیہ السلام وحضرت الیاس علیہ السلام یکے است زیرآنکہ روح پاک حضرت ادریس علیہ السلام از بدن مثالی مفارقت کردہ در جسد عنصری حضرت الیاس علیہ السلام بروز کردہ است وظاہر شدہ است چون حضور این حکایت تمام کردند این بندہ عرض کرد کہ قبلہ در فصوص الحکم نیز چنین نوشتہ اند فرمودند آرے در فصوص الحکم ہست بوقت

تصحیح این اوراق عرض کردم که قبله از تقریر حضور خواجه البقاه الله تعالی ببقائه و از کلام
شیخ اکبر محی الدین بن العربی رضی الله تعالی عنه این چنین معلوم میشود که در بروز یک
روح بارز می باشد و بس و از عبارت فواتح چنان مفهوم میگردد که در بروز دو روح میباشند
یکے روح مبروز فیه و دوم روح بارز پس روح مبروز فیه مظهر خواهد بود و روح بارز ظاهر
حضور خواجه البقاه الله تعالی فرمودند که حقیقت حال آنست که بروز دو قسم است
یکے بطریق مظهریت و دوم بطریق غیر مظهریت پس آنکه بطریق غیر مظهریت است آنجا یک
روح میباشد که چون جنین قابل روح میشود در وے بروز می نماید چنانکه شیخ اکبر در
فصوص الحکم گفته که الیاس همان ادریس ع است و آنکه بطریق غیر مظهریت است آنجا
دو روح مے باشند یکے روح مبروز فیه که مظهر است دوم روح بارز که ظاهر است
در وے و صاحب فواتح همین قسم ثانی را نوشته است بعد ازان فرمودند که در
کلام شیخ اکبر آمده است که القطب الذی لم یمت ابدا واحد وهو
محمد علیه الصلوٰة والسلام یعنی قطبے که نمرد همیشه یکیست و آن حضور حضرت
محمد صلی الله علیه وسلم اند بعد ازان حضور خواجه البقاه الله تعالی ببقائه فرمودند که از
حضرت آدم صفی الله تا خاتم الولایة امام مهدی حضور حضرت محمد صلی الله علیه وسلم
بارز اند پس اول بار در حضرت آدم علیه السلام بروز کرده اند و اول قطب حضرت آدم علیه السلام
شده است دوم بار در حضرت شیث علیه السلام بروز کرده اند همچنین در سائر انبیا و رسل
صلوٰة الله علیهم بروز فرموده آمده اند تا که بجسد عنصری خود تعلق گرفته جلوه گری ساخت
دائره نبوت را ختم کرده اند بعد ازان در حضرت ابوبکر صدیق رض بروز کرده اند بعد ازان
در حضرت عمر فاروق رض بروز نموده اند بعد ازان در حضرت عثمان رض بروز ساخته بعد ازان

درحضرت علی رضا بروز فرموده اند بعد از ان در دیگر مشائخ نوبت نبوت بروز کرده آمده اند و
خواهند آمد تا آنکه در امام مهدی عہ بروز خواهند فرمود پس از حضرت آدم تا مهدی همه انبیا
و کمل اولیاء که قطب مدار شده اند همه مظاهر روح محمدی صلی الله علیه وسلم هستند و روح محمدی
در ایشان بروز و ظهور فرموده است پس اینجا نیز دو روح بوده اند یکے روح حضور حضرت
محمد صلی الله علیه وسلم که بازاست دوم روح همان ولی یا نبی که مبروز فیه و مظهر است
مقبوس [۳۹] سی و نهم بوقت عصر روز یکشنبه تاریخ یازدهم از ربیع الثانی سال سیزده
صد و چهاردهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که
عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست حاصل شد اندرین اثناے شیخ پیر شاه صاحب
ملتانی و پسرش شیخ ریاض حسین و دو پسرانش یکے ولایت حسین و دیگر بهاون شاه
آمدند و همه صاحبان ایشان بصد نیاز و تواضع هر دو دست بر اقدام مبارک حضور حضرت خواجه
القاه الله تعالی ببقایه نهاده آنگاه بغل گیری کردند شیخ پیر شاه صاحب را نزدیک خود جا
داده نشاندند و الطاف بسیار کردند این شیخ پیر شاه صاحب پیر شده بود و ریش سفید
را رنگ حنا سرخ داده بود و شیخ ریاض حسین نوجوان بود و پسرانش هنوز بے ریش بودند
و همه صاحبان نهایت متواضع بودند و شیخ پیر شاه صاحب ابن مخدوم حسن شاه صاحب
است که سجاده نشین گدی حضرت غوث العالم بهاؤ الحق والدین زکریا ملتانی بوده است
بعد ازان نماز مغرب بجماعت خواندند این بنده نیز در الجماعت بود مقبوس [۴۰] چهلم
بوقت عصر روز پنجشنبه پانزدهم از ماه ربیع الثانی سال سیزده صد و چهاردهم هجری المقدس
دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست حاصل شد
حضور حضرت خواجه القاه الله تعالی ببقایه و نفعنا و ایاکم بلقایه بدست مبارک خود

جہت مخدوم السید بچایا شاہ اوچی بہاولپوری کہ مرید حضور است سہ خط سفارشی بطرف حکام بہاولپور نوشتند ہر سہ خط بعینہ اینجا نقل کردہ شد خط اول ھو القادر۔ وزیر صاحب والامراتب عالی مناقب ذو المجد و المواہب زاد رتبتہ از فقیر غلام فرید بعد اسلمہ مسنونہ ودعوات ترقی مطالب صوری ومعنوی واضح راے عالی باد براے کاربار مخدوم صاحب سید السید بچایا شاہ منشی احمد یار معتبر خود را در خدمت فرستادہ فائز گشتہ مبین حالات خواہد شد چونکہ مخدوم صاحب ممدوح مظلوم وحقدار است بحالش لطف ارزانی فرمایند وکاربارشان حسب مدعا واستحقاق تواہند فرمود کہ اجر عظیم تواند شد دستخط فقیر غلام فرید از ملتان شریف خط دوم ھو القادر۔ مرزا صاحب والامراتب عالی مناقب مال مشیر صاحب زاد رتبتہ از فقیر غلام فرید بعد اسلمہ مسنونہ ودعوات ترقی مدارج دینی ودنیوی واضح راے عالی باد براے کاربار مخدوم صاحب سید السید بچایا شاہ منشی احمد یار معتبر خود را در خدمت فرستادہ مفصل بیان خواہد ساخت چونکہ مخدوم صاحب موصوف حقدار است وبغایت مظلوم است رعایت شان حسب الحق از جملہ ثوابہاے اعظم است ضرور بحال شان لطف فرمودہ کاربارشان المدعا سرانجام خواہند فرمود کہ از دوستان این فقیر اند فقیر براے کاربارشان آن والاشان را ذمہ وار می سازد ضرور خواہند فرمود والدعا دست فقیر غلام فرید۔ خط سوم ھو القادر۔ قاضی صاحب والاقدر مہربان دوستان قاضی صاحب میان سرور دین سلمہ ربہ۔ از فقیر غلام فرید بعد اسلمہ مسنونہ ودعوات وافیات آنکہ براے کاربار مخدوم صاحب سید السید بچایا شاہ منشی احمد یار را در خدمت مشیر مال صاحب فرستادہ چونکہ مخدوم صاحب موصوف مظلوم وحقدار است از دست تطاول زبردست او را امان دہانند واز مال مشیر صاحب

کار بار شان حسب مدعا سرانجام کنانیده دهند ضرور ضرور والسلام مع الاکرام دست خط

فقیر غلام فرید

بعد ازان شخصے طفلک را برداشته پیش حضور آورد و عرض کرد که برائے وے
تعویذے عطا فرمایند پس حضور بدست مبارک خویش تعویذے نوشته و یرا دادند
بعد ازان فرمودند که بگهیان بیارید حسب الارشاد سه بگهی آورده عرض کردند که
بگهیان بدروازه حاضر اند پس برخاستند و بر یک بگهی به چند نفر خدام خواص سوار شده
بقصد زیارت القدوم حضرت غوث الاعظم بهاؤ الحق ذکریا رضی الله تعالی عنه روانه شدند
و بر باقی دو بگهی دیگر خدام سوار گردیده عقب بگهی حضور روانه کردند هنگام سوار شدن
مخلوقات بے شمار بعضے زائران و بعضے سائلان دینی و بعضے زر خواہان گرداگرد
بگهی آنچنان غلغل و شور انداخته بودند که شور محشر متصور میشد همین روز همان یک شیخ
را زیارت کرده باز بر فناق خویش باز تشریف فرما شدند درین روز بنده همراه نبود **مقبوس**
پنجاہم **چهل و یکم** بوقت عصر روز جمعه هفدهم از ماه ربیع الثانی سال سیزده صد و چهاردهم هجری
المقدس دولت پائے بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین
نیست دست داد شخصے آمد عرض کرد که مرا و زوجه مرا بیعت فرمائید فرمودند بنشین
بعد از دو ساعت عوام الناس برخاسته برفتند و خواص بدستور نشسته ماندند آن شخص را
فرمودند که عورت خود را بخوان پس آن عورت پیش حضور نشست و حضور رومال را گسترده
یک جانب آن در دست خویش گرفتند و دیگر طرف آن آن عورت را داده فرمودند
که بگیر آنگاه فرمودند که خاموش شده نشین آنگاه سر مبارک بجیب آورده زیر لب
آهسته آهسته چیزے می خواندند بعد از دیرے سر بالا کرده و یرا توبه کنانیدند و برائے

نماز تاکید فرمودند آنگاه شوهرش را خوانده پیش خود نشانند و هر دو دستش را بهر دو دست
خویش گرفته بیعت نمودند و توبه اش داده تاکید نماز کردند و وظیفه ذکر جهر دوازده صد بار
بدین طریق گفتند که دو صد بار لا اله الا الله و چهار صد بار الا الله و شش صد بار
لفظ الله الله انگه جهت دیگر شخص عرض کرده شد او را نیز بدین وضع بیعت کرده وظیفه
ده بار سورت اخلاص و ده بار درود شریف عقب هر نماز امر فرمودند بعد ازان
یک خادم عرض کرد که قبله موجب فرمان حضور سه بگهی بر دروازه استاده اند پس
حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ از انجا برخاسته مع چند خدام خواص بران بگهیان
سوار شده برای ملاقات شیخ پیر شاه صاحب موصوف تشریف فرما شدند این
بنده راقم الحروف نیز همراه خادمان حضور سوار بود چون بر وثاقش رسیدند شیخ
پیر شاه صاحب پیشتر برای استقبال با پسر و پسران پسر و متعلقان خود از مقام
خود بیرون آمده به کمال تواضع هر دو دست خود بر پای مبارک حضور اقدس
نهاده آنگاه معانقه کردند آنگاه حضور پیشتر میرفتند و شیخ پیر شاه صاحب معه متعلقان
خود پس تر حضور میرفتند تا که بر بساط گلم گسترده بودند و بران یک غالیچه نیز گسترده اند
رسیدند و بر آن یک وساده کلان هم نهاده بود بر یک طرف آن وساده بر غالیچه حضور
بر نشستند و بطرف دیگر پیر شاه صاحب مگر وی اکثر بر گلم و اندک بر غالیچه نشسته بود
بکمال ادب و تکیه هم خالی نهاده اند پیر شاه صاحب دو زانو نشسته است و حضور
نیز دو زانو نشسته اند آنگاه حضور پیر شاه صاحب را فرموده اند که کشاده بنشینند
وی عرض کرد که حضور کشاده نشینند حضور فرمودند که عادت من دو زانو نشستن همین
طور شده است پس حضور همچنان دو زانو نشسته اند و وی الامر فوق الادب

گفته مربع بنشست شیخ ریاض حسین روے به پدر آورده گفت بر بندگان مهربانی کرده اند پیر شاه صاحب پسر را جواب داد که ع

شاهان چه عجب گر بنوازند گدا را ✣

حضور بکمال تواضع تبسم نموده فرمودند که بادشاه شما هستید آخر یک ساعت محاکات و محادثات کرده برخاستند و رونق افزا بر مکان خود شدند و دوقته دعوت شیخ پیر شاه صاحب کرده بود گوشت نان دیلا و زرده و شیر وغیره اشیاے لوازم خوردنی در لنگر حضور داده بود مقبوس چهل و دوم[۴۲] بوقت عصر روز شنبه هفدهم از ماه ربیع الثانی سال سیزده صد و چهاردهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست میسر گردید بگهی بفرمان حضور حاضر آوردند بر یک بگهی حضور مع چند خواص سوار شدند و بر دو بگهی دیگر با غلامان سوار شدیم آنگاه بنیت زیارت حضرت ابو الفتح شیخ رکن الملته والدین رضی الله تعالے عنه روانه شدند سڑک عربی ملتان گرفته به لوهاری دروازه رسیده بر در قلعه آمدند از بگهی فرود آمده عصا مبارک در دست گرفته سورتے از سور قرآن شریف می خواندند و اندرون قلعه بطرف روضه مقدسه حضرت رکن العالم قدس سره خرامان شده اند سخن در بلندی بنا روضه افتاده بود حضور فرمودند این روضه بسیار بلند است که دیگر هیچ روضه مانندش بلند نیست آنگاه فرمودند که دو روضه آنجنا وسیع و رفیع تر اند که هیچ روضه مانند آنها در جهان بلند تر نیست یکے روضه حضرت سید محمد گیسو دراز صاحب قدس سره دوم این روضه شاه رکن العالم قدس سره آنگاه بر پایه احاطه حرم که از مسجد حضرت مخدوم جهانیان

است رسیدند زیراول پایہ نعلین از پاے مبارک برآوردند ودر حالت صعود بر درجہا فرمودند
کہ این روضہ را محمد تغلق بادشاہ براے مدفن خویش بناکنانیدہ بود حضور شاہ رکن العالم
اول از پایین مزار حضرت شیخ بہاؤ الحق والدین رضی اللہ تعالی عنہ مدفون شدہ بودند بعد ازان
درین روضہ مدفون شدہ اند اندرین اثناے این بندہ راقم الحروف عرض کرد آنچہ
در مردم عوام مشہور است کہ چون شاہ رکن العالم را در پایین مزار حضرت غوث
صاحب دفن کردند شب گذشت وفردا باز دیدند کہ آنجا مغاک شدہ بود صندوق و
مزار مبارک ایشان در روضہ بادشاہ برآمدہ موجود بود پس این نقل چگونہ است حضور
فرمودند این غلط است حقیقت حال این است کہ چون شاہ رکن العالم رض را آنجا
دفن کردند حضرت غوث الاعظم رض یکے را در رویا یا واقعہ چنانچہ از مشائخ میباشد
فرمودند تاکہ شاہ رکن العالم را از پایین من دفن کردہ اید من پاے فرمود آوردہ ام
بعد ازان آنجا صندوق ایشان را برآوردہ درین روضہ بادشاہ دفن کردند و مزار
ساختند بادشاہ محمد تغلق نیز در ہندوستان فوت شدہ بود او را در آنجا دفن کردند پس این
روضہ کہ وے براے خود بنا کردہ بود خالی افتادہ بود مدفن حضرت شاہ رکن العالم رض
گردید پس از درجہاے تلہ عروج کردہ در مسجد مذکور نشستند و فرمودند این مسجد
حضرت مخدوم جہانیان است یا زسورۃ خواندہ برخاستہ روان شدند چون قریب
روضہ رسیدند فرمودند آنجا بوسہ دادن و سر مالیدن حضرت مخدوم جہانیان است
مگر چون حضور آنطرف نرفتند ما غلامان نیز نرفتیم وآن جائیست بر روضہ کہ چون آدمی
استادہ شود دہان آنجا میرسد وآنجا بسبب مس و بوسہ مردم رنگین شدہ است
بعد ازان بر دروازہ ظلہ رسیدہ چہار روپیہ از خادم گرفتہ بر آستان نہادہ برہمہ

بوسه دادند آنگاه همانجا اول چشم چپ داشتند بعده چشم راست آنگاه اندرون خطله رفتند
و دو سه قدم رفته استادند و سر مبارک را نگون کرده دست هاے بر پیشانی داشته
سه بار سلام کردند بعد ازان بر آستانه روضه بوسه داده چشم چپ و راست مالیده،
اندرون روضه رفتند روا روا ازطرف شرقی مزار شریف گذر کرده بر سرانه مزار شریف
رسیده بر سر کٹاره بوسیدند و چشمان هم مالیدند آنگاه ازان طرف نشسته آهسته میخواندند
اکثر مردم بوسه بر مزار شریف نداده نشستند مگر این بنده و چند کسان دیگر بمتابعت
سنت حضور خواجه ابقاه الله تعالی همچنان بوسه دادیم و چشمها نیز بران جا مالیدیم
آنگاه نشستیم کسے را نظر بر مزار شریف بود و کسے را نظر بر روضه و کسے سر زوبرده
مگر چشم این بنده بر ذات مقدس حضور خواجه ابقاه الله تعالی را استغراق تمام در
گرفت همچون کسیکه نشسته نماز گذارد و وقت رکوع سر بطرف زانوی برد سر مبارک را
بتدریج فرو می بردند و باز بالا میکردند همچنان دوازده بار سر مبارک را فرود آوردند و باز
بالا بردند آنگاه بے آنکه دست براے دعا بالا بر آرند برخاستند و بر کٹاره بوسه داده
چشمان هم سودند آنگاه ازطرف غربی مزار نور بار گذر نموده بر پائین مزار شریف رسیده
بر کٹاره بوسه دادند و چشمان مالیده وداع کردند بعد ازان بیرون روضه مقدسه
آمده سلام کردند و روانه بر دروازه خطله شدند آنجا مجاورے قدرے الاچی دانه تبرکا از جانب
درگاه حضرت شیخ ابوالفتح رکن العالم رض نذر گذارد حضور خواجه ابقاه الله تعالی بقبا در
دامن کرته خود گرفتند آنگاه خادمے خود را باز دادند بعد ازان بیرون قلعه آمده مع همه
غلامان بر بگیها سوار شده ازطریق سڑک باغ عام خاص چون قریب روضه منوره حضرت
جمال الله رضی الله تعالی عنه رسیدند از بگهی فرود آمده عماد دست مبارک گرفته

پیاده خرامان شدند سورت عم میخواندند و میرفتند چون اندرون دروازه حرم بیرون نهادند همچنان با نعلین شریفین رفتند و منحنی هم نه شدند مگر بکمال وقار و آرام و ادب غیر ملتفت به هیچ طرف میرفتند و چون بر دروازه احاطه حرم اندرونی رسیده اند نعلین شریفین از پاے مبارک برآورده آنجا نهادند آنگاه در احاطه رفتند محاذی دروازه روضه مقدسه که از آنجا مزار نور بار روشنتر بنظر می آید بقدر فاصله هفت هشت گام دور استاده هر دو دست بر پیشانی نورانی نهادند و منحنی شده سه بار سلام کردند و زیر لب نیز چیزے گفتند آنگاه مجمر و پیه از خادم گرفته بر آستان شریف نهاده بر عتبه بوسه دادند نخستین چشم چپ بعده چشم راست را بر آنجا مالیدند آنگاه از طرف پائین مزار شریف بر کناره بوسه دادند رخسار و چشمان مالیدند آنگاه دست بزیر ناف بسته از طرف مغربی مزار شریف رفته از جانب سر رسیدند بر کناره بوسه داده بر نشستند زمانے بر مزار دیدند و چیزے خواندند آنگاه چشم فروبسته سر فرود آوردند و همان طور که بر مزار نور بار حضرت شاه رکن الحق والدین رکن العالم رضی الله تعالی عنه رفته بود کردند آنگاه دست گشاده در حجر نهادند بعد از زمانی بر خاستند و دیدرود کرده بیرون آمدند و بر بگهی سوار شده معه همان غلامان بدیدن مسجد عید روانه شدند و بوقت مغرب آنجا رسیدند و صحن مسجد رفته بر دروازه کلان که منقش بود نظر نمودند فرمودند که تعریف چهار یار نوشته نظر نمے آید شاید در بناے آن دخل شیعه است بعد از لحظه یکے از حضار گفت که قبله تعریف چهار یار در گوشه محرابے نوشته شده است

چراغ و مسجد و محراب و منبر		ابوبکرؓ و عمرؓ و عثمانؓ و حیدرؓ

حضور این بیت را دیده مسرور شدند بعد از آن این عبارت نوشته بود خود بدولت برخواندند ان فی الجنة نهرا لعلی و الزهرا و حسین و حسن ما کان لیہم

محبّا یدخل الجنۃ من غیر فتن آنگاہ این عبارت راکہ نوشتہ بود برخواندند
کہ حسین منی وانا من حسین یکے از حضار عرض کرد کہ این چیست
حضور فرمودند کہ حدیث شریف است کہ حسین منی وانا من حسین
آنگاہ نماز مغرب باجماعت گذاردہ از مسجد بیرون آمدند و بر بگیہا سوار شدہ بر بوہاری
دروازہ ملتان رسیدند از انجا بگہی ہا را در بازار سردادند چون ہنگام شب بود از ہر طرف
بازار چراغہا افروختہ بودند بکثرت آمد رفت و ہجوم خلق بازاری چنان معلوم میشد کہ گویا
بازار نیست بلکہ دریاے است کہ امواج او مردم ہستند نہایت ترسیدم کہ مبادا
کسے زیر پایہ بگہی بیاید مگر بتوجہ حضور کسے را نقصان نرسید از انجا تا در بازار کلان
رسیدند واز مسجد ولی محمد خان ببازار بوہڑ دروازہ روان شدند چون بر بوہڑ دروازہ رسیدند
از انجا بر حرم دروازہ رسیدہ بر مقام خویش آمدند باید دانست کہ درین شب عید
اہل ہنود بود کہ آنرا ڈووالی میگویند مقبوس چہل و سوم بوقت عصر روز سہ شنبہ بتاریخ بستم از ماہ
ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چہار دہم ہجری القدس دولت پا بوس و زیارت
حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجہ
ابقاہ اللہ تعالیٰ ابقاءہ ونفعنا وایاکم بلقاءہ بقرأت منزل قرآن شریف شاغل بودند و
ہمہ حضار مجلس حلقہ بستہ نشستہ اند زائرین می آمدند و می نشستند اندرین اثنا یکے
سیدے آمدہ سر در پاے مبارک حضور نہاد حضور بوجود قرأت قرآن مجید برعایت
سیادتش بدو پاے برخاستند و باز بتلاوت قرآن شریف پرداختند ہمدرین اثنا
مطربان گدایان بدروازہ فیض آوازہ دف زدن و سرائیدن آغاز کردند فی الفور
دربان را فرمودند کہ اینہا را یک روپیہ دادہ روانہ بکن آنگاہ دربان باز آمدہ عرض بحضور

نمود که دو سه پیرزنان بر دروازه استاده اند چیزے از خیرات می خواهند فرمودند آنهارا
یک روپیه گرفته بده چون از قرأت قرآن شریف فارغ شدند همه حضار مجلس که مهر
سکوت بر دهان داشته بودند بحصول مطالب دینی و دنیوی لب کشودند اندرین اثنا
شخصے عبدالواحد شاه نامی ساکنه دیره غازی خان که مرید حضور بود جهته وظائف یک
عرضی پیش کرد حضور خواجه القاه الله تعالی ببقاءه آنرا خوانده بر پشت آن عرضی این
وظائف نوشته وے را دادند و رخصت فرمودند وظائف بعینه اینجا نقل
کرده شد شاه صاحب دوازده تسبیح چنانچه دو تسبیح لا اله الا الله و چهار تسبیح
الا الله و شش تسبیح الله پیش از نماز فجر بخوانند و یک هزار کلمه شریف بعد نماز فجر و
یک هزار کلمه شریف وقت استوا آفتاب یعنی دو پهر و پنج بار سوره عم یتساءلون
بعد عصر بخوانند و پاس انفاس ترتیبش این که هرگاه دم بیرون آید لا اله بادم نه بزبان و
چون دم اندرون رود الا الله گفته شود درین وظیفه ضرورت وضوء و وقت نیست
هر وقت جائز است تعداد و شمار درو نیست این اوراد را تا یک سال مؤلف
نموده پس ازان نزد فقیر بیایند پس هرچه گفتنی باشد گفته خواهد شد فقیر غلام فرید

[۴۴] مقبوس چهل و چهارم بوقت عصر روز پنجشنبه بیست و سیوم از ماه ربیع الثانی
سال سیزده صد و چهار دهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت
اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست حاصل شد سه بگهی حسب فرمان
حاضر آوردند اول حضور معه خدام اعلی سوار شدند آنگاه ما همه غلامان بر دو بگهی دیگر سوار
شدیم بقصد زیارت الوداع حضرت غوث العالم رضی الله تعالی عنه روانه شدند
از دیره کوکهران سوار شده بیرم دروازه رسیدند و از انجا بر پاک دروازه و از انجا به [illegible]

دروازه و از آنجا به باغ خاص و عام رسیدند و از انجا بسوے قلعه حضرت غوث الاعظم رح گاڑی ہا را
دوانیدند ہنوز قدرے مسافت مانده بود که فرود آمده اند ما ہمه غلامان نیز فرود آمدیم پس حضور حضرت خواجه
ابقاه الله تعالی ببقائه عصا در دست مبارک گرفته خرامان گردیدند چون بر دروازه احاطه حرم فائز گشته اند
عصا خادمے را دادند و پاے مبارک از نعلین شریفین بر آوردند نعلین مبارک خادم بر داشت
و حضور خود بدولت پا برہنه اندرون حرم بر صحن بسوے روضه مقدسه روانه شده اند چون بدروازه
ظله رسیدند بے آنکه بوسه دہند یا منحنی شوند اندرونش رفته ہنوز چہار پنج کام از دروازه خاص
روضه مقدسه دور مانده بودند که بایستادند و به طرف مزار نوربار دیده اند کے منحنی شده سه بار سلام
کردند و ہر سلام ہر دو دست بر پیشانی نورانی نہادند آنگاه سه روپیه از خادم گرفته بر آستان شریف
نہاده بر عتبه سه بار بوسه دادند و بر جاے بوسه نخست چشم چپ و بعده چشم راست را مالیده۔
اندرون روضه رفتند و از جانب سرانه بر کناره بوسه داده چشمان و رخساره مالیده از انجا بسرانه
مزار شریف نشسته اند وقتیکه از دیره خود روانه شده اند تا نشستن اندر روضه در اثناے راه
بوظائف و اوراد مشغول آمده بودند آنگاه دست بر ناف بسته نشسته اند و زیر لب ہمی
خواندند بعد از دیر بسیار دست کشاده در حجر نہادند چنان معلوم میشد که گویا دعا میخوانند و بدین
حالت در استغراق شدند سر مبارک فرود می آوردند و بالا میبردند بعد از دیر بسیار بے آنکه
دعا متعارف خوانند برخاستند و از سرانه مزار بر کناره بوسه دادند و بر آنجا چشمان مالیده
از جانب غربی مزار شریف مراجعت نمودند و بر دروازه روضه رسیدند و از پائین مزار
نوربار بوسه نه دادند از انجا ہم بغیر بوسه گذشتند و از دروازه ظله ہم بغیر بوسه دادن
بیرون آمدند مگر از انجا سلام کردند مجاورے خانقاه شریف قدرے الاچی دانه نذر گذارد
حضور حضرت خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه در دامن کرته خود گرفته خادم را باز دادند

انگہ برلہ کہ از خشت ہائے پختہ کاشی شدہ عمارت گردیدہ است برآمدہ فرمودند کہ امام اینجا
کجا است امام حاضر بود مگر بخادمان حضور عرض کرد کہ اینوقت امامت خود بشما مفوض کردم
شما نماز خوانید آخر یکے از خادمان حضور نماز خوانید آنگاہ از انجا بدروازہ حرم باز رسیدہ
بیروں آمدند و نعلین شریفین را در پائے مبارک کردند و عصا نیز در دست گرفتند آنگاہ
یک دو قدم رفتہ بطرف جنوب گلنی سہ بار سخنے گردیدہ سلام کردند معلوم نشد کہ چرا
و کرا سلام کردہ اند مگر در قاصر فکر احقر چنین می آید کہ این سلام وداع از جناب شیخ شاہ
رکن العالم و از حضرت خواجہ محمد جمال رضی اللہ تعالی عنہما بودہ باشد عجب نیست واللہ
اعلم بالصواب آنگاہ مع ہمہ غلامان خرامان گردیدہ بہ بگھیان رسیدہ بر بگھیان سوار
شدند حسب دستور سابقہ ہمہ غلامان نیز سوار شدہ دنبال بگھی حضور روانہ شدند
از مقام حسین آگاہی در بازار کلان رسیدہ بگھیا نرا دوانیدند مردم در بازار بسیار بودند
حیران و سرگردان کہ بدین حشمت و شان و شوکت کیان ہستند من میشنیدم کسانیکہ حضور
رامی شناختند غیر آشنایان را میگفتند کہ این حضرت خواجہ غریب نواز سجادہ مشائخ کرام و
اصفیائے عظام کوٹ شریف بودہ اند آخر بسبیل ولی محمد خان رسیدند آنگاہ در بازار
پاک دروازہ دوانیدند تا کہ بدروازہ حضرت موسیٰ پاک شہید صاحب رسیدند آنگاہ
از بگھی فرود آمدہ اندرون رفتند ما ہمہ غلامان نیز فرود آمدہ عقب حضور روانہ شدیم از بازار
تا دروازہ روضہ حضرت موسیٰ پاک شہید صاحب قدس سرہ از ہر دو جانب راہ
سائلان و گدایان مردان و زنان و کودکان آنقدر موجود بودند کہ گویا از تمام ملتان
شریف درین جا گدایان گرد آمدہ اند چون بر آستان روضہ رسیدند

رسیدند حجرہ پیہ از خادم گرفتہ بر آستان نہادند و آنگاہ صرف بوسہ دادہ اندرون روضہ
رفتند و چشمان بر عتبہ نمالیدند و از سرانہ مزار شریف بوسہ دادند و چشمان ہم سودہ بر نشستند
قدرے زیر لب ہمی خواندند آنگاہ دست بر ناف بستہ بودند بعد از لحظہ دست کشادہ
در حجر نہادہ ندانند کسے توجہ کردہ سر مبارک در جیب آوردند آنگاہ برخاستہ بر مزار بوسہ دادہ
از طرف غربی بر پائین مزار رسیدہ بوسیدند و بیرون آمدند آنجا خادم را فرمودند کہ ہر یک
فقیر را یک یک درہم مسی بدہ وے ہماندم ہر یک سائل و گدا را حسب فرمان درا ہم
رسانید چون حضور از حرم روضہ بیرون آمدند سجادہ نشین خانقاہ حضرت موسی پاک شہید
مخدوم صدر الدین صاحب کہ از جانب شرق شمال جائیست دایوانیست عجیب
آنجا مسند آراستہ نشستہ بود آنطرف بملاقات او رفتند چون قریب رسیدند آن مخدوم
صاحب نیز پیشتر بیامد و منحنی گردیدہ دست بر پاے مبارک حضور بردہ است مگر
حضور دستش را گرفتہ معانقہ کردند آنگاہ برادرش نیز ہمچنان بہ نیاز ملاقات کرد آنگاہ بر
غلیچہ مسند از یک طرف حضور نشستند و از طرف دیگر دیوان صاحب نشست
زمانے قلیل محاکات کردہ برخاستند تا بجائیکہ ملاقی شدہ بود آمد وے ہنوز ہمراہ حضور
می آمد مگر حضور نگذاشتند کہ بیشتر رود پدرود کردند و برادرش ہمراہ حضور آمد سہ بار او را نیز فرمودند
کہ بائیست وے عرض میکرد کہ اندکے پیشتر خواہم رفت تا کہ حضور را بر بگھی
سوار کنانیدہ باز رفت آنگاہ بر وثاق خویش تشریف فرما شدند نماز عشا بجماعت گذاردند
بندہ نیز در آن جماعت داخل بود بعد از فراغ نماز نشستند سخن در ذکر مسلمانان باشندگان
مارواڑ افتادہ بود فرمودند در فلان شہر کسے کسے مسلمان یافتہ میشود دیگر ہمہ ہندوان
ہستند آنگاہ فرمودند کہ اینطرف بلاد مشرق شہریست کہ در آنجا ہمہ ہندوان ہستند

ہیچ کس مسلمان نیست چنانچہ ہمین چیتی صاحب کہ خلیفہ شاہ بدیع الدین مدار است در آن شہر پرمکاسے نوشتہ است کہ از اہل اسلام باید کہ کسے از ینجا پیشتر نرود آنگاہ فرمودند در سفر یکہ دران سفر بسیار مردم ہمراہ من بودند تا کہ عالم اندرون نیز ہمراہ بود روزے در راہ باران سخت بارید جامہا تر شدند موسم آغاز سرما بود سرما تکلیف داد در فلان شہر رسیدیم دروے یک مندر عجیب بود بپاکنان مندر حملہ کردہ رخت وغیرہ در آن و در مطافش انداختہ بنشستیم اہل مندر چندانکہ تگ و پو کردند و جوش و خروش کردند ہیچ نشنیدیم آخر بکمال عجز پیش ما عرض کردند کہ برائے شب گذاری شما دیگر جا فارغ کردہ بدہیم تا مندر ما فارغ کنید آنگاہ از انجا رخت ہا برداشتہ در جاے دیگر رفتیم آنگاہ فرمودند روزی در فلان شہر رسیدیم و قریب مندر عظیم یک مکان بود آنجا رہایش کردیم عمارت مندر نہایت عجیب بود شب روشن و مہتاب تابان بود سائین ولایت شاہ صاحب رحمۃ اللہ علیہ گفت کہ من درین مندر نشستہ ذکر جہر میکنم آخر ماندرفت و با صاحب مندر حکایات فقیرانہ و درویشان گفتہ اورا یار و محرم راز خود ساختہ از وے رخصت خواست کہ من درینجا عبادت خدا می کنم وے گفت بشتاب برو و بکن آنگاہ اندرون مندر رفتہ نشستند و ذکر جہر بآواز بلند شروع کردند و ضربات ذکر بر در مینر زدند تا کہ آواز جہاد و شان ما ہم شنیدیم بسیار دیر از روزہ ہم زیادہ تر جبر کردہ باز آمدند آنگاہ حضور دوام الیقاء اللہ تعالی برائے بیعت کردن زنانیکہ در صفہ نشستہ بودند برخاستہ اندرون رفتند ما ہمہ غلامان و بر وثاق خویش باز آمدیم مقبوس چہل و پنجم بوقت عصر روز یکشنبہ بیست و ششم از ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و چار دہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادت و سعادتے بہتر ازین نیست حاصل شد حضرت

خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ نماز عصر را گذاردہ وظیفہ سورت عم یتساءلون می خواندہ اند درین
اثناے دربان را فرمودند کہ یک روپیہ از توشہ دار گرفتہ خوردہ نمودہ آن گدایان و سائلان
کہ بر دروازہ استادہ اند تقسیم کردہ ہر یک را بدہ آنگاہ فرمودند کہ بیرون ازین دروازہ
شمالی زنے سائلہ استادہ است او را چہار آنہ گرفتہ بدہ دربان ہر دو فرمان را بجا آوردہ
بعد ازان نماز مغرب با جماعت گذاردہ فرمودند کہ ہمہ بروید بعد از فراغ نماز ما ہمہ
غلامان برثناق خود ہا آمدیم و حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ با شخصے تخلیہ و خلاصگی
کردند مقبوس چہل و ششم بوقت عشا شب دوشنبہ بیست ہفتم از ماہ ربیع الثانی
سال سیزدہ صد و چہار دہم ہجری المقدس خادمے بر دیرہ ہاے ما غلامان آمدہ گفت کہ
حضور فرمودہ اند کہ بیائید امشب تماشا است پس ہمہ خادمان و غلامان رفتند
بندہ نیز رفتہ مشرف نزیارت فیض بشارت حضور شدہ در مجلس نشست گلہای
فراخ و پہنہا گستردہ بودند بران دو سہ فانوس بلورین کہ ہر یک مانند بدر منیر بود روشن شدہ
نہادہ شب از روشنای ہم پہلو روز شدہ بود حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقایہٖ د
نفعنا وایاکم بلقائہٖ سبحہ در دست مبارک کردہ وظائف میخواندند حضار مجلس بر کنارہای
گلہا حلقہ بستہ نشستہ اند شب بے ابر و بے ہوا بود کہ این ہم معین بر صفائی و
کشادگی آواز میباشد پس کشن لال کتھک معہ چند نفر رفیقان خود کہ ہر یک در باب
سرائیدن و رامشگری کامل بود نشستہ آنگاہ کشن لال جامہاے خوب پوشیدہ
چند سلک زنگولہا بر ساق بستہ رقصیدن آغاز کرد و دیگر رفیقانش طبلہ و چنگ نواختن
شروع نمودند چندے رقصیدہ راگنی تلنگ سرائید و ازیں راگنی کافی ٭ تا ٭ شالہ رآتان
اسیدم رات موہنا مٹھڑا مانہون کا کب ٭ سرائیدن گرفت حضور ہم اند کے

وقدرے مسرور شدند و لفظ «وه» بزبان مبارک راندند و دیگر حاضرین را هم ذوقے رسید
مگر چون این بنده گاہے او را نه شنیده بود حالش چنان گردید که زار زار بگریست و از یک
یک ترانه که بقضائے آسمان میرسید روح این بنده قریب به تحلیل شدن می آمد و آن تمام
کافی را بر ذات مبارک حضور خواجه ابقاه الله تعالی محمول میکردم اندرین اثناء نظر این بنده
احقر بر زنگولهائے او که بر پائے بسته بود افتاد بر خاطر احقر آمد که این زنگولها نیستند بلکه دلهائے
عاشقان و سالکان اند که پیش حضور خواجه ابقاه الله تعالی می نالیده اند ازین تصور آتش
محبت در کانون سینه ام زیاده تر ملتهب گشته **مقبوس چہل و هفتم** بوقت عصر
روز شنبه بیست و هشتم از ماه ربیع الثانی سال سیزده صد و چهارم هجری المقدس
دولت پائے بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست میسر شد
نماز عصر با جماعت گذارده فارغ شدند سائیلان و گدایان بر دروازه شور و شغف
برپا کرده بودند حضور فرمودند او شانرا درا هم داده روانه کنید دربان عرض کرد که قبله من
حیران شده ام که این سائلان دو طرح کرده اند یکے اینکه همه یک بار گرفته باز باز می
آیند و شور و غلغل می نمایند دوم اینکه چیزے لیے نمیگیرند بلکه کثیر می طلبند حضور فرمودند
اگرچه سابق گرفته باشند چون باز می آیند دیگر روپیه خورده کنانیده هر یک گدا را
تقسیم کرده بده و روانه بکن دربان برفت و حسب الارشاد عمل کرد حضور فرمودند ازین
دوازده شمالی یک زن که استاده است او را نیز چهار آنه گرفتانیده بده بعده دیگر
جوتیال بیرون سرای از طرف غربی آواز کرد حضور فرمودند این را هم دو آنه بده آنگاه قلم دوات
و کاغذ طلبیدند خادم حاضر آورد آنگاه در پرچه کاغذ نوشته فرمودند که این را نزد پیر محمد خان برده او را بگو
که ده روپیه فلان شخص را بدهد و شش روپیه فلان شخص را و چهار روپیه فلان شخص را بدهد آنگه

آن پرچہ کاغذ بدست وے سپردند بعد ازان فرمودند کہ چوتیالان بہنگ نوش نہایت
کینہ ورمے باشند چنانچہ میان عاقل محمد تغمدہ اللہ مرحوم را یک چوتیال دو ضربت چوبدستی
زدہ بود وقصہ اش اینطور است کہ وقتے میان مذکور مقدمہ آن چوتیال فیصلہ کردہ بود
چون فیصلہ مقدمہ حسب مرضی او نشد ازان جہتہ تخم حسد در سفالہ دل کاشتہ بود بارے
میان موصوف در دیرہ غازیخان درخانۂ یارے فرود آمد آن چوتیال را خبر شد و بہ نیاز
تمام پیش آمد اتفاقاً میان محمد عاقل از برائے ملاقات وہمراہی اے امور اتیکہ نزد صاحب
نصرانی داشت برفت آن چوتیال نیز بصد عجز ہمراہ دوان گردید چون از عمارات
شہر بعید شدند ومیان مذکور را غافل دید چوبدستے بر سر تمام وے زد از اسپ
فرود افتاد دیگر زدہ بود دید آن بیہوش شدہ افتاد آخر نوکرش ہمراہ بود وے واویلا کرد
مردم جمع شدہ او را نزد ڈاکٹر انگریزی بردند وے دوا وعلاج کرد بعد چند مدت
شفا یافت وبہ شد ضربت آنچنان رسیدہ بود کہ حنجرہ ہیں فرو خزیدہ بود وبلطائف
الحیل ڈاکٹرے برآمدہ ودرست گشتہ بعد ازان یک خادم را فرمودند کہ یک درہم
مسی نقد وقدرے نمک قیمتی یک درہم گرفتہ این دو چیز را ہم در لتہ بستہ براہی کہ
فردا ما بہمان راہ خواہیم رفت بیرون از شہر بجائے پنہان کردہ داشتہ بیا مگر خیال
کنی آنچنان نشود کہ کسے نگران باشد از پس تو بیرون کردہ بردہ محکم کردہ بدار
ما ہمراہ خود برداشتہ خواہیم رفت بوقت تصحیح این اوراق عرض کردم کہ قبلہ این
پستانہ چرا کردہ می شود فرمودند کہ اگر کسے را فردا رفتن ضرور باشد وآن روز موافق سفر
نباشد پس باید کہ یک روز پیش از غروب پستانہ بیرون کردہ چنانچہ گذشت بدارد
وچون فردا مسافر شود آن پستانہ را برداشتہ برود وآن درہم بر کسے فقیر صدقہ بدہد

وآن نمک را خود در طعام وغیره استعمال کند بعد ازان شخصے اوراق چند ناقص الاول والآخر از ملفوظات حالات مشائخ سهروردیه پیش حضور کرد و حضور در دست گرفته بر شعاع فانوس از ابتدا سے مطالعه فرمودند یک صفحه یا زیاده دیده باشند فرمودند که اگرچه نام مصنف هنوز نیامده مگر مرا معلوم شده است عرض کرده شد که کدام است فرمودند که شیخ جمالی قدس سره است۔ بعد ازان از دیگر مقام دیدند از آنجا بصراحت معلوم گردیده که مصنفش شیخ جمالی است فرمودند دیده اید این شیخ جمالی است آنگاه این بنده کمترین دست بسته عرض کرد که قبله این شیخ جمالی قدس سره بکدام شیخ نسبت ارادت دارند فرمودند بشیخ سماء الدین قدس سره العزیز و شیخ سماء الدین بشیخ کبیر الدین اسماعیل و الیشان بشیخ ناصر الدین محمود و الیشان بحضرت مخدوم جهانیان جهان گشت اوچی والد ماجد خود رضی الله تعالی عنهم والیشان یعنی حضرت مخدوم جهانیان بحضرت شیخ ابو الفتح شاه رکن العالم ملتانی نسبت ارادت دارند اندرین اثنا ریک کرمک خورد موافق مورچه خورد بر شعاع چراغ بر اوراق کتاب میگردید و حضور ازان سبب قدرے ناخوش میشدند که حضور را بار بار تصدیعه میداد فرمودند جوان این را دور کنید زود برخاستم و آزادر مشت گرفته برداشتم فرمودند که او را محکم و استوار گرفته ازین دروازه شمالی بیرون حویلی بینداز و اگر همین جا قریب رها کنی باز آید همچنان موجب ارشاد ازان دروازه آن کرمک را بیرون انداخته دروازه مسدود کردم و باز بخدمت حضور نشستم آنگاه فرمودند که این شیخ جمالی همزمان مولانا عبدالرحمن جامی قدس سره السامی هستند چنانچه بارے به حج رفته اند از انجا بخدمت مولینا جامی رسیده اند و چند مدت بهم صحبت کرده و مولانا عبدالغفور لاری را که مرید و خلیفه حضرت مولینا است دیده اند و شیخ شمس الدین

روحی و مولانا حسین واعظ مرید شیخ سعد الدین کاشغری اند و پیر برادر مولانا جامی هستند
او شان را هم دیده مگر در آن زمان چند مدت که مانده اند در خانه مولنا اقامت کرده بعد ازان
فرمودند که روزے شیخ جمالی و حضرت مولانا جامی قدس سره در حجره خاص بهم نشسته
حکایات میکردند اتفاقا ذکر کتاب لمعات شیخ فخر الدین عراقی آمد مولانا گفتند که این لمعات
دفتریست از رموزات حقائق و معارف این همه اثر توجه و برکت و یمن حضرت
شیخ صدر الدین قونوی خلیفه جانشین حضرت شیخ محی الدین ابن العربی است رحم که بر
شیخ فخر الدین قدس سره نازل شده بعد ازان فرمودند که شیخ جمالی میگویند که ازین حکایت
مولانا که نسبت حصول نعمت برکت شیخ عراقی را از شیخ صدر الدین قونوی کردند در دلم
بسیار رنج رسید حضور فرمودند که رنج شدن شیخ جمالی ازان سبب بود که نسبت شیخ
جمالی در سلسله سهروردیه از حضرت غوث العالم بهاء والحق والدین و از شیخ صدر الدین
که جد پیران ایشان بوده اند و شیخ عراقی را نیز ازین حضرات فیض رسیده و پیدا است
که هر کس را سلک پیران خود عزیز تر و محبوب تر می باشد بعد ازان فرمودند که چون
شب آمد حضرت مولانا جامی علیه الرحمة در خواب دیدند که به زیارت شیخ صدر الدین عارف
بن حضرت غوث العالم شیخ بهاؤ الدین ملتانی فائز گشته اند و شیخ جمالی حاضر اند آنگاه دیدند
که شیخ فخر الدین عراقی از پس ایشان کفش برداشته ایستاده اند چون بیدار شدند شیخ جمالی
میگوید که مرا گفتند که دیروز من سهو کرده بودم امشب معلوم گردانیده اند که هرچه شیخ عراقی را
حاصل شده است از خدمت شیخ صدر الدین ملتانی عطا گردیده اندرین اثناء
ذکر شیخ جمال درویش خندان رو قدس سره درمیان آمد حضور حضرت خواجه
ابقاه الله تعالی ببقائه فرمودند ایشان بسیار عالی جاه و عظیم الشان درویش هستند

آنگاه فرمودند کہ حضرت سید جلال الدین مخدوم جہانیان قدس سرہ در جامع العلوم و خزانہ جلالی کہ ہر دو ملفوظ ایشان است چندان صفت وثنا رشیخ جمال درویش خندان رونموده اند کہ تعجب مے خیزد الله الله بعد ازان فرمودند کہ حضرت مخدوم جہانیان میفرمایند کہ بارے بہمراہی والد ماجد خود بخدمت جمال درویش خندان رو رسیدم اوشان مرا یک مشت خرما عطا کردند فی الفور ہما نجا نشستہ ہمہ خرما را بانوات یعنی خستہ بخوردم شیخ جمال ازمن پرسیدند مخدوم زادہ خستہ کجا کردی گفتم ہر گاہ چون تو شیخ خرما بدہد مناسب نیست کہ خستہ انداختہ شود ازان جہتہ از حلق فرو بردم شیخ جمال مسرور و خوشحال شدہ فرمودند ازین چنین اولاد خاندان سلف روشن می شود بعد ازان حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقابہ فرمودند کہ این شیخ جمال درویش خندان رو قدس سرہ مرید و خلیفہ شیخ صدر الدین و شیخ بہاؤ الدین غوث العالم بودہ اند رضی اللہ تعالی عنہما بعد ازان آن اوراق جمع شدہ شیخ جمالی کہ در دست داشتند بکشادند و ازمقامے عبارتش را ترجمہ بزبان ہندی کردند مضمونش این است کہ شیخ بہاؤ الحق والدین بہ نسبت شیخ جمال درویش خندان رو بحضرت شیخ صدر الدین عارف وصیت فرمودہ بودند کہ در اوچ مبارک درویش است بسے قابل و مستعد و او تا غایت بہیچ درویشے پیوند نمودہ است او را ازخانوادہ ما نصیبے کامل است اگرچہ بما نرسیدہ بعد رحلت ما بشما توجہ خواہد نمود و التماس خرقہ خواہد کرد او را آن جذبہ مغلوب ساختہ است در آنچہ ملازمت شما رسد یا دل روز او را بخود راہ ندہی سہ روز بخلوت بنشانی و تلاوت قرآن امر نمائی تا از غلبہ و سورت جذبہ بشعور آید و آداب صحبت بجا آرد تا در روش سلوک او نقصانے روے ندہد بعد ازان پیش خود

بخوانی و ہر آثاریکہ از جنس لباس وغیرہ ما بر تو رسیدہ باشد غیر از خرقہ شیخ الشیوخ شہاب
الملت والدین عمر رضہ کہ آن خاص تبوار زانی باشد نصف نصف بکنی و بگوئی کہ
النصف لی والنصف لک آن نصف را باو رسانی بعد ازان حضور حضرت
خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند آنچہ میگویند کہ حضرت شیخ الاسلام بہاؤ الحق
والدین رضی اللہ تعالی عنہ بشیخ صدر الدین عارف نصیحت کردہ بودند کہ او را
در کنار نگیری کہ مبادا تمام نعمت از تو اخذ نماید و نصف دستد بہی و بگوئی کہ النصف لی
والنصف لک این ہمہ غیر واقع است از انکہ این سخن در میزان درویشے وزنے
ندارد کہ مرید از پیر نعمت بجو کشد و او را خالی گرداند بعد ازان فرمودند کہ بیشک
شیخ جمالی آنچہ نوشتہ درست و راست نوشتہ است زیرا نکہ مرید چگونہ از پیر حال سلب کند
کجا پیر و کجا مرید بعد ازان یکے از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ مزار شیخ جمال درویش جنالن و
کجا است حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقاہ فرمودند کہ در اوچ ہو علی یزار
وَیُتَبَرَّکُ بِہ بعد ازان یکے از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ شیخ جمالی پیران عظام
چشتیہ را نیز در کتاب خود سیر العارفین ذکر کردہ یا نہ حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ
تعالی ببقائہ فرمودند کہ آرے از حضرات چشتیہ خرقہ فقر حاصل کردہ اند ایشان نیز پیران
شیخ جمالی ہستند چنانچہ پیران مشائخ سہروردیہ را نوشتہ است ہمچنین حالات و ذکر خیر
مشائخ عظام چشتیہ بہشتیہ را در آن کتاب درج نمودہ مگر این قدر ہست کہ مشائخ کرام
سہروردیہ را از پیران عظام چشتیہ اندکے ترجیح دادہ اند و درینوقت حضور حضرت
خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ انگشت سبابہ و وسطی را باہم ملاصق کردہ نصب کردند و
وسطی را قدرے مرتفع و سبابہ را اندکے منخفض نمودہ فرمودند کہ اینقدر تفاوت نمودہ است

بعد ازان یکے از حضار عرض کرد کہ اصلی نام شیخ جمالی چیست فرمودند کہ اصلی نام ایشان جلال
خان است بعدہ از جناب پیر خود بجمال موسوم گردیدہ رحمۃ اللہ علیہ بعد ازان جانماز
گستردہ باشد نماز با جماعت گذاردند این بندہ راقم الحروف ہم درانجماعت داخل بود بعد
فراغ نماز با ہمہ غلامان بوثاق خویش آمدیم وحضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقائہ ونفعنا و
ایاکم بلقائہ بصومعہ خاص متروسے گشتہ بجد اشاغل ماندند الحمد للہ علی ذٰلک بدانکہ
ازمقبوس سی ام تا باینجا مقبوس چہل وہفتم آنچہ جمع کردہ آمد استحضار آن زمان است
کہ حضور حضرت خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بقائہ ونفعنا وایاکم بلقائہ مع ڈیوڈھی معلیٰ خود
در ملتان شریف اقامت فرماشدہ اند وباید دانست کہ چون حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ
بقائہ در ملتان وارد شدند بعد مرور چند ایام روزے از برائے ادائے تعزیت مخدوم
بہاول بخش صاحب کہ فوت شدہ بود وبجائے او برادر حقیقی او مخدوم حسن بخش صاحب
دستار سجادگی بستہ بر مسند گدی خانقاہ شریف حضرت شیخ الاسلام غوث بہاء الحق و
الدین ذکریا ملتانی نشستہ است رفتہ اند پس بہ مخدوم حسن بخش صاحب فاتحہ خواندند وبرسم
تعزیت یک صد ویک روپیہ نقدی ہم اورا دادہ باز آمدند دیگر روز مخدوم حسن بخش صاحب
نیز بزیارت حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ بیامدند ودو وقتے دعوت طعام کردہ برفت
چنانچہ طعام از قسم گوشت ونان وقیمہ وپلاؤ زردہ ودیگر اشیاے لوازم دعوت در جاے
خود پختہ وتیار کنانیدہ دیگہاے طعام ودیگر ہمہ چیزہا خوردنی برا اسباب داشتہ ہر دو وقت
در لنگر شریف حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ میرسانیدہ است ویک روز مخدوم صدر الدین
صاحب سجادہ نشین خانقاہ حضرت موسیٰ پاک شہید رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ جوان صالح
است واحیاء سنت آباے کرام خود کردہ نشستہ است ہم در جناب حضور خواجہ

ابقاه الله تعالی بیاید و بزیارت مشرف شد و دعوت طعام یک دست تهیه کرده برفت و دیگ هم گوشت و نان گیهون و کباب و پلاو زرده مکلف و مرغ بریان خود تیار کنانیده و از آنجا برده شتم در لنگر حضور خواجه ابقاه الله تعالی حاضر کرد و اهل کاران لنگر حضور خواجه ابقاه الله تعالی حسب ترتیب خود تقسیم طعام میکرده اند و این مخدوم صاحب ظرفه کرده بود چنانکه در آن روز در تمام شهر ملتان گوشت بز و گوسفند بسبب مانعی دستیاب نمی شد مگر مخدوم صاحب همان وقت چندان خروس و ماکیان را خریده که همه مردم همراهیان حضور خواجه ابقاه الله تعالی را که قریب یکصد نفر شده کافی آمد و طعام وافر در وا فرداده بود و دیگر مردمان باشندگان ملتان و گرد نواحش هم بسیار نذر و نیاز و دعوات بعز قبولیت حضور خواجه ابقاه الله تعالی بتقاضا رسانیده بودند مگر آن همه سخاوجود و چندان بلکه سه چندان ازان زاید و نانیر و دراهم و اطعمه و البسه وغیره که بر سائلین و گدایان و محتاجان ایثار و عطا میفرمودند انست آخر جلد دوم از اشارات فریدی المعروف به مقابیس المجالس این خزانه معارف الٰهی که جمع کرده آمد ذخیره دو سال و چهار ماه است و آنچه نوشته تمام روایت بے واسطه است و آن نگاشته ها از اول تا آخر همه مسائل عالیه و سماع حضور خواجه ابقاه الله تعالی آراسته است آینده هم اگر حیات نسبتاً وفا کرد هر چه از افعال حمیده و شمائل مرضیه و احوال سنیه حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقاه و نفعنا والکم ببقائه شنیده و دیده آید در جلد سوم بسلک تحریر پیرایه دیبابه تحریر آرایدپس امیدم جست بلند خوانندگان آن دارم که هرگاه بقرأت این ملفوظات معرفت بنیان مسرور الجنان شوند این بنده نیاز آگین رکن الدین را به دعای عاقبت الخیر یاد فرمایند فقط

تمت

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العلمین والصلوۃ والسلام علی رسولہ خاتم النبیین وعلی آلہ و اصحابہ اجمعین - اما بعد میگوید فقیر محمد بخش سکنہ چاچڑان کہ چون کتاب معرفت نصاب مقابیس المجالس المعروف بہ اشارات فریدی از ملفوظات سلطان ملت مصطفوی برہان حجت نبوی شاہد حجلہ احدیت بادشاہ سرادق واحدیت شیخ علی الاطلاق قطب الآفاق غوث بالاتفاق ناطق حقایق ملکوت کاشف دقایق جبروت صورت محمدیہ توحید سیدنا ومرشدنا حضرت قبلہ عالم حضور خواجہ غلام فرید والدین صاحب رضی اللہ تعالی عنہ کہ آنرا برادر دینی مولانا رکن الدین پراسوتکی سلمہ ربہ در مدت ہشت سال ہمہ تن گوش گردیدہ جمع کردہ است یک نسخہ جود [illegible] مریدان ومعتقدان وجملہ طالبان طریقت وسالکان حقیقت ہر طرف پویان وجویان این خزینہ معارف بودند پس بصرف زر کثیر باہتمام خانصاحب والاشان محمد عبد العلیم خان صاحب بہادر طبع کنانیدم تا در اطراف واکناف عالم شایع گردد ہر کسی مطالعہ آن نسخہ متبرکہ ہمت برگمارد وجواہر معارف بدست آرد

فہرست خلفاء غریب نواز حضرت مولانا خواجہ شاہ غلام فرید صاحب فریدیانی [illegible] مکانی قدس [illegible] خلیفہ اول واعظم ومالک وجانشین قطبیت کبراوارث غوثیت عظما این سلسلہ [illegible] فخریہ فریدیہ حضرت قطب عالم شیخ معظم محبوب الہی حضور حضرت قبلہ مولانا خواجہ شاہ محمد بخش [illegible] صاحب [illegible] فرزند ارجمند حضور او شانند حضرت میانصاحب مولانا خواجہ شاہ محمد فضل [illegible] صاحب سجادہ نشین [illegible] میگران شریف ریاست بہاولپور مخدوم سید ولایت شاہ صاحب از اولاد مخدوم جہانیان جہانگشت المعظم درسنہ ۱۳۱۳ ہجریہ عالیہ وفات یافت فرار دراوچ شریف میانصاحب حافظ [illegible] صاحب سجادہ نشین حاجی پور شریف ضلع ڈیرہ غازیخان میان صاحب خواجہ امام بخش صاحب کوریچہ مخدوم سید غلام شاہ صاحب برادر مخدوم ولایت شاہ صاحب مغفور سید مومن شاہ صاحب [illegible] پیر ضلع مظفر گڈھ سید مراد شاہ صاحب سکنہ ڈنڈا شاہ بلاول پنجاب میانصاحب خواجہ [illegible] صاحب سجادہ نشین پیران علاقہ بہاولپور سید عبد اللہ شاہ صاحب سکنہ کالاباغ ضلع ڈیرہ اسمعیل خان سید غریب شاہ صاحب از اولاد مخدوم جہانیان در سنہ ۱۳۱۲ ہجریہ [illegible] ضلع مظفر گڑھ میانصاحب مولانا محمد عبد الودود قادر بخش متوطن ملک برہان [illegible] وفات

یافت خلفای آنصاحب بجا و بلک مدراس و در علاقه ناگپور موجود هستند خلیفه شیخ عبدالرحمن[13] صاحب
الہ آبادی گیٹ کیمپی میان جیو[14] مولوی احمد بخش صاحب حجوی[15] علاقه بهاولپور مولوی نبی بخش صاحب
میری واله در سنه ۱۳۱۱ھ وفات یافت مزار در موضع غنی لاڑ علاقه بهاولپور میان صاحب مولانا
فیض الله صاحب مرادآبادی ملک روہیل کھنڈ کثیر التصانیف[17] شاہزادہ مرزا احمد اختر صاحب
نبیره اکبر ابوظفر سراج الدین بهادرشاه بادشاه مقیم حال تھرانه ضلع مظفرنگر میان جیو[18] مولوی خان
محمد صاحب چاچڑوی محمد یعقوب[19] صاحب چشتی طبیب روحانی و جسمانی حکیم امام الدین صاحب[20]
کرانوی که در سنه ۱۳۱۹ھ وفات یافت مزار در کرانه ضلع مظفرنگر میان جیو[21] مولوی محمد بخش صاحب
چاچڑوی مولوی نجم الدین[22] سجاده احمدپور شرقی که در سنه ۱۳۱۸ھ وفات یافت مزار در خانقاه خود
مولوی محمد قاسم[23] صاحب سکنه بہمنه متصل تیره غازیخان سردار نواب قیصر خان[24] صاحب والی ریاست
جھل ملک بلوچستان میان موج شاه[25] صاحب مالوی سکنه بهیچر علاقه بهیلسه قلمرو مہاراج گوالیار که
در سنه ۱۳۱۵ھ نزد جده شریف وفات یافت خلفای آنصاحب میان بنگاله شاه صاحب و میان پیر علی
شاه صاحب موجود هستند بلندخان[26] صاحب شیخ محمد امین[27] صاحب ژنگونی میان عبدالعظیم[28] صاحب
میان ابومحمد عبدالرحیم[29] صاحب صوبه دار رجمنٹ نمبر ۲۷ مدراس سید احمدشاه[30] صاحب سکنه دولت
شاه علاقه بهاولپور میان نصیرالدین[31] صاحب سید شهاب الدین[32] صاحب مدراسی میان عبدالرؤف[33]
صاحب مدراسی و نیز بنده بے کیں رکن الدین[34] کاتب الحروف اگرچه لایق این نعمت عظمی نبود مگر حضور غریب
نواز قدس الله سره العزیز از راه کرم گستری و بنده نوازی در سلک زمره خلفای خود منخرط نموده مفتخر و ممتاز فرمود۔

فهرست یاران اعلی حضور اقدس قدس الله سره العزیز

میان صاحب میان نبی بخش جیو خسر پوتره حضور حضرت رحمة الله علیه که با همه اوصاف موصوف اند و برادر
ایشان میان صاحب میان غوث بخش صاحب و میان رحیم بخش صاحب مغفور دیوان محمد باقر صاحب
سجاده حضرت سید شاه فضل الدین رحمة الله علیه دیوان چراغ شاه صاحب دیوان عبدالله شاه صاحب
دیوان مهربانیان صاحب مخدوم عبدالخالق صاحب اوچی مولانا غلام رسول صاحب مغفور مولوی دین محمد صاحب
فقیر عبدالله خان صاحب حاجی عمر خان صاحب شاعر نواب حاجی محمد صاحب تگیه خان بهادر والی ریاست
چونڈی مولوی غلام احمد اختر صاحب مولوی محمد رحمن صاحب مولوی عمر بخش صاحب مولوی غلام نبی صاحب
رحمانی مولوی عبدالحکیم رحمانی صادق محمد خان صاحب غوری مولوی محمد حسین صاحب ملتانی سلمه الله تعالی
شیخ عبدالله صاحب عرب میان سلطان خان صاحب دلاور خان صاحب داروغه توشک خانه فقط

صحت نامہ جلد دوم اشارات فریدی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲	۱۲	ترمیم	ترسیم	۱۶	۱۸	رسید	رسد
۵	۱۷	دربان دربان	دربان دربہ آن	۱۷	۱۴	دربندراست	دربند دست راست
۵	۱	ولبسمت	لبسمت	۱۰	۱۶	نبت	بست
۷	۲	برُوس	بررُوس	۱۸	۱۹	وغیرہا	وغیرہ
۷	۵	دافع امراض	دافع جمیع امراض	۱۹	۱	ومحادیم ددرویشان	ومخادیم عظام
		جمیع چشم	چشم				ودرویشان
۷	۶	پنج بار خوانده دمیده	پنج بار خوانده بر انگشتان	۲۰	۷	سامان را	شامان شادی را
		بودند	دمیده بر چشمان مالیده	۲۰	۹	مصرد	مصرفه
			شود عرض کردم خصوص	۲۱	۱۰	بعدمردن	بعدمرور
			چرا بیست و پنج بار	۲۱	۱۸	پردل	بردل
			خوانده دمیده بودند	۲۲	۱	دغوث	وحضرت غوث
			فرمودند که۔	۲۲	۱۱	ازمزاج	درمزاج
۷	۵	از من شده بود	از من فوت شده بود	۲۳	۴	نشدند	شدند
۱۶	۱۶	بتقاضاء فرمودند	بتقاضاء آن شخص	۲۳	۸	استغناء	واستغناء
			وضع ترتیب ردیف [illegible]	۲۴	۵	برنات	برناستند
			بیاموختند و فرمودند	[illegible]	۹	[illegible]	[illegible]

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۶	۸	اشتباہی	اشتباہی	۴۶	۱۷	کہ بر سر	بر سر
۲۶	۱۰	قاعدہ	فائدہ	۴۷	۲	محسوسہ	محسوسہ
۲۶	۱۳	مزاری	مزائی	۴۸	۸	علیہ السلام وارد	علیہم السلام وارد
۲۷	۹	فعلو	مُغلُو	۴۹	۱	ذکریت	ذکوریت
۲۸	۱۸	تحریر	تحریر	۴۹	۱	اوایشان	زُوایشان
۲۹	۱۷	وافر کثیر	وافر و فیض کثیر	۵۲	۴	اموات	المَوت
۳۰	۵	بپیوندند	بپیوندد	۵۲	۱۸	اندیشدیم	اندیشیدیم
۳۴	۱۰	بے نمازیان و قلیلان	بے نمازیان قلیان	۵۳	۶	معلوم است	معلومیت
۳۴	۱۲	بے نمازیان قلیان	بے نمازیان قلیان				
[illegible]	[illegible]	روح	اوج	۵۳	۱۰	چون	جوان
۴۲	۵	سیڑہ	سیڑھ	۵۳	۱۲	فدا	فداء
۴۲	۹	ایشان بنام	ایشان نیز بنام	۵۳	۱۷	از برائے مردو	اگر از برائے مرد
۴۲	۱۴	امروز دل	امروز دل	۵۴	۳	نقطہ	لفظہ
۴۲	۱۸	تعلیم	تعلم	۵۴	۶	غیرہ ذالک	غیر ذالک
۴۳	۱۵	تحریر	تحریر	۵۴	۱۴	طریقتیکہ	طریقیکہ
۴۴	۳	عبادات	عبادات بہتر	۵۴	۱۸	برفتیم	برفتم
۴۴	۷	بعد اورا	بعد ازاو را	۵۵	۹	بر راندند	نہ راندند
[illegible]	۱۴	علیہ	علیہا	۵۵	۱۵	گیہ دردشت	گیرا داشت
۴۴	۱۹	بیگناہ	بیکینہ	۵۶	۴	نمیداند	نمیدانند

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۵۶	۱۳	احمد صابر	احمد صابرست	۷۷	۱۲	شیخ المشائخ	سلطان المشائخ
۵۷	۱۶	بزبان	برزبان	۷۸	۴	خواہم	خواہیم
۶۱	۹	امیر خورد کرمانی	امیر خورد از کرمان	۷۸	۵	کہ نیز	نیز
۶۲	۸	می آمد لطی	می آمد بسبطی	۷۸	۱۹	کتاب	کتابی
۶۲	۱۶	فوائد الفوائد	فوائد الفواد	۸۱	۱۵	رفت	رغبت
۶۳	۱۸	معتین	معینین	۸۳	۱۷	امروز مجلس	امروز در مجلس
۶۴	۲	حضرت کہ	حضرت	۸۴	۱۰	ربع بہ سیپارہ	ربع سیپارہ
۶۴	۷	سخنانیکہ کہ	سخنانیکہ	۸۷	۱۳	تاریک گھنٹہ	تاایک گھنٹہ
۶۸	۳	بیش	بیش	۹۰	۱۵	خیلہ	حلیہ
۶۸	۱۲	نورالدین	نورالدین نور	۹۲	۶	یکے شیخ	دیکھے شیخ
۶۹	۱۰	الوصال	الوصال را	۹۲	۱۳	سماع وجد	سماع در حالت وجد
۷۰	۵	خواستند	خاستند	۹۳	۱۲	نیز عمل	نیز بران عمل
۷۳	۱۶	گذاروند	گذاروندی	۹۴	۱۸	ندموم	وندموم
۷۴	۱۹	بعزض	بعرض	۹۵	۲	جدل	مبدل
۷۵	۵	نسوب	منسوب	۹۵	۸	بے نیاز	نیاز
۷۵	۷	خودکہ	خود	۹۶	۱۲	آمدند	آمد
۷۷	۶	قوالان را	قوالان	۹۶	۱۴	روجی	روحی
۷۷	۱۰	شریف کہ	شریف	۹۶	۱۵	ارکار	ازکار

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۹۷	۱۲	وحدہ لاشریک	وحدہ لاشریک لہ	۱۱۴	۷	الحق زکریا	الحق والدین زکریا
۹۹	۷	چندراٹی	چندرانی	۱۱۷	۹	غوث الاعظم	غوث العالم
۹۹	۱۳	ایشائی	ایشان	۱۱۷	۱۱	انجا	ازآنجا
۱۰۰	۹	رخصت	حضرت	۱۱۸	۹	مقدس حضور خواجہ ابقاہ	مقدس حضور خواجہ ابقاہ الله تعالیٰ بازبود
۱۰۰	۱۰	وپس	ولبس پس			الله تعالیٰ را	حضور خواجہ ابقاہ
۱۰۱	۴	تمام لولیان	تمام روز لولیان				الله تعالیٰ را
۱۰۱	۶	دختر	دختری	۱۱۸	۱۹	عا	عصا
۱۰۲	۱۵	نوشتہ پیش	نوشتہ بود پیش	۱۲۱	۱	آنہارا	آنہارا نیز
۱۰۳	۵	المخابیل	المخاییل	۱۲۱	۱۹	رسدند	رسیدند
۱۰۴	۱	ااتو	ناتُوا	۱۲۰	۱۰	دوثاق	وثاق
۱۰۴	۲	اِغواہ	اِغوا	۱۲۷	۱۶	دوازدہ	دروازہ
۱۰۴	۱۱	نیت	نیست	۱۲۷	۱۸	ببرد	ببر
۱۰۶	۳	عرش	عرش را	۱۲۸	۲	تنہا	تنیا
۱۰۷	۲	مقرہ	مقررہ	۱۲۸	۱۱	خنجرہ	حجرہ
۱۰۹	۱۶	وصولش	ووصولش	۱۲۸	۱۴	خواہم	خواہیم
۱۱۰	۳	بہ روز	بروز	۱۲۸	۱۶	براشتہ	برداشتہ
۱۱۱	۸	غیرمظہریت	مظہریت	۱۲۹	۵	قرب	قریب
۱۱۱	۱۰	ووصاحب	وصاحب	۱۳۳	۳	گسترده باشد	گسترده شد
۱۱۳	۱۰	یاد	باد	۱۳۴	۱۰	الیہ	البہ
۱۱۳	۱۳	المدعا	حسب المدعا	۱۳۵	۸	نسخہ جود	نسخہ بود
				۱۳۵	۱۱	ہرکسے	وہرکسے
۱۱۳	۱۵	دست	دست خط	۱۳۵	۱۱	انانسخہ	آن نسخہ

اشتہار چھپائی مطبع مفید عام آگرہ

خدا کے فضل وکرم سے اس مطبع مین ہر قسم اور ہر زبان کی کتابین اُردو۔ ہندی
فارسی۔ عربی نہایت خوشخط صحیح وعمدہ جلد ارزان نرخ پر عمدہ سیاہی مصالح
سے لیتھو مین طبع ہوتی ہین۔ عدالتون ومحکمہ بندوبست اور چنگی وغیرہ
کے جملہ کاغذات بہی چھپتے ہین یہ نامی مطبع پینتیس برس سے اپنے
فرائض منصبی کو نہایت ایمانداری وخوش معاملگی سے ادا کر رہا ہے اور اسکی
شہرت ونیک نامی روز افزون ہے اور اس مطبع مین کتب بہ نسبت اور مطابع
کے بہت خوشخط وصاف وعمدہ چھاپی جاتی ہین جن صاحبونکو جو کچھ چھپوانا ہو انکو
کیفیت نرخ وغیرہ کی خط وکتابت سے معلوم ہو سکتی ہے نمونہ کے لئے ہماری
مطبع کی چھپی ہوئی کتابین کافی ووافی ہین فقط

المشتھر

محمد قادر علیخان صوفی مالک ومہتمم مطبع مفید عام آگرہ